

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN YENİ MEDYADA ŞİDDET

Gamze GEZGİNCİ

2502180093

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Aşlı YAPAR GÖNENÇ

İSTANBUL - 2022

ÖZ

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN YENİ MEDYADA ŞİDDET

GAMZE GEZGİNCİ

İnsanların aktarımda ve etkileşimde bulundukları, boş zaman etkinliği olarak kullandıkları Twitter, Youtube, TikTok, Facebook ve Instagram gibi yeni medya platformları, bireylerin iç dünyalarını dışa vurdukları birer mecralar haline dönüşmüştür. Basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımların yıllara göre oranları doğrultusunda özellikle dünya genelinde yaşanan pandemi sebebiyle uygulanan kısıtlamalarda ve karantina süreçlerinde bireylerin şiddet eğilimlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu platformlar üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlardan basına yansıyan şiddet unsurları her geçen gün artmakta ve paylaşımlarda bir önceki şiddet içeriklerine yönelik referans veren söylemlere rastlanmaktadır. İntihar eylemlerinin sergilendiği bir mecra olarak da kullanılmaya başlanması yeni medyayı dijital şiddet ortamına dönüştürmeye başlamıştır.

Yeni medya platformlarında başlayan akımlarda da şiddet unsurları yerini almış, bu akımlar sayesinde şiddete özendirme ve yönlendirme artmıştır. Yapılan araştırmada yeni medya platformlarında yer alan şiddet içerikli paylaşımlar intihar eylemi ve intihar notlarına yönelik paylaşımlar, tehdit içerikli paylaşımlar ve fiziki şiddet içeren veya şiddete yönlendirici-özendirici paylaşımlar olmak üzere üç ana kategoride incelenmiştir. Yeni medya platformlarından yansıyan şiddet eylemlerinde yaş oranlarına göre tercih edilen platformların da değişkenlik gösterdiği yine bu çalışma sonucunda elde edilen bir sonuç olmuştur. İntihar eylemlerinin sergilenmesi için Facebook tercih edilirken fiziki sunumu için ise Instagram platformunun tercih edildiği görülmüştür.

Yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımları inceleyen bu tez çalışmasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, yeni medya platformu kullanıcıları için hangi mecralarda ne tür şiddet içeriği ile karşılaşma

tehlikesinin bulunduğunu ve paylaşımların şiddete yönlendirici durumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Kendilerini ifade etme biçimi olarak paylaşımlarında şiddet unsurlarına yer veren kullanıcılar karanlık üçlü kişilik bağlamında ele alınırken, bu tür paylaşımların izleyici konumunda olan diğer kullanıcılarda meydana getirebileceği olası durumlara da aleksitimi kavramı çerçevesinde değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İletişim Psikolojisi, Dijital Şiddet, Dijital Sahneler, Yeni Medyada Şiddet, Yeni Medyada Hissizleşme, Karanlık Üçlü Kişilik*

ABSTRACT

VIOLENCE IN THE NEW MEDIA IN TERMS OF COMMUNICATION PSYCHOLOGY

GAMZE GEZGİNCİ

New media platforms such as Twitter, Youtube, TikTok, Facebook and Instagram, which people transfer and interact with and use as leisure activities, have turned into channels where individuals express their inner worlds. It has been observed that the violence tendencies of individuals have increased, especially in the restrictions and quarantine processes applied due to the worldwide pandemic, in line with the rates of violent posts reflected in the press over the years. The elements of violence reflected in the press from the posts made on these platforms are increasing day by day, and there are discourses that refer to the previous contents of violence in the posts. The fact that it is also used as a medium where suicide acts are exhibited has begun to transform the new media into an environment of digital violence.

Violence has also taken its place in the movements that started on new media platforms, and thanks to these movements, the encouragement and direction of violence has increased. In the research, violent posts on new media platforms were analyzed in three main categories: posts for suicide actions and suicide notes, threatening posts, and posts containing physical violence or inciting violence. It is also a result of this study that the preferred platforms vary according to age rates in acts of violence reflected from new media platforms. While Facebook was preferred for the display of suicide acts, it was seen that the Instagram platform was preferred for the presentation of physical violence.

By using this thesis content narration method, the sharing of violent content reflected on the broadcast through new media platforms. The study is expected to develop and share in which channels for the new media platform about the future of violence.

While the users who include elements of violence in their posts as a way of expressing themselves are discussed in the context of the dark triple personality, the

possible situations that such posts can cause in other users who are in the position of spectators are also mentioned within the framework of the concept of alexithymia.

Keywords: *Communication Psychology, Digital Violence, Digital Scenes, Violence in New Media, Numbness in New Media, Dark Triad Personality*

ÖNSÖZ

İletişim ve iletişim yönetimi sanıldığı kadar kolay olsaydı kimse hayatında anlaşılmadığına dair tepkiler vermezdi. İletişim bilimi insanı anlamaya, tanımaya, sürekli olarak değişim, dönüşüm sürecindeki bireye yönelik geliştirilen güncel dinamik ve en önemlisi de stratejik bir süreçtir. Tüm bu planlanma, insan zihninde gelişerek, davranışlarla açığa çıkmaktadır. İnsana dair olan ne varsa her zaman merak konusunu olmuş, “bilme” isteği insanın zaman zaman bastırması gereken bir duygu haline bürünmüştür. İletişimin de temel yapısında bilme arzusu yatar. İnsan bilmek ister ikna etmek ister kendini istediği gibi göstermek istese de karşısındaki insanın gerçek kişiliğini öğrenmek ister. Kısaca iletişim, bilmek istemenin yapılaşmış halidir.

Liseden bu yana eğitimini aldığım iletişim bilimlerinde doktora aşamasına gelmiş bulunmaktayım. Denizin bittiği yerde başlayan okyanus olan yeni medyanın iletişim bilimlerinde yeni bir dönem başlattığı aşikâr... Daha gidilecek çok yolumuz var. Bu uzun yolculukta, akademisyen olmam yönündeki misyonumun oluşumunda ilk olarak Rahmetli annem Gülferi Açıkgöz’e teşekkür ve saygıyı bir borç bilirim. Eğitim hayatımda her zaman destek olan ikinci ailem Gülbin ve Yurdal Aksel’e de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bazen insanı hayata bağlamak için kendinden bağımsız bir şeyler ya da birileri olması gerekir. Bu dikenlerle dolu hayat yolculuğunda yanımda olan onun benimle, benim onunla büyüdüğüm sevgili oğlum Yurdal Çınar Aksel iyi ki varsın... Hem arkadaş hem kardeş gibi her daim yanımda olan sevgili dostum Pelin Erduman’a ve doktora sürecimin zahmetli serüveninde bana anlayışla yaklaşan sevgili Türker Çolak’a sonsuz teşekkürler. Doktora sürecimin bana kattığı kıymetli isimlerden Sayın Taylan Maral’a yine birlikte çıktığımız bu yolda motivasyonumuz düşse de birbirimizden desteğimizi hiç esirgemediğimiz Serkan Karatay’a, sevgili yeğenim ve meslektaşım Ali Sivrikaya’ya her aşamada yanımda oldukları ve sürekli beni destekledikleri için sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Her akademisyenin hayatında idol olarak aldığı, akademik hayatında önemli yer edinen bir hocası vardır. Lisans öğrenciliğimden bu yana asla desteğini üstümden eksik etmeyen, bugünlere gelmemde emeği çok büyük olan hem insan olarak hem iletişimci hem de akademisyen olarak her daim hayranlıkla kendisine baktığım, saygı ve sevgi

duyduğum tez danışmanım Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Bu tez çalışmasının ilgililerini aydınlatması, kendi alanları için birer fikir oluşturabilmesi dileğimle...

GAMZE GEZGİNCİ
İSTANBUL,2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ VE YENİ MEDYA

1.1. İletişimin Psikolojideki Bilişsel Temelleri.....	7
1.1.1. İletişim Psikolojisi ve Kuramsal Yaklaşımlar	10
1.1.2. İletişimin Etkileşim Teorileri.....	15
1.1.2.1. Davranışçı Yaklaşım.....	17
1.1.2.2. Hümanist (İnsancıl) Yaklaşım	19
1.1.2.2.1. Gestalt Kuramı	20
1.1.2.2.2. İnsan ve Bilgisayar Etkileşiminde Gestalt Kuramı	23
1.1.2.3. Etkileşimci (Sembolik) Yaklaşım.....	24
1.1.3. Sosyal (Toplumsal) Öğrenme Kuramı	25
1.2. İletişim Psikolojisi Açısından Kişilik, Benlik ve Kimlik.....	28
1.2.1. Kişilik Oluşumu	29
1.2.2. Benlik Oluşumu	35
1.2.3. Kimlik Oluşumu.....	40
1.3. Bireyselleşme Olgusu ve Statü İlişkisi.....	41
1.4. Karanlık Üçlü Kişilik	47
1.5. Duygusal Sağırlık (Aleksitimi)	52
1.6. Yeni Medya Bağlamında İnsan Prototipi.....	55
1.6.1. Gündelik Yaşam Pratiği Olarak Yeni Medya	61
1.6.2. Duygusal Sağırlık (Aleksitimi) ve Hissizleşme Yaklaşımıyla Yeni Medya'da İnsan Davranışı	64

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET OLGUSU VE YENİ MEDYADA ŞİDDET

2.1. Şiddet Olgusu	66
2.1.1. Şiddetin Türleri	68
2.1.2. Günlük Yaşam Pratiği Olarak Şiddet.....	70
2.2. Şiddet ve Kimlik	74
2.3. Yeni Şiddet Kavramı	76
2.3.1. Dijital Şiddet	77
2.3.2. Siber Zorbalık	80
2.4. Yeni Şiddet Ortamları	84
2.4.1. YouTube	85
2.4.2. Facebook.....	88
2.4.3. Instagram	89
2.4.4. Twitter.....	91
2.4.5. TikTok	92
2.5. Şiddetin Yeni Medya Üzerinden Eyleme Dönüşmesi.....	93
2.5.1. Dijital Sahneler ve Benlik.....	97
2.5.2. Aleksitimi Bağlamında Şiddet Seyircisi	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA YENİ MEDYADA ŞİDDET İÇERİKLİ PAYLAŞIMLARIN İNCELENMESİ

3.1. Araştırmanın Problemi	104
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	104
3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	105
3.4. Araştırmanın Yöntemi.....	105
3.5. İletişim Psikolojisi Bağlamında Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımlarının Değerlendirilmesi.....	106
3.5.1. İntihar Eylemi ve İntihar Notlarına Yönelik Paylaşımlar.....	114
3.5.2. Tehdit İçerikli Paylaşımlar.....	119
3.5.3. Fiziki Şiddet İçeren veya Şiddete Yönlendirici-Özendirici Paylaşımlar	123

3.6. Gündelik Yaşamdan Yeni Medyaya Aktarılan Şiddet Paylaşımları	130
SONUÇ	134
KAYNAKÇA	140
ÖZGEÇMİŞ.....	163

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Etkileşimsel İletişim Modeli	8
Şekil 2: İletişim Sürecinin Psiko-Dinamik İşleyişi.....	10
Şekil 3: Algılama Süreci.....	16
Şekil 4: Ortak Deneyim Alanının Oluşturulması.....	17
Şekil 5: Üç Kuramsal Meseleye Dair Altı Yaklaşımın Konumu.....	33
Şekil 6: Genel Saldırganlık Modeli: Kişilik Süreçleri.....	95
Şekil 7: Genel Saldırganlık Modeli: Olaylı Süreç	96
Şekil 8: Şiddet İçerikli Paylaşımlar	110
Şekil 9: Yıllara Göre Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımları 1	111
Şekil 10: Yıllara Göre Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımları 2	112
Şekil 11: İntihara Yönelik Paylaşım İçerikleri	115
Şekil 12: Yıllara Göre İntihar İçerikli Paylaşımlar	118
Şekil 13: İntihara Yönelik Paylaşımların Yer Aldığı Platformlar	119
Şekil 14: Yıllara Göre Tehdit İçerikli Paylaşımlar	121
Şekil 15: Tehdit İçerikli Paylaşımların Yapıldığı Platformlar.....	122
Şekil 16: Fiziki Şiddet İçeren veya Şiddete Yönlendirici-Özendirici Paylaşım İçerikleri	126
Şekil 17: Yıllara Göre Fiziksel Şiddet İçeren Paylaşımlar	128
Şekil 18: Fiziki Şiddetin Paylaşıldığı Platformlar	129

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Gestalt Kuramı	22
Tablo 2: Düşünörlere Göre Beden Yapıları ve Kişilik Tipleri.....	31
Tablo 3: Sanal Tacize Gösterilen Tepkiler.....	82

GİRİŞ

Yeni medyanın insan yaşamının her alanına dahil olması ile birlikte geleneksel yaşam yapısından daha farklı bir dünyaya hızlıca geçiş yapan birey, karşılaştığı bu dijital sahnelerdeki yeniliklere uyum sürecinde sıkıntılar yaşamaktadır. Psiko-sosyal bir varlık olan insan, varlığını devam ettirmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlarla iletişim kurmaya ihtiyaç duymaktadır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinden biri toplu halde yaşayan bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve kendini ifade edebilmesi için “sözlü iletişim kurma” becerisini kullanmasıdır. Bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde dengeli ve sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesi için duygu, düşünce, davranış, tutum ve tepkilerinin arasında tutarlı bir bütünlük sağlanması gerekmektedir. Bu bütünlüğün bozulması denge ve uyum arayışında olan birey için bir tehdit oluşturmaktadır. Sosyal bir varlık olarak tanımlanan insan, dış dünya ile etkileşimini, iç dünyasının dışavurumunu iletişim becerilerini kullanarak sağlamaktadır. İçerisinde yer aldığı toplumda sevilme, kabul görmek ve beğenilmek arzusuyla hareket eder.

Thomas Hobbes (1588-1679), insanı doğası gereği bencil, çıkarıcı ve kötü bir varlık olarak kabul eder.¹ İnsanın sosyal, siyasal ve kültürel bir varlık olmasıyla birlikte doğası da bozulmuş ve kendi benliğine uzaklaşarak, yapay bir kimlik oluşturmuştur. İnsanoğlu diğer insanların yanında aşağılanmaktan ve hor görülmekten korkar. Toplumun kendisinden beklediğini düşündüğü davranış kalıplarını sergilemeye çalışır. Toplumun beklentisi de topluluğu oluşturan bireylerin statü, kimlik, sosyo-ekonomik vb. faktörlerden etkilenerek oluşmaktadır. İnsanın iç dünyası, içerisinde yer aldığı zümrenin özellik, beklentiler ve bu zümrede “popüler olan” kavramı iletişim becerilerini ve süreçlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. İletişim bireyin psikolojisi ile paralel bir gidişat sergilediği ifade edilebilir. Bireyin kendi ruh sağlığı, kişiliğine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz yönde ilerlemeler göstermektedir. Bu durum da en temelinde bireyin yaşadığı olaylar ile ilişkilidir.

¹ Thomas Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, çev. D. Zarakolu, Belge Yayınevi, İstanbul, 2007, s.27.

Kişilik, içsel ve dışsal dünya ile ilişkisinin nasıl ve ne şekilde olacağını belirler. Bunu bir etkileşim ve iletişim aracına benzetmek mümkündür. Bize aktarılan genetik mirasın kişiliğimizdeki görüntüsüne mizaç adı verilmektedir. İletişim becerilerinde ve gündelik yaşam içerisinde gelişen etkileşim süreçlerinde temel yapı taşlarından biri de kişilerin sahip oldukları mizaçlarıdır. Çünkü bu, bireyin gündelik yaşam içerisinde olaylara yaklaşım tarzını ve belirlediği iletişim stratejisini etkileyen en önemli faktörler arasında yer alır.

Günümüzde insan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelen yeni medya ile birlikte bireylerin alışkanlıkları da yeniden tanımlanmış, yeni hastalık ve bağımlılık çeşitleri türeyerek bireylerin hayatları adeta aynı fabrikadan üretilir gibi tek tipleştirilerek yeni medya platformları üzerinden diğer bireylere yani topluma sunulmuştur. Artık yeni medya profilleri bireylerin kendilerini dışa vurum gerçekleştirdikleri alanlar haline almıştır. Özellikle son yıllarda karşılaşılan yeni medya hesaplarından gerçekleştirdikleri canlı yayın bağlantılarında takipçilerinin izlediği sırada intihar etme eylemleri ya da cinayet işlemeyen önce yeni medyadan verdikleri mesaj içerikli paylaşımlar, şiddetin yeniden üretimine verilebilecek örneklerdir.

Yeni medya platformları günümüzde şiddet olgusunun taşıdığı yeni bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni medya, sahip olduğu örgütlenme gücünün olumlu etkilerinin aksine, adeta bir yan etki gibi bireylerin içlerinde barındırdıkları ya da bastırdıkları şiddet eğilimlerinin açığa çıkması için gerekli zemini hazırlayarak hem dijital sahne hem de taşıyıcı rolünü de bünyesinde ihtiva etmektedir. Basına yansıyan paylaşımlarda sıkça görülen cinayet, saldırı gibi şiddet eğilimleri gerçekleştiren kişilerin çoğu psikolojik bir tedavi sürecinde bulunmayan bireylerdir. Toplum içerisinde yer alan ruhsal bölünme yaşayan kişilerin yeni medya üzerinden kendilerini ifade ettikleri bilinmektedir.

Dijital sahneler üzerinden oluşturdıkları sahte kimlikleri ile toplumun genel olarak beklentisini karşılayacak unsurlar ile profillerini yapılandıran bireylerin hesapları üzerinden basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımlara özellikle de son yıllarda oldukça sık rastlanır olmuştur. Söz konusu paylaşımlar eğitim durumu, cinsiyet, sosyo-kültürel durum fark etmeksizin her kesimden bireylerde gözlemlenir

bir durumdur. Popüler olma algısı ve popülerliğin beğeni ve takipçi sayılarına bağlanarak insana özel olan duygusal süreçlerin rakamsal verilere bağlanması, insanın dijitalleşme sürecinde insan olma erdemlerinden uzaklaşmasına ve bastırdığı yönlerinin dışavurumunun gerçekleşmesine yol açmıştır.

Günümüzde yeni medya platformları üzerinden diğer insanların yaşamlarına dair izlenimler edinmek mümkündür. Kişilerin ne yaptığına, nasıl yaşadığına ne giydiğine ne yediğine, kimlerle arkadaşlık yaptığına ve hatta mahremiyet alanı olan evine varana dek tüm yaşamsal faaliyetleri hakkında izlenim ve bilgi sahibi olunabilmektedir. Aynı zamanda birey kendisi için de aynı bilgileri bir başkasına sunmak istemektedir. Bu durumun sonucu olarak bireylerin yaşam tarzları da bu dijital sahnelerle uygun olarak yeniden tasarlanmakta ve iletişim stratejileri de bu doğrultuda belirlenmektedir. İletişim bilimlerinde en etkin olan sözsüz iletişimin yerini emoji dilinin almasının ötesine geçerek rakamsal verilere dayalı etkileşime bırakmaktadır. Emoji ifadelerinin yanı sıra kullanıcılar artık sadece paylaşımlarının beğenilmesine bağlı olarak bir takdir ve başarı anlayışı geliştirmektedir.

Yeni medya platformları kullanıcılarının kendi içerisinde yaş gruplarına dair ayrıştığı görülmektedir. Örneğin Facebook’u aktif olarak kullanan yaş kitlesi ile TikTok’u kullanmayı tercih eden kullanıcıların yaş aralığı aynı değildir.² Yeni medya platformları arasında “sosyal paylaşım sitesi” olarak halen daha aktif biçimde varlığını sürdüren Facebook’un dünya üzerindeki hızlı gelişimi ve kullanıcı sayısının sürekli olarak artış göstermesindeki en önemli faktörlerden biri akıllı telefon teknolojisi ile paralel bir şekilde gelişmeye başlamış olmasıdır. Akıllı telefon teknolojisi ile birlikte web sitelerinin uygulama halini alarak telefonlar üzerinden kullanılmaya başlanması, insanların zaman, mekân, uzaklık vb. sınır tanımaksızın herkese ulaşabilmesi hatta zamanla Facebook’un “tanıyor olabileceğin kişiler” başlığı altında hiç tanımadığı ya da ortak arkadaşı bulunan diğer bireylere ulaşma olanağı bulması zaten doğasında var olan iletişim kurma isteği ile insanoğlunu oldukça çabuk etkisi altına almıştır. Yeni bir insan tanımanın heyecanına kolayca varabilen kullanıcıların yanı sıra gündelik

² **2021 Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri**, Digital 2021 Global Overview Report, <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>, erişim tarihi: 27.Aralık.2021

yaşamda sosyalleşmeyi sağlıklı bir şekilde başaramayan, yüz yüze iletişimde zayıf, kendisi sağlıklı bir biçimde ifade edemeyen bireyler için de yeni bir dünyanın kapısı aralanmıştır.

Sosyal ağların yaygın kullanımının öncesinde insanlar toplanma, görüşme, konuşma ya da çalışma ortamı gibi daha toplumsal ve herkese açık mekânlarda bir araya gelmekteydi. Kişilerin birbiriyle iletişim kurması belirli saatler aralığında ve belli kurallar içerisinde gerçekleşmekteydi. Ancak yeni medyanın hayata dahil olması ile her insan daha ulaşılabilir ve görülebilir bir konuma gelmiştir.³ Yüz yüze iletişimi başlatmada, sürdürmede veya sona erdirmeye yeterli cesareti ve başarıyı gösteremeyen çoğu insan için de yeni medya platformlarının bu yönüyle sadece bir ekran olmanın ötesinde tüm dünyaya açılan bir kapı özelliği taşıdığı düşünülmektedir.

Böylelikle bireyin olumsuz yönlerinin açığa çıkmasında aracı olarak konumlandırılması mümkündür. Artık insanoğlu için teknoloji ile bütünleşmiş bir hayattan öte yeni bir “kendisi” bulunmaktadır. Çünkü bireyin, hayatın her alanına değinen bu yeni dünyadan kendisini soyutlayabilmesi kolay olmamaktadır. Nevzat Tarhan, yeni medyanın bencil ve sahte bir sosyallik ortaya çıkardığını ifade ederek, insanların orada kendini mutlu hissettiğini ve gerçek dünyanın ötesinde sahte bir dünya oluşturduklarını söylemiştir.⁴

Yeni medya içerisinde hem bağımsızlaşan hem de bu içeriğin sunmuş olduklarıyla çerçevelenen kimi bireylerin, belirli dönemlerde (duygusal ilişkilerin sonlandırılması, ekonomik yetersizlikler, işsizlik sorunu vb.) dijital etkilere maruz kalarak kendi sosyo-psikolojik karanlıklarında kayboldukları ve yaşamla bağlarını koparmak istedikleri ya da yetersizliklerini başka kişi/nesne üzerine şiddet uygulamaları ile ortaya koydukları gözlemlenmektedir.

³Ali Murat Kırık, Sevim Ergün, **Instagram Üzerinden Sosyal Medyada Gözetim, Mahremiyet ve Teşhir**, &. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Mayıs 2019, s.432.

⁴Sputniknews, **Prof. Dr. Nevzat Tarhan: Dijitalleşmeyle birlikte dini, milli ve ideolojik aidiyetleri gereksiz gören bir nesil ortaya çıktı**, <https://tr.sputniknews.com/20190328/prof-dr-nevzat-tarhan-dijitallesmeyle-birlikte-dini-milli-ve-ideolojik-aidiyetleri-gereksiz-goren-bir-nesil-ortaya-cikti-1038464786.html>, erişim tarihi: 6 Ocak 2022.

Bu doktora tez çalışması, yeni medya paylaşımlarında şiddet unsurlarına yer veren bireylerin içerisinde bulunduğu süreci anlamaya ve analiz etmeye dönük sistemli çabaları içermektedir. Bu noktadan hareketle kaleme alınan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde kuramsal çerçeve ve sorunsala ilişkin tanım ve kavramlara yer verilirken, üçüncü bölümde araştırma ve analiz kısmı yerini almaktadır.

Çalışmada cevap aranılan sorular aşağıda belirtilmiştir.

- Yeni medya platformları üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarda şiddet içerikli öğeler bulunmakta mıdır?
- Şiddet olgusu, yeni medya üzerinden gerçekleşen iletişim süreçlerinde nasıl yer almaktadır?
- Yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımlar şiddetin hangi türüne aittir?
- Yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımların sıklık oranı nedir?
- Basına yansıyan bu paylaşımların şiddete yönelik teşvik edici özelliği bulunmakta mıdır?
- Yeni medya platformları şiddet taşıyıcısı mıdır?
- Yeni medya platformlarından hangileri diğerlerine oranla daha çok şiddete zemin olmaktadır?

Bu sorulardan yola çıkılarak çalışmanın birinci bölümde iletişim psikolojisi ve yeni medyaya ilişkin kavramlar açıklanmıştır. İletişim bilimlerinin uğraşı olan insanın gelişim süreçlerine ilişkin kişilik, kimlik, benlik olguları açıklanmaya çalışılarak yeni dünya düzeninin getirisi olan yeni medya bileşeninde ‘insan’ın tutum ve davranışlarının şekillenme süreçleri ve bu davranışlara etki eden faktörler ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın kuramsal yapısını şekillendiren aleksitimi(duyarsızlaşma), karanlık üçlü kişilik ve iletişimin etki teorileri yine bu bölümde işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise şiddet olgusuna ve yeni medyada karşılık bulan yeni şiddet kavramına yer verilmektedir. Söz konusu bölümde şiddet ve birey

arasındaki ilişki de açıklanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu en çok vakit harcanan ve niceliksel açıdan en fazla kullanıcı sayısına sahip yeni medya platformları hakkında da bilgi verilmektedir. Bu bölümün en önemli sorunsalı duyarsızlaşan yeni medya izleyicisidir. Çalışmanın kuramsal dinamiklerinden olan aleksitimi bağlamında şiddeti uygulayan, şiddet içerikli paylaşımları gerçekleştiren bireylerin ötesinde burada şiddeti izleyerek tanık olan şiddet seyircisi de ele alınmıştır. Yeni medya kullanıcılarının şiddet içerikli paylaşımları neden gerçekleştirdikleri, şiddet içerikli paylaşımlara neden seyircilik ettikleri sorularına da cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise araştırma kısmıdır. Yeni medyada yer alan şiddet içerikli paylaşımların analizi bu bölümde yer almaktadır. Bu bölüme kadar tanımlanan sorunsallar ve kuramlar bağlamında elde edilen bulgular açıklanmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada elde edilen veriler medya takip sistemi vasıtasıyla anahtar kelimeler kullanılmak suretiyle elde edilmiştir. Araştırmanın analizinde içerik analiz yöntemi kullanılarak, durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır

Araştırma kapsamında incelenen yeni medya platformlarından basına yansıyan şiddet unsuru ve söylemi barındıran paylaşımlar içerikleri doğrultusunda üç alt başlıkta kategorize edilmiştir:

- İntihar Eylemi ve İntihar Notlarına Yönelik Paylaşımlar
- Tehdit İçerikli Paylaşımlar
- Fiziki Şiddet İçeren veya Şiddete Yönlendirici-Özendirici Paylaşımlar

Basına yansıyan şiddet içerikli yeni medya paylaşımlar, iletişim psikolojisi, aleksitimi ve karanlık üçlü kişilik bağlamlarında analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yeni medya platformlarının hangi şiddet türüne ait paylaşımlar için kullanıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle yeni medya platformu kullanıcıları için hangi mecralarda ne tür şiddet içeriği ile karşılaşma tehlikesinin bulunduğu analiz edilmek istenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ VE YENİ MEDYA

Geleneksel medyanın teknolojik gelişmelerle birlikte dönüştüğü mecra olan Yeni Medya kavramı bireysel paylaşımların kimlik oluşumu ve dışavurum bağlamlarında ele alınarak psikoloji ve iletişim psikolojisi özelinde değerlendirilmektedir. Yeni medya ortamlarının kullanıcılar üzerinde oluşturduğu etki ile kullanıcıların yeni medya ortamlarını kullanmaları, psikolojik gelişmelerinin olumlu veya olumsuz yönde ilerlemesine veya gerilemesine neden olabilmektedir.

Hiç kuşkusuz teknolojik gelişmeler bireysel ve toplumsal yaşantımızı doğrudan etkilerken, kimlik oluşumu bağlamında yeni medya ortamlarına taşınan şiddetin de iletişim psikolojisi açısından değerlendirileceği yeni bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümde psikoloji biliminin sosyal psikoloji alanına ve kişilik kuramlarına yönelik kavram ve yaklaşımları iletişim teorileri bağlamında değerlendirilmiştir.

1.1. İletişimin Psikolojideki Bilişsel Temelleri

İletişim olgusu, insanlığın varlığı, kendini devam ettirebilmesi ve anlamlandırabilmesi bağlamında insanlık tarihi ile aynı yaşıttır. Bireyler, günlük yaşam pratiklerinde çevresiyle sayısız etkileşim içerisine girmektedir. Bu etkileşimin temel bileşeni iletişim ve psikoloji bağlamıyla gerçekleşmektedir. İletişim araştırmalarının tarihsel süreç içerisindeki varlığına bakıldığında psikoloji disiplini önemli bir alan olarak varlığını duyumsatmıştır. İletişim, insanoğlunun sinir sisteminin bir uzantısı olarak tezahür etmektedir. Aktarma, dönüştürme, anlama ve algılama gibi bilişsel süreçler iletişimin bir parçası iken bireyin psikolojik yapısı ile şekillenmektedir.

İletişim en genel itibarıyla kaynağın bilgi, fikir, duygu, tutum ve değerlendirme sistemi ekseninde tasarladığı iletiyi kanal aracılığı ile alıcıya yani hedefe ulaştırması ve ardından alıcının da kaynağa geri bildirimde bulunması ile gerçekleşen süreç verilen addır.⁵ Ancak iletişim, sistemsel ve her zaman aynı sonucu veren matematiksel

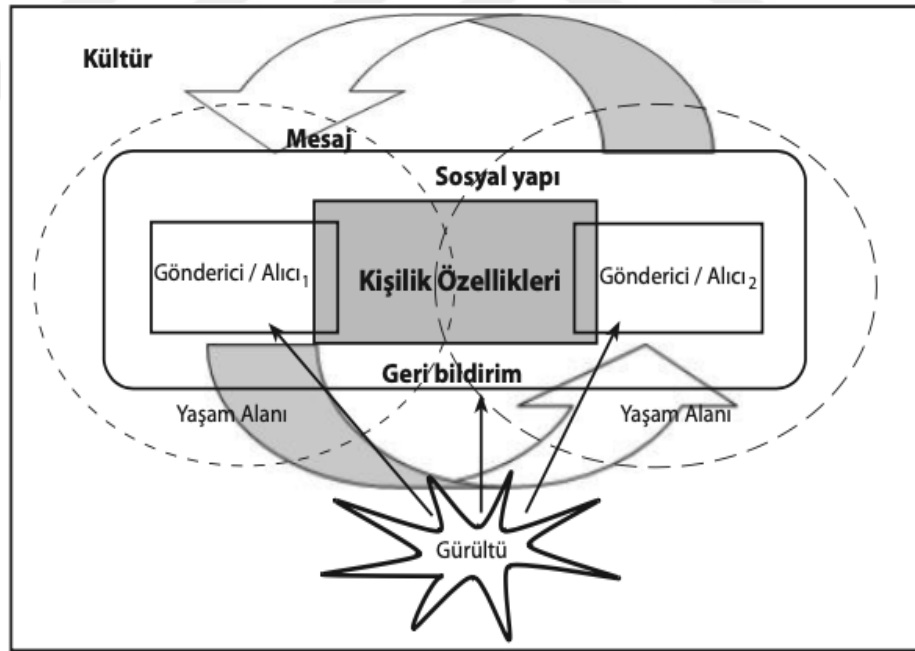
⁵ Stuart Sillars, **İletişim**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 12.

bir veri değildir. İletişimin en temel formülünün ardından genişletilen ve geliştirilen çeşitli şemalar ile iletişimin tasarlanmış ve karmaşık bir süreç olduğu ortaya konulmuştur.

Ayrıca iletişimin disiplinler arası olma özelliği sayesinde bu alanda çalışanlar sadece iletişimciler değildir. Psikoloji, matematik, felsefe, sosyoloji, siyaset alanında çalışmalar yapan uzman kişilerce de katkı sağlanan bir bilim dalıdır.

İletişimin bağlantılı olduğu dallar arasında en derin ve anlamlı bağlar zincirini oluşturmuş olduğu alan psikoloji bilimidir. İletişim ve psikoloji arasında iç içe geçmiş örüntüler zinciri bulunmaktadır. Psikoloji, insanı inceleyen merkez bilimdir. İletişim ise tüm sistemlere yönelik geliştirilen bakış açılarıdır.⁶ Her iki disiplinin de odağında insan olması sebebiyle birbiriyle iç içe geçmiş olan bu iki disiplinin süreçleri birbirine bağlı olarak işlemektedir.

Şekil 1: Etkileşimsel İletişim Modeli⁷

⁶Yasemin Neslihan Saral, **İletişim Psikolojisi Açısından Televizyon Programlarının Birey Farkındalığının Oluşmasındaki Rolü**, İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018, s.2-3.

⁷Alim Kaya, **İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler**, (ed. Alim Kaya, içinde Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim), Tarcan Matbaacılık, Ankara, 2014, s.7.

İletiyi gönderen de alan da tasarlanmış bir sürecin öğeleridirler. Bu süreç bilinçli bir tasarlanma işleminden geçmese dahi bilişsel kodlamalara maruz kalmaktadır. Şöyle ki bir mesajın aktarılma şekli, kelimelerin ve cümlelerin dizimi, kullanılan ses tonu veya mesajın iletileceği yöntem/kanal seçimi, kişilerarası iletişim süreçlerinde özellikle beden dili kullanımı, renkler, zaman ve mekân kullanımı birçok dinamik mesajın tasarlanmasına direkt olarak etki eden ve bireyin kendi duygu, düşünce ve kişilik yapısına bağlı olarak gelişen durumlardır. Tüm bu karmaşık süreçler, iletiyi üreten kişiyi ilgilendirdiği gibi iletiyi alıp kod açma sürecini başlatan hedef için de geçerlidir.⁸ Mesajı alan alıcı da yine kendi özellikleri doğrultusunda kendisine yönlendirilen kodlanmış iletiyi çözümleyerek karşı tarafa bir tepki de bulunacaktır. Bu bağlamda anlamak ve anlaşılacak eylemleri kodlama ve kod açma eylemleri ile doğrudan ilişki içerisinde.⁹ Ayrıca şemada yer almayan “yorumlama” süreci de bulunmaktadır. Yine bu dinamik de mesajın ne olduğundan öte alıcının kaynak ile olan ilişkisinden de bağımsız olarak gelişen tamamıyla algı ve algılamaya dayalı bir dinamiktir.

İletişimin psikoloji ile iç içe geçmiş sarmal bir yapıda olması durumu iletişim sürecinde yer alan gürültü ögesinde de görülebilmektedir. Gürültü dinamiği de kendi içerisinde göndericiden kaynaklanan, alıcıdan kaynaklanan ve kanaldan kaynaklanan etkenler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Kaynaklarına bağlı olarak da fiziksel, nöro-fizyolojik ve psikolojik gürültü başlıkları olarak ayırım göstermektedir.

Psikolojinin alt dallarından biri olan sosyal psikoloji* alanı iletişim ile doğrudan ilişkilendirilmiş bir alandır. Kişinin toplum içerisindeki davranışlarını ele alan sosyal psikoloji bireyden çevreye doğru ilerleyen süreçte birey ve çevre etkileşimi üzerinde durmaktadır.¹⁰ İletişim bilimleri, insan temelli bir bilim dalı olması sebebiyle insanın doğası ile doğrudan ilişkilidir. Kullanılan birçok psikolojik kavram içerisinde araya giren cinsel dürtüler, cinsiyet, statü, statü ilişkileri, toplumsal roller, toplumsal

⁸ Kaya, **a.g.e.**, s.8.

⁹Roberta Garner, **Encoding/Decoding**, (içinde Social Theory), S.2, University of Toronto Press, 2010, s.569.

* Psikolojinin alt dalları için bkz. Yıldız Dilek Ertürk, Sosyal Psikoloji Ders Notları Kalabalık İçinde Ben, Kutup Yıldızı Yayınları.

¹⁰Turgut Göksu, **Sosyal Psikoloji**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.64.

onay mekanizmaları, kaygılar, korkular, gurur vb. gibi değişkenler aynı zamanda iletişim bilimlerinin de çalışmalarında yer alan temel dinamikleri oluşturmaktadır.

Tüm bu değişkenler insanın davranışına yansiyarak gözle görülür hale gelmektedir. Bireysel farklılıkların varlığı sebebiyle iletişim tipleri de tek ve sabit bir yol izleyememektedir. Bilinen koşullar altında sunulan bağımsız değişkenler, belli mesajlar sebebiyle bağımlı değişken olarak karşımıza çıkan sonuçların üstündeki etkiler de farklılaşmış olmaktadır.

Şekil 2: İletişim Sürecinin Psiko-Dinamik İşleyişi¹¹

Bu model, kuramsal ve ampirik açıdan geniş bir zemin oluşturmaktadır. Şemada yer alan üç ana kategorideki her bir süreç kendi içerisinde motivasyon, algı, öğrenme kuramları, psikanaliz tutumlar, kişinin kendine dair algılamaları (benlik süreci), kaynağa dair “güven” odaklı algılar gibi dinamikleri barındırmaktadır. İletişim sürecinin bu psiko-dinamik yapısı, kitle iletişimlerinin konumunun belirlenmesinde de etkisini göstermektedir. Belli sorunlar üzerindeki belli türdeki iletişim yöntemleri ile yine belirlenmiş olan koşullar altındaki belirli insan tiplerinin aynı tepkiyi verdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda bireyden topluma, kişi içi (kişisel) iletişimden kitle iletişimine kadar tüm süreçlerin birbirinden etkilenen sarmal bir döngü olduğu görülmektedir. Bu süreçlerin hepsinin temelinde de insan ve davranışları yer almaktadır.

1.1.1. İletişim Psikolojisi ve Kuramsal Yaklaşımlar

İletişim ve psikoloji iki ayrı bilim dalı olmasına rağmen iç içe geçmiş birer sarmal yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki bilimin de merkezinde insan

¹¹Metin İnceoğlu, **Tutum, Algı, İletişim**, V Yayınları, Ankara, 1993, s.86.

olması ve onun doğasına yönelik araştırmalarda bulunulması bu iki alanı birbiriyle bütün hale getirmiştir. İletişimin psikoloji ile etkileşen teorileri, insan davranışlarına yönelik geliştirilen stratejilerde aydınlatıcı bir kılavuz niteliği taşımaktadır. İnsanların dünyayı algılama şekli, düşüncelerin ve anıların oluşturulması, davranışların ve tutumların inşası gibi zihinsel süreçler iletişim bilimlerinin çıkış noktalarındandır. İletişim alanında birçok formülün de psikoloji, siyaset gibi insan odaklı paralel disiplinler tarafından sunulmuş olması iletişim biliminin disiplinler arası yapısını ortaya koymaktadır.

Bu geçişli yapı iletişimin toplumsal işlevlerinin yanı sıra bireysel ve psikolojik işlevlerinin de bulunduğunun göstergesidir. İlişki kurma, benliği geliştirme, paylaşma ve var olduğunu ifade edip tanıma işlevleri doğrudan iletişim psikolojisinin incelediği alanlar çatısına girmektedir. İletişim kuram ve modelleri sosyal teoriler bağlamında ilişkilendirilmektedir. Psikoloji biliminin varlığına eski Yunan filozofları bugünkü sosyal psikoloji ve iletişim bilimlerine ait dinamiklerin temelini atan çalışmalarda bulunmuşlardır.

Antik Yunan döneminde iletişim psikolojisi ile ilişkilendirilen ikna kavramının yönelik çalışmanın köklerine Aristoteles *Retorik adlı* çalışmasında rastlanmaktadır. Sosyal etki ve ikna konularında önemli ilkeler geliştiren Aristoteles'in, bu yaklaşımda "ethos, pathos, logos" adlı retorik üçgeni bulunmaktadır.¹² Bu kapsamda geliştirilen sosyal kavramların temelinde 'insan' faktörü yatmaktadır. Etik kavramı da 'insan faktörünün' el alınarak kavramsallaştırıldığı yazılı kanunlar olarak kabul edilebilir. Kısacası etik, ahlakın yazılı kurallar bütünü olarak kabul edilir. İnsanın içerisinde bulunduğu toplum, insanın değeri ile değer kazanacaktır.¹³ Toplum içerisinde anlam bulan insan aynı zamanda sahip olduğu insani değerler ile de yer aldığı topluluk içerisinde bu anlamı kazandırma ve yaygınlaştırma çabasıdadır.

Ethos, karizma olarak nitelendirilmektedir. Konuşmacının giyimi, konuşma şekli, eğitimi, mesleği, mizah gücü ve unvanını kapsamaktadır. Konuşmacı, ethosun kapsadığı tüm faktörler doğrultusunda hedefindekini ikna etmeye çalışmaktadır.

¹² Aristoteles, **Retorik**, YKY Yapı Kredi Yayınları, Çv. Mehmet H. Doğan, 2017, s.38.

¹³ Murat Özgen, "Etik Değerler Açısından Gazeteci Kimdir?", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1996, S.3, s.71.

Logos ise ikna etmeye yönelik mantıksal bir yaklaşımdır. Bu özellik içerisinde ikna sürecine ilişkin oluşturulan ileti/mesajın mantıksal bir zemine oturtulması esastır. Pathos, mantığa hitap eden logos ögesinden daha farklı olarak gelişen ve etkileycilik değeri daha yüksek bir dinamiktir. Pathos içerisinde ödöl çekiciliğı, korku ve aşk çekiciliğı gibi insanın doğasında bulunan temel duygular hedef alınmaktadır.¹⁴ Bu duygular ve dürtüleri insan toplum içerisinde bastırmak zorunda olsa da etkilenme durumundan tam anlamıyla kaçış sağlayamamaktadır.

Aristoteles, retorığın eşdeğerini diyalektik olarak çözümler. Bu dinamiklerin belli bir bilime ait olmadığını belirterek, bütün insanların bu etkenlere maruz kaldığını kimisinin bilinçli kimininse bilişsel olarak algı sürecine dahil olduğunu ifade eder.*

Aristoteles'in hocası olan Platon da bireyi toplum dışında var olmayacak bir sistem olarak tanımlar. Platon da bu fikrini hocası Sokrates'ten almıştır. "Platon, hocası Sokrates'ten felsefenin yüzünün insana dönük olması, eğer felsefi etkinlikten söz edilecekse bunun merkezine insanın konulması gerektiğini çok iyi öğrenmişti."¹⁵ Yunan filozofları yaşadıkları dönem içerisinde farkında olmadan psikoloji ve iletişim disiplinlerine referans sağlamışlardır.

İnsanın doğuştan iletişime odaklı bir yapıya sahip olması, sosyal bilimlerin odağında olan insana yönelik araştırmaların da psikolojik, sosyolojik ve iletişim boyutlarında ele alınmasını ve sürekli olarak sorgulanmasını meydana getirmiştir.

Miller, insan zihnini bir iletişim sistemi olarak görürken, Shannon – Weaver iletişim teorisinin ortaya çıkışı ile bilişsel psikoloji, algılama süreçlerinin iletişim boyutlarına yönelik yeni bir arayışın temsili olmuştur.

Kişiler arası ilişkiler temelli çalışmalar yapan Psikiyatrist Harry Stack Sullivan'a göre kişilik sosyal bir çevrede gelişmektedir. Birey, diğer insanlar olmadan bir kişilik yapılandırma sürecine giremez. Sağlıklı bir gelişim süreci için diğer insanlarla yakın ilişkiler sürecinin olması gerektiğini düşünen Sullivan, kişiliğin

¹⁴ Aristoteles, **a.g.e.**, s.40.

* "Retorik" ve "Diyalektik" İngilizceye en genel itibariyle "halk önünde konuşma sanatı" veya "mantıksal tartışma sanatı" şeklinde çevrilebilir.

¹⁵ Filiz Zabcı, **Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset**, Sokrates'den Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.91.

oluşması ve gelişmesi sürecinde biyolojik faktörlerden öte kişilerarası ilişkilerin önemi üzerinde durmuştur. Sullivan, ise davranışlarının içgüdüler aracılığı ile belirlendiği şeklindeki görüşleri desteklememektedir. İnsanların fiziksel engelleri dışında var olan durumlarının uyuma yönelik olarak geliştiğini ifade eder. Kişiliğin, kişilerarası durumları kapsayan kalıcı davranış örüntüleri olarak tanımlayan Sullivan, kişiliği anlayabilmek için kişilerarası ilişkileri incelemek gerektiğini belirtir.¹⁶ İnsan ilişkilerinin en önemli yapı taşı iletişimidir. İnsan davranışlarını çevre faktöründen bağımsız olarak ele alıp, incelemek mümkün olmamaktadır. Davranışların oluşum süreçlerinde yüksek oranda insanlarla kurulan etkileşimin sonuçları görülmektedir. Diğer bireylerle kurulan bu etkileşim düzlemini de etkileyen içsel iletişim süreçleridir.

Witgenstein de bireyin var oluşunu sosyal bir ortam zeminine bağlayarak, ancak bu şekilde insan düşüncelerinin bir önemi olduğunu savunur.¹⁷ Wittgenstein'in zihinsel olguların varlığı ve bu dinamiklerin dış dünya ile olan ilişkileri, olguların nasıl tanımlandığı gibi tartışmalar psikoloji felsefesi içinde çalışmalarını daha da ileriye götürdüğü alanlar olarak yer almaktadır.¹⁸ Bu bağlamda iç dünya ya da yaşam biçimlerine dair süreçlerin sadece zihinsel olgular olmasından öte davranış seviyesinde yer alan kültürel durumlarda da gözlemlenebildiğini anlamak mümkündür.

İnsanın toplum içerisinde var olup anlam kazandığı argümanını destekleyen bu görüşler doğrultusunda, bireyin toplumsallaşma sürecinde yine diğer insanlara ihtiyaç duyduğunu ve takdir edilme arzusunun yine toplum içerisinde sağlanmasını beklediğine yönelik çıkarımlar yapmak mümkündür. Tüm bu durumlar ve süreçler bireyin zihinsel olgularının toplumsallaşma sürecine aktarılmasıyla sağlanabilmektedir.

Bu ekseninde Wittgenstein'in dil-oyunu, kurala uyma ve yaşam biçimleri (forms of life) kavramları da psikoloji felsefesini, zihinsel olgu veya iç yaşantı durumlarını

¹⁶ Banu Yazgan İnanç ve Eşef Ercüment Yerlikaya, **Kişilik Kuramları**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 97.

¹⁷ Cemre Uğural, **Wittgenstein'in Psikoloji Felsefesi Bağlamında Deneyim Ve İfade İlişkisi**, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz, Sayı:26, 2018, s.104.

¹⁸ A.e., s. 164.

yalnızca zihinde değil, davranış düzeyindeki bir kültür ortamında ele almak suretiyle yönlendirmektedir.*

Ellis*, insanın sözel iletişim, düşünme ve bir ilişki kurma becerilerinin var olduğunu belirterek bunların yanı sıra bireyin kendine zarar verme düşüncelerini yaratma, uygulama ve batıl inançlar gibi karşıt tutumları da kendi bünyesinde barındıran karmaşık yapılardır.

Yukarıda sözü edilen kişilerarası ilişkiler bağlamı iletişim bilim dalına önermeler sistemidir. Kişilerarası her türlü aktarım iletişim zemininde gelişmektedir. Bu durumda her türlü iletişim yönetimi insan doğası ile şekillenen bir yapıya sahiptir. İletişimin temelinde var olan gereksinimler, deneyimler ile perçinlenmeyi hedeflemektedir.

Sosyal Psikoloji alanda çalışan isimlerden biri olan Floyd* grup halindeyken bireylerin çalışmalarının hızlandığını belirtmiştir. Bunun anlamı şudur: Bireyin grup halindeyken sergilediği davranışlar yalnızken gösterdiği davranışlardan farklıdır. Allport'un "sosyal hızlandırma" olarak literatüre kazandırmış olduğu bu ampirik kavram ilerleyen süreçlerde iletişim biliminin etki araştırmalarına referans sağlamıştır.¹⁹ Günlük hayatta da birçok durumda karşımıza çıkan Allport'un bu kavramı bireyin rakip algısı ile ilişkilidir. Kavram, bireylerin bir işe yalnız olduklarındaki performans ve motivasyon gücü ile rekabet ortamında ortaya koydukları motivasyon ve performans süreçlerinin aynı olmadığı üzerine inşa edilmiştir. Bireylerin rekabet ortamında sergiledikleri edim daha yüksek olmaktadır.

* Wittgenstein'in ifadelerin mutlak anlama sahip olduklarını dışlayan düşüncelerinde, dilin nasıl kullanılması gerektiğini belirleyen ve toplumsallığı imleyen yaşam biçimleri kavramı yer alır. İnsan etkinlikleri örüntüsü olan yaşam biçimleri, davranışlardaki belli uzlaşımlara karşılık gelmektedir. Buradaki vurgu, zihnin doğrudan davranış örüntülerine indirgendiği davranışçı modelden ziyade davranışları belirleyen kültürel ortamdır. Dil-oyunu bir kültür yaratımı etkinliği olarak düşünülebilir. Altuğ'un belirttiğine göre, dil-oyunu etkinliğine katıldığımız takdirde dil de yaşamımıza katılır. (Taylan Altuğ, 2013 s. 162). Bu nedenle dil-oyunu oynamak kültür ortamına katılmak olduğundan, dilimiz zihne hapsolmaktan kurtarılmış, empirik alana açılmıştır. Bu çalışmada ele alınan ilişki, dil-oyununun arka planında yer alan kültürü imleyen yaşam biçimlerinin, psikolojik olgular da olmak üzere her türlü olguyu farklı bakış açıları üzerinde uzlaşılmış davranış biçimleriyle kavradığı ve anlamlandırdığı kanaatine dayanmaktadır.

* Albert Ellis, Akılcı Duygusal Davranışçı Terapinin Kuramcısıdır.

* Davranış Psikolojisinin bir alanı olarak Sosyal Psikoloji'nin ortaya çıkarılmasında kilit rol oynamıştır. "Deneysel Sosyal Psikolojinin babası" olarak bilinmektedir.

¹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **İnsan ve İnsanlar**, Evrim Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1996, s. 4-5.

İletişim ile psikoloji disiplinleri arasında bağ kuran diğer bir isim Festinger'dir. Festinger de geliştirdiği bilişsel çelişki kuramı ile iletişim psikolojisi bilimine katkı sağlamıştır. Festinger'e göre "kişinin sahip olduğu bir inanç, bilgi ya da tutum yine o kişinin sahip olduğu bir başka inanç, bilgi ya da tutumun tersini gerektirirse, bu iki inanç, bilgi ya da tutum arasında bilişsel çelişki vardır. Örneğin: 'Bugün hava güneşli' bilgisiyle 'ben bir yağmurluk giyiyorum' bilgisi böyle çelişki içinde olan iki bilgidir. Bu çelişki, görüldüğü gibi, mantıksal değil, psikolojiktir."²⁰ Bu kurama göre bilişsel çelişkiler kişiye sıkıntı ve huzursuzluk oluşturan durumlardır. Meydana gelen bu çelişkiden kurtulmak için bireyde güdülenme meydana gelmektedir. Çelişkinin varlığı kişinin bu duygudan kurtulmaya çaba sarf etmesi için yeterli bir güdüdür.

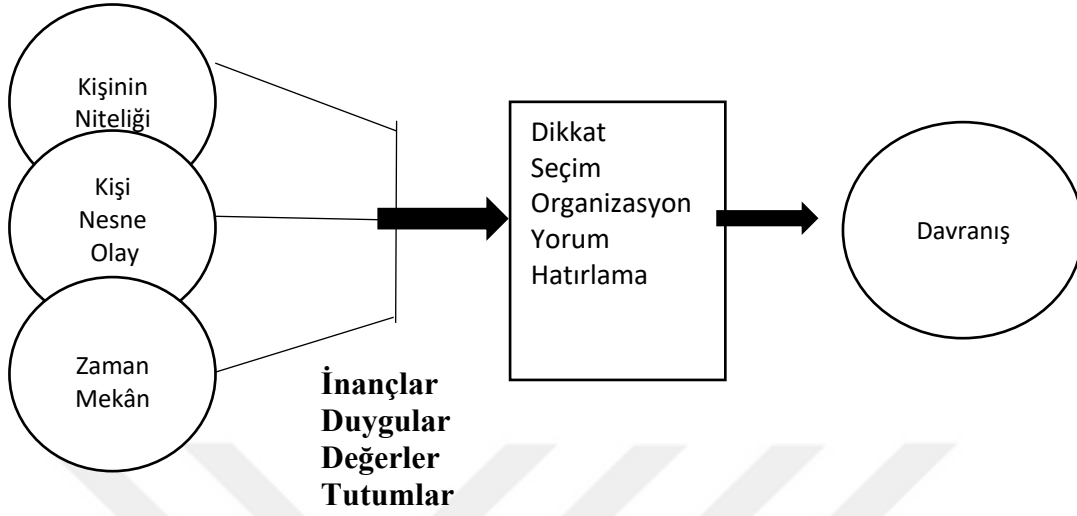
İnsan zihni sürekli yenilenen ve her geçen gün farklı bir özelliği keşfedilen dinamik bir iletişim sistemidir. İletişim psiko-sosyal bir süreç olarak var olması, onun psikolojik, sosyal ve kültürel bir olgu olduğunun da göstergesidir.

1.1.2. İletişimin Etkileşim Teorileri

İletişim, birey ve bireyin içinde bulunduğu ortam/çevre ile olan etkileşim ilişkilidir. Duyular aracılığı ile ortaya çıkan etki doğrultusunda geri bildirimde bulunmaktadır. Bu süreç algı zemininde gerçekleşir. Bu doğrultuda ele alınması gereken algıyı etkileyen faktörlerdir. İletişim süreci içerisinde bulunan birey, durum, kişi veya nesneyi algılayarak "tanıdık hale getirdiği" andan itibaren "fark etme" gerçekleşmektedir. Tam da o andan itibaren iletişim ve etkileşim süreci başlamış demektir (Bkz. Şekil 2).

²⁰ A.e., s. 145.

Şekil 3: Algılama Süreci²¹

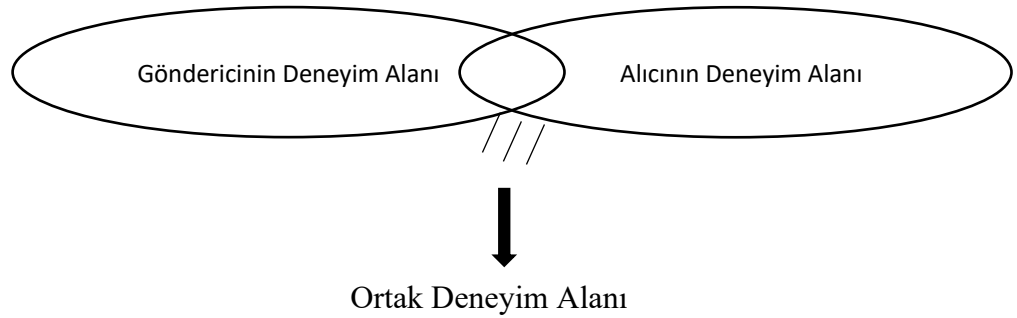

Şekilde görüldüğü gibi algılama sürecinin sonunda davranışın oluşmasına direkt etki eden faktörler olduğu gibi tüm bunların ötesinde bireyin önceki deneyimlerine ve kültürel yapısına dayalı durumlar da etki etmektedir. Burada algılama sürecinin aslında olayın oluş ya da göndericinin mesajı doğru bir şekilde kodlamasının ötesinde bireyin kendi yapısına bağlı olarak gerçekleştiğini de görebilmemiz mümkündür.

İletişim sürecinin sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi kodlanan iletinin doğru bir şekilde alıcı tarafından kod açma sürecine tabii tutulması ile gerçekleşmektedir. Bu durumun ortaya çıkabilmesi için de hem kaynağın hem de alıcının iletiye aynı anlamı vermesi gerekmektedir. Aynı anlamın oluşmasını sağlayan etken ise kaynağın ve alıcının ortak deneyim alanlarına sahip olmasıdır. Bu ortak paylaşım alanının bulunmadığı durumlarda iletilerin algılanması daha zor olmaktadır. İletişim sürecinde ortak deneyim alanlarının nasıl olduğu şekil 8’de gösterilmiştir.

²¹ John R. Schermeron, John G.Hun, Richard N. Osborn, **Organizational Behavior**, University of Phoenix, 7. Ed., Publisher Wiley, USA, 1997, p.34.

Şekil 4: Ortak Deneyim Alanının Oluşturulması²²

Bu doğrultuda, kişilerarası iletişim süreçlerinde tarafların birbirlerini anlamamasına yönelik söylemlerin kaynağında ‘aynı anlamın’ oluşmamasının yer aldığı gözlemlenmektedir. Aynı deneyim alanları aslında güven oluşturulması sürecini temsil etmektedir. Çünkü buradaki ortaklık aslında gönderici ile alıcı arasındaki uyumun da göstergesidir. Aynı deneyim alanları oluşturularak aynı anlamların çıkarımı aslında güven oluşturulması sürecini de temsil etmektedir. Çünkü buradaki ortaklık aslında gönderici ile alıcı arasındaki uyumun da göstergesidir. Alıcıya güveni olmayan bir gönderici ile kendine güveni olmayan bir alıcı arasında algılama süreci olması gerektiği düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu durumun sonucu olarak da sağlıklı bir iletişim süreci ortaya çıkmamaktadır.

1.1.2.1. Davranışçı Yaklaşım

Davranışı, deneysel çözümler doğrultusunda inceleyen davranışçılık, böylelikle organizmanın gözlemlenebilir eylemleri üzerinde durmaktadır. Bireylerin dışı vurulan davranışlarına bakarak toplumsal olayları açıklama getiren bilim okuludur. Davranışsal yaklaşım, kişinin çevresinin varlığı üzerindeki etkileriyle insan ve hayvan davranışlarında ki değişimler arasındaki ilişkileri nesnel olarak incelemektedir. Davranışçılığın kurucusu Amerikalı bir psikolog olan John B. Watson’dır. Wunt’un yapısalcılığına karşı çıkarak, bilimsel olabilmek için psikolojinin gözlemlenebilir ve ölçümlenebilir davranışları konu edinmesi gerektiğini savunmaktadır.

²²Salih Bolat, **Eğitim Örgütlerinde İletişim: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Uygulaması**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 12, 1996, s.76.

John Watson ve B.F. Skinner gibi psikologlar tarafından geliştirilen davranışçılık yaklaşımı “faydacılık” görüşü ekseninde ele alınmaktadır. Davranışçılık yaklaşımının dayandığı önermeler kişilerin, davranışa psikolojik gereksinimleri doğrultusuna yöneliktir. Bu sebeple davranışçılık yaklaşımına göre kişiler en az ceza ve en çok ödül veren davranışları sergilemektedirler. Kuramın diğer önermeleri ise şöyledir:

- Kişiler geçmişte ödül alan davranışlarını tekrar ederler ve davranışların tekrar edilmesi ödül sistemi devam ettikçe sürer.
- Geçmişte ödül ile sonuçlanan davranışın olduğu benzer ya da aynı olan durumlarda, verilen ödül aniden ortadan kalkarsa bireylerde kızgınlık ya da merak gibi tepkiler gözlemlenir.
- Bir davranış çok ödül alırken ödül miktarı birden azalırsa, kişi diğer ödüller için alternatif davranışlara yönelir.

Bu sonuçlar, Skinner’ın deneyleriyle elde edilmiş ve insana uyarlanmıştır. Pavlov, Hull, Thorndike, Watson, Skinner davranışçı yaklaşım üzerine çalışmalar yapan isimlerdendir.

- Birey, davranışlarını tecrübeyle kazanır.
- Çevredeki uyarıcılar değiştiği zaman, bireyin davranışları da değişir.
- İlk tecrübeler, daha sonraki tecrübeleri etkiler.
- Bireyin tüm davranışları öğrenilmiştir, yine öğrenmeyle değiştirilir.
- Koşullu öğrenme yöntemleri benimsenmiştir. Sosyal öğrenme kuramından da yararlanır.
- Gözlenebilen ve ölçülebilen davranışlar dikkate alınır.
- Bireyin zihinsel etkinlikleri, ne düşündüğü, nasıl karar verdiği önemli değildir.²³

Davranışçı yaklaşımda koşullanma süreçleri önemli bir yere sahiptir. Davranışçılara göre güdülenmede esas olan dışsal güdülenmedir. Davranışçı yaklaşım çalışmaları bünyesinde yer alan Pavlov’un çalışmaları güdülenmenin en ünlü çalışmalarından biri olmuştur. Pavlov tarafından ortaya konan klasik koşullanmaya

²³Gülten Ülgen, “Eğitim Psikolojisi”, 3.baskı, Alkım Yayınevi İstanbul, 1997.

deneyi ile “X uyarıcısı Y tepkisine yol açar” gibi kesin ifadeler kullanılabilecek bir zemin oluşturmuştur.

İletişim teorileri arasında yer alan Shannon-Weaver tarafından geliştirilmiş iletişim modeli²⁴, Davranışçı yaklaşım teorisi ile ilişkilendirilmektedir. Bu model sadece kişilerarası iletişime yönelik değildir. Model, teknoloji unsurunu da kapsamıyla elektronik iletişimin öncü modelleri arasında yer almaktadır. Ana akım iletişim çalışmaları olarak da değerlendirilen bu teori, Laswell tarafından ortaya konulmuş olan deneyci bilim anlayışından etkilenecek doğmuştur. Paul Lazarsfeld²⁵ gibi ampirik iletişim çalışmaları geleneğinin öncülüğünü yapan isimler, bu yaklaşımla aracılığıyla uyaran bir nesnenin, uyarılan bir nesneye olan etkisini açıklamaya çalışmışlardır.

1.1.2.2. Hümanist (İnsancıl) Yaklaşım

İnsancıl teori, insanı merkeze alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan; doğuştan iyi olan, olumlu bir potansiyele sahip, gelişme gücünü kendisinden alan ve oluşum halinde olan bir varlıktır. İnsan belirli bir toplum düzeninin aracı haline getirilmemelidir. Kişinin hayatını yaşamaya değer ve anlamlı bir hale getirmek kendi sorumluluğundadır.

İnsancıl Psikoloji, “Felsefede Varoluşçu ve Fenomenci görüşlerden etkilenecek ve bu görüşleri benimseyerek; varlığımızın anlamı, özgür iradenin rolü, insanın biricikliği üzerine pek çok soruyu ele alıp yanıtlamaya çalışmıştır”.²⁶ Yaklaşıma göre insanlar birbirlerinden farklıdır ve bu sebeple insanları bir bütün halinde ele alıp değerlendirmenin doğru olmadığını savunmaktadır. Davranışçı yaklaşımda çevredeki uyarıcıların uygun bir biçimde düzenlendiğinde istenilen davranışın oluşturulabileceği savunulurken, insancıl yaklaşımda insan çevreye olduğu gibi değil algıladığı şekliyle tepkide bulunmaktadır.²⁷ Algılama süreçleri de bireylerin farklılıkları ile inşa

²⁴Detaylı bilgi için bkz. Burak Özçetin, **Kitle İletişim Kuramları**, İletişim Yayınları, 2017, s. 138.

²⁵Detaylı bilgi için bkz. Levent Yaylagül, **Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Dipnot Yayınları, 2006, s.33.

²⁶Feriha Balkış Baymur, “**Genel Psikoloji**”, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1978, s. 302-303.

²⁷Ivan P. Pavlov, “**Conditioned Reflexes**”, London, Oxford University Press, 1927, s.5

edildiğinden dolayı burada tek bir merkezi açıklamanın ötesinde bireyden bireye değişen durumlar ile olayları ele almak gerektiği ortaya çıkmaktadır.

İnsanda olduğu var sayılan saldırganlık, kıskançlık ya da düşmanlık gibi duyguların insan doğasına özgü tepkiler olmadığını belirtirler. Ayrıca insanın basit yapılara sahip olan hayvanların aksine, karmaşık süreçleri kendi içinde barındıran varlık olduğunu önermesi ile de davranışçı yaklaşımı tam olarak reddetmiş olurlar.

Abraham Maslow, Carl Rogers ve Rollo May İnsancıl yaklaşımın temelini atan kuramcılardır. İnsancıl teori, beş önermeden oluşan bir sistem şeklinde sunulmaktadır. Önergelerin her biri kendisinden sonra gelen önermeye referans oluşturmaktadır.

- Kişinin içsel ihtiyaçları vardır
- Kişi içten dışa gelişir
- Kişi davranışından sorumludur
- Kişinin içsel değeri vardır
- Kişinin samimi ilişkileri vardır²⁸

Bu doğrultuda insancıl yaklaşım, insanın tek ve temel güdüsünün kendisini gerçekleştirme ihtiyacından kaynaklandığını savunduğunu söylemek mümkündür. Bireye seçim hakkı tanımak ve güvenmek önemli bir unsurdur. Çünkü birey doğuştan kendisini güçlü bir kişi yapma ve özalgısını geliştirecek yetileri barındırma güdülerine sahiptir. Bu yapıların aktifleşmesi için ona seçim hakkı tanınması ve güven inşa edilmesi gereklidir.

1.1.2.2.1. Gestalt Kuramı

Gestalt kelimesi "biçim", "tamamlama", "bütünleştirme" anlamlarına gelmektedir. Gestalt kelimesi psikoloji alanına uyarlandığında ise kişinin bütünleşmesini, yaşamının bitmemiş ve bir sonucu ulaşamamış yönlerini anlamlı bir sistem haline dönüştürerek tamamlamasını ifade etmektedir.²⁹

²⁸Saral, a.g.e., s.15.

²⁹Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.485.

Bilişsel süreçleri ele alan algı ve algısal örgütlenme konularına yoğunlaşmıştır. Max Wertheimer, Gestalt psikolojisinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bilimin sadece analitik düzlemde ilerleyemeyeceğini savunan Wertheimer, psikolojiyi doğa bilimlerinin taklidi olması yönüyle eleştirmiştir.

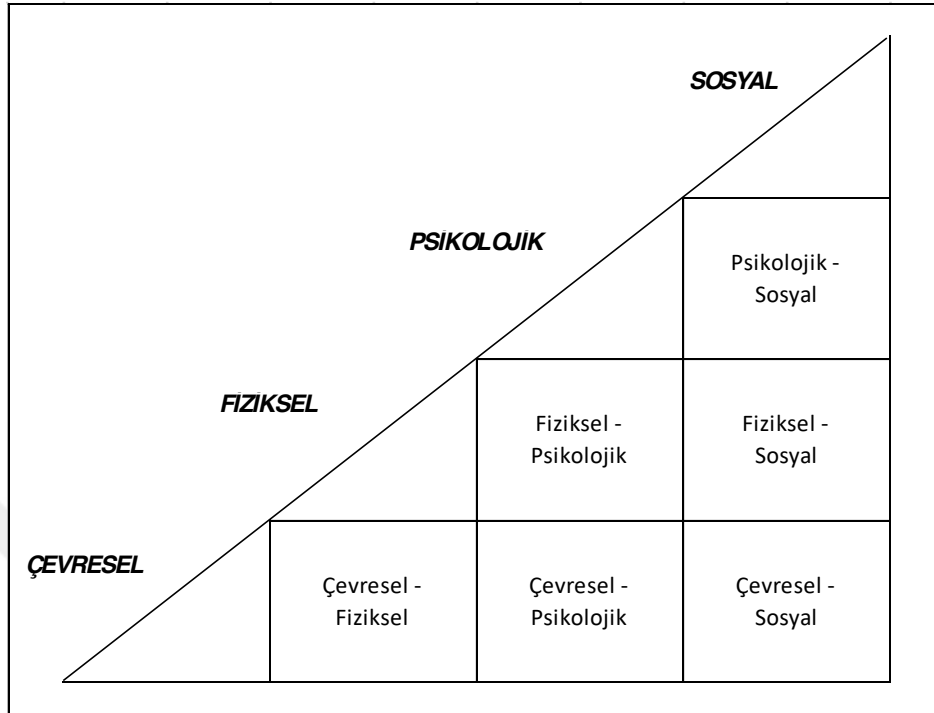
Yaklaşım, görülenin bir bütün halinde algılanabilmesinin kişinin beyinde - olup bitenler- ile ilişkili olduğunu söyler. Çevremizden algıladığımız duyuların aslında birbirinden kopuk ve ilişiksiz unsurlar olduğunu söyleyen Gestaltçılar, bireyin algılamasının bütünlükçü bir yapı ile olduğunu belirtir. Örneğin senfoni orkestrasını dinlerken müzisyenleri tek tek değil bir bütün halinde algılamamızdır.

Gestaltçı yaklaşım yapısalcılığa da karşı çıkmaktadır. Yapısalcılık ve davranışçılık yaklaşımlarının farklılıkları görmezden geliyor oluşu, bu yaklaşımın temel önermeleri ile ters düşmektedir. Davranışları bir bütün haline getirmek için gerekli olan temel ilkeler şöyledir; şekil-zemin ilişkisi, yakınlık ilkesi, tamamlama ilkesi, benzerlik ilkesi.³⁰ Böylelikle yapısalcılığın katı yapısının ötesinde farklılıkları da ele alan daha geniş ve karmaşık bir yapının varlığına ilişkin önermeler bulunmaktadır.

Bu yaklaşım ile birlikte çevremizin farkına vararak, yaşam içerisinde yapmış olduğumuz tercihlerimizin olumlu ya da olumsuz yönde getirilerinin sorumluluğunu üstlenmemiz beklenmektedir. Kişiye yararı olmayan davranışların kişi tarafından fark edilerek, davranıştan vazgeçilmesi yine bu kuramın önermeleri arasında yer almaktadır. Kendini tanıma ve sorumluluğunu alma gibi çözümlemeleri nedeniyle bu yaklaşım biçimi kişisel büyüme/gelişim gibi alanlarla ilgilenen için fayda sağlamaktadır.

³⁰Ersin Altıntaş, Mücahit Gültekin, **Psikolojik Danışma Kuramları**, Alfa yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Aralık 2003, s.183-184.

Tablo 1: Gestalt Kuramı³¹

Cüceloğlu, Perls'in düşüncelerinden yola çıkarak Gestalt yaklaşımını ve farkında olma kavramını şöyle açıklamıştır: “Farkında oluş Gestalt terapinin ana kavramıdır. Bilincine varış ve farkında oluş, yaşamımızın her yönünü, duygularımızı, düşüncelerimizi, bedenimizdeki duyuları, davranışları, duruş tarzını, kasların gerginliğini, yüz kaslarını kapsadığı gibi, çevremizde ne olup bittiğini ve bizim onunla ne gibi bir ilişki içinde olduğumuzu da kapsar.”³²

Gestaltçı yaklaşım aktif ve yüzleştiricidir. Odak nokta, sözel ifadeler değil, vücuda yöneliktir. Sözel ifade edilmeyen unsurları kişinin beden dili aracılığı ile aktardığını belirtir.

³¹Metehan Çelik, **Gestalt ve Öğrenme**, (ed. M. Engin Deniz, içinde Eğitim Psikolojisi), Pegem Akademi, Ankara, 2017, s.301.

³²Cüceloğlu, **a.g.e.**, s.486.

1.1.2.2.2. İnsan ve Bilgisayar Etkileşiminde Gestalt Yaklaşımı

Gestalt yaklaşımı aynı zamanda insan-bilgisayar etkileşiminde de kullanım alanlarına sahiptir. Teknolojik düzen ile birlikte bilgisayar temelli gelişmelerin yaşanması ve bireyin psikolojik zeminde yeni kavramlar ve iletilere maruz kalması anlamına gelmiştir. Gestaltçı kurallar, kullanıcı ve ara yüz tasarımında kullanılmaktadır.³³ Kullanıcıların ya da teknolojik uygulamalara güncel ifade ile yeni getirilen kavram doğrultusunda “katılımcıların” makine (cihaz, uygulama vb.) ile olan etkileşimi, katılımcı bireylerin amaçlarına ulaşmaları doğrultusunda en basit tasarımların gerçekleştirilmesi gibi tasarım süreçlerindeki kodların oluşturulmasında bu yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Günümüzde uygulamaların simgeleri, logolarda kullanılan renkler, bilgiyi edinmek, işleyip analiz etmek ve en önemlisi görülen iletilerin algılanma sürecinde bir bütün olarak ele alınarak gerçek dünyadaki çok boyutlu örüntüleri anlamlandırabilmek için Gestaltçı yaklaşımın kurallarından yararlanılmaktadır.

Gestaltçı yaklaşım “farkında olma” eylemi merkezinde inşa edildiği için aynı farkındalığın teknolojik zeminde de var olduğu düşünüldüğünde teknolojik tasarım süreçlerinde bu yaklaşımın kuralları oldukça işlevselcilik özelliği taşımaktadır.

Gestaltçı yaklaşımının algı odaklı gerçekleşmesi ve algıların inşasında teknolojinin belirleyici bir rol olarak karşımıza çıkması insan ve bilgisayar etkileşiminin açıklanmasında önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Gestaltçı teoriden türeyen “bulanık izler teorisi” de mantık ve hafıza yürütmenin ikili-işlem modelidir.³⁴ Bilginin iki ayrı yol izleyerek depolandığını açıklayan bu teori de anlamsal ve kavramsal süreçlerin örüntüler oluşturmaları üzerine

³³ William MacNamara, **Evaluating the Effectiveness of the Gestalt Principles of Perceptual Observation for Virtual Reality User Interface Design**. Dublin Institute of Technology, Dublin, 2016, s.15.

³⁴ Gökhan Şahin, **Sahte Hatıralarda İşitsel Modalite ile Görsel Modalite Arasında Ortaya Çıkan Farkın Sinyal Denetleme Teorisi ve Güven Aralıkları ile İncelenmesi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.15.

çalışmaktadır. Bu bağlamda Gestalt Kuramı çerçevesinde bireyde görülen psikolojik etkilerin bilgiyi öz olarak depolama yolunda “algılama” etkisi görülmektedir.

Teknolojik şekillendirmelerin psikolojik algılamada ne denli önemli olduğu da ortaya çıkmış olup, insan temelli yaklaşımlarda psikotik kavram ve metotların teknolojinin gelişimi göz önünde bulundurularak değişiklik gösterebilmektedir. Kavramlar arasındaki bu geçişkenlik, farklı yaklaşımları da etkilemiş ve hatta yeni yaklaşımlar çıkmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda insan odaklı teknolojik gelişmeler etkileşimci yaklaşım aracılığıyla sembolik iletişim bağı kurulmasını sağlamıştır.

1.1.2.3. Etkileşimci (Sembolik) Yaklaşım

Etkileşim kavramı iletişim bilimleri ile bütünleşik dinamiklerden biridir. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile adını daha sık duyuran etkileşim kavramı aslında hem psikoloji hem de iletişim disiplinlerinde uzun yıllardır üzerinde çalışılan bir yaklaşımdır.

Günlük yaşam içerisinde ilişki (relationship), iletişim (communication) ve etkileşim(interaction) kavramları birbirlerinin yerine kullanılan ve yakın anlamlara sahip kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki bu kavramlar birbirlerinin yerlerine kullanılmalarına rağmen aslında birbirlerinden oldukça farklı anlamlar içermektedirler. Ancak üç kavramın da içe içe geçme özelliği bulunduğundan dolayı birbirlerini tamamlayarak bir sarmal oluşturdıkları gerçektir.³⁵ Günlük yaşam içerisinde bu kavramların ne olduğundan çok işlevleri üzerinde durulmaktadır.

İletişimin sağlanması etkileşimin ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişmektedir. Etkileşim gerçekleşmediği sürece de ortaya bir ilişki çıkmaz. Bu doğrultuda bakıldığında kavramların aynı değil, kendisinden sonra gelecek olan aşamaya kaynaklık ettiğini görmekteyiz. Bu bağlamda ortaya çıkan ilişkilerin en küçük ve en temel birimi iletişimidir.

Bir bireyle ilişki kurabilmek için öncelikli olarak onunla iletişim kurma yoluna gireriz. Ardından diğer bireyin sağladığı geri bildirim sonucu ortaya etkileşim çıkar.

³⁵ Gökhan Gökulu, **Sembolik Etkileşimci Teorinin Gündelik Yaşam Sosyolojisine Katkıları**, Ekev Akademi Dergisi, S.80, Güz 2019, s.181.

Etkileşimin ilerleyen sürecinde de kaynak ve alıcı rollerinde bulunan iki birey arasında ilişki oluşmaya başlar. Sürecin ilk gidişatı bu şekilde doğrusaldır. Ancak ilişkinin ilerleyen aşamalarında iletişim ve etkileşim kavramlarının gizil bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Bu aşamalar sonrasında artık kurulan ilişki ekseninde iletişim ve etkileşim seviyesi belirlenir. Yani sonuç olarak ortaya döngüsel ve bağlamsal bir model çıkmaktadır.

Etkileşimci yaklaşım insancıl ve davranışçı yaklaşımların sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Davranışçı yaklaşım ile kesiştiği nokta, bireylerin dışarıdan içeriye doğru şartlandığına yöneliktir. İnsancıl yaklaşım ile ortak noktası ise bireyin içeriden dışarıya doğru gelişim göstermesi önermesidir. Sembolik etkileşimcilik bireylerin yüz yüze tekrar eden anlamlı etkileşimler yoluyla toplumun yaratıldığını ve insan davranışının bu etkileşimlere odaklanarak açıklanabileceğini savunan kuramsal yaklaşımdır.³⁶ Sembolik Etkileşimcilik yaklaşımını savunanlar, kimliği sosyal bir ürün olarak değerlendirmektedir. Bireyin kimliğinin çevresiyle etkileşime girdikçe şekillendiğini belirten Erving Goffman, tek başına yaşayan çoğu insanda ben bilincinin ve bir kimliğin bulunmadığına dikkat çekmektedir.³⁷ Bu bağlamda yine toplum içinde anlam kazanan insan doğası kendini ortaya koymaktadır. Çünkü aynı insanın toplumda anlam kazanması gibi kimlik kavramı da karşılık bulacağı bir zemin olduğunda kök salabilmektedir. Bu doğrultuda iletişim ile birlikte insan ve toplum arasında bağı sağlayan etkileşim kavramı karşımıza çıkmaktadır.

İletişim ile iç içe geçmiş etkileşimciliğin iletişim süreçlerine yansımaları Dance tarafından geliştirilmiş olan iletişimin Sarmal Modelinde görmemiz mümkündür.³⁸ Dance'in geliştirmiş olduğu bu model, en güncel model olarak bilinmektedir. Klasik modellerden farklı olarak sürekli olarak döngüsel bir akış söz konusudur. Sarmal model farklı bireyler için farklı durumlarda farklı formlara girmektedir. Etkileşimin fazlalaştığı ve ilişkiye döndüğü durumlarda sarmal genişlerken aksi durumda ise sarmal daralmaktadır.

³⁶ Sezgin Erdem, **Yapısal Sembolik Etkileşimcilik ve Kimlik Teorisi**, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2020, s.51.

³⁷ Andrew Edgar, Peter Sedgwick, **Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar Sözlüğü**, çev. Mesut Karasahan, Açılım Kitap, İstanbul, 2007, s.177.

³⁸ Hatice Çubukçu, **Kişilerarası İletişimde Devingenlik: Yeni Bir İletişim Modeline Doğru...**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt:23, S.1, 2006, s.77.

1.1.3. Sosyal (Toplumsal) Öğrenme Kuramı

Geleneksel davranışçılık yaklaşımı psikoloji bilimi açısından oldukça önemli bir yere sahipti. Ancak zamanla öğrenme kavramının klasik veya edimsel koşullanma davranışı ile gerçekleştiği savı sorgulanmaya başladı. Bandura'nın konu ile ilgili açıklaması şöyledir: “Eğer sadece deneme-yanılma yöntemiyle öğreniyor olsaydık, hayatta kalma olasılığımız çok düşük olurdu. Kendi başarılarından ve başarısızlıklarından öğrenmelerini bekliyorsak kimse çocuğuna yüzmeyi, yetişkinlere araba kullanmayı, tıp öğrencilerine ameliyat yapmayı öğretmesin.”³⁹ Burada Bandura, deneyimlemenin ötesinde bir duruma gönderme yaparak deneyimlemenin ötesinde durumların varlığına ilişkin sorgulamalar gerçekleştirmektedir.

Sosyal öğrenme kuramcılarını “davranış-çevre-davranış etkileşimleri”ni ortaya koymuştur.⁴⁰ Bireyin içerisinde bulunduğu çevrenin sadece davranışları değil, davranışların da içinde bulunulan çevrenin türünü belirlediği bu durumun da davranışı etkilediğini ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda bireyin nasıl davrandığı, aynı bireyin de dış çevreye nasıl davrandığı ile ilişkilidir. Yani davranış ve çevre etkileşimi süreci döngüsel bir bağlantı içerisindedir.

Julian Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre basit davranış kestirme kalıpları bulunmaktadır. Rotter, insanların belirli bir ortamda nasıl tepki vereceğini kestirebilmek için algılama, beklenti ve değerler gibi değişkenlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir.⁴¹ Ona göre davranış potansiyeli, beklenti ve pekiştirme değerinin toplamına eşittir. Yani bir davranışın o ortamda açığa çıkma ihtimalinin pekiştirme ödülü ile doğru orantılı olduğu ifade etmektedir. Yeni meydana gelmiş, daha önce tecrübe edilmemiş olaylar karşısında davranış potansiyelini hesaplamak için ise genellenmiş beklentileri kullanırız. Bu durumda bireysel boyutta “yapabilirlik” durumumuz önem kazanmaktadır.

Sosyal öğrenmede Rotter'ın bu çalışmaları başlangıç niteliği taşımış, davranışçı kişilik görüşlerinin bilişselliğe evrilmesiyle geçerliliğini Bandura'nın

³⁹Albert Bandura, **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986, s.20.

⁴⁰Arthur W. Staats, **Social Behaviorism**, Homewood, IL: Dorsey, 1975.

⁴¹Jerry M. Burger, “**Kişilik**”, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006,s.525.

alışmalarına bırakmıştır. Sosyal-Bilişsel eksenli evrimin yer aldığı Albert Bandura'nın çalışmalarında, insanın çevresel olaylara verdiği tepkilerin ödöl ve ceza sonucunda davranışa dönüştüğü yer almaktadır. Bu kuram genellikle Sosyal-Bilişsel Kuram olarak da anılmaktadır. Bandura, Rotter'ın ve geleneksel davranışçılık yaklaşımının aksine bilgi ve becerilerin deneyimlenerek edinilmediğini savunmaktadır.

Bandura tarafından davranışın içsel ve dışsal güçler tarafınca belirlenmesine yönelik yeni bir açılım getirilmiştir. Bandura'ya göre davranış tek bir etmen ya da basit bir bileşimden etkilenmemektedir. Bunun yerine Bandura "karşılıklı belirleyici" kavramını ortaya çıkarmıştır. Davranışlar, dışsal etmenler ve içsel etmenler sürekli birbirini etkilemektedir. Örnekle açıklayacak olursak, çok hoşlanmadığınız bir arkadaşınız öğleden sonra kendisine yardım etmenizi teklif etti. Bütün öğleden sonranızı hoşlanmadığınız bir kişiyle geçireceğinizden dolayı içsel beklentiniz bu teklife hayır olacak cevap verecektir. Ancak arkadaşınız bu yardım sonucunda size en çok istediğiniz ayakkabıları alacağı önerisinde bulunursa dışsal beklentiniz baskın çıkabilir ve arkadaşınızın yardım önerisini ödüllendirme koşulu sebebiyle kabul edebilirsiniz.

Genel olarak insanlar dışsal ödüller almak için çabalasa da Bandura aslında insanların kendilerinin belirlediği içsel ödüllü hedefler doğrultusunda çalıştığını savunmaktadır.

Öğrenme biçimlerinden olan gözlemsel yöntemlerde, birey her gördüğü ve öğrendiği davranışı sergilemek zorunda değildir. Burada öğrenme ve performans kavramları arasında fark bulunmaktadır. Davranışın sergilenmesi, ödülle mi yoksa ceza ile mi sonuçlanacağı ihtimaline bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bireyin kendi iç dünyasındaki o davranışa yönelik çıkarımı, değerlendirmesi ve pekiştirmesi sonucu eğilim açığa çıkmakta ve bireyin değerleri ile davranış ihtimali paralellik göstermektedir. Eğer bir davranış kişi tarafından hiç sergilenmemişse davranışın sonucuna dair tahmin de gözlem yoluyla oluşmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramında dolaylı öğrenmeyi sağlayan etkenler dört grup altında toplanabilir:

1. Dolaylı pekiştirme: Birey sergilediği davranışlar sonucunda ödüllendirilirse gözlemcinin o davranışı tekrar etme olasılığı artacaktır.
2. Dolaylı ceza: Model alınan kişi sergilediği olumsuz davranışı sonucu cezalandırılırsa, davranışı gözleyen o davranışı yapma eğilimi azalacaktır.
3. Dolaylı güdülenme: Model alınan kişi gözlenen davranış sonucunda olumlu bir sonuçla karşılaşır ise, gözlemci de bu davranışı yapmaya daha çok istek duyacaktır.
4. Dolaylı duygusallık: Bir kişinin davranışlarını gözlemlerken empati kurulması, gözlem yapan kişide duygusal koşullanmaya neden olabilir. Bunun sonucunda kişi kendi yaşamadığı halde model aldığı kişinin korktuklarından korkma ve sevdiklerini de sevmeye eğiliminde olabilir.⁴² Bu bağlamda bireylerin gördüklerini taklit etme veya gördüğünden ders almaya yönelik çıkarımları tanık olduğu durum ekseninde değişiklik de göstermektedir.

Ergenlik çağına gelmiş bir genç arkadaşının bir kıza çıkma teklifi ettiğinde reddedildiğine tanık olursa, davranışın cezalandırıldığını düşündüğü için taklit etme olasılığı da düşük olacaktır.

Günümüzde bilgi edinme, araştırma ve öğrenmenin sağlandığı sosyal mecralardan olan yeni medya platformları da öğrenmenin gerçekleştiği ortamlardan olmaktadır. Hatta Türkiye’de 2020 yılının Mart ayından itibaren gelişen Pandemi süreciyle birlikte öğrenme düzeni neredeyse tamamen dijitalleşmeye evrilmiştir. Bu da bilgiye erişim için internetin ve internet ortamlarının kullanılması anlamına gelmektedir. Bu noktada gözleme dayalı öğrenmenin önemi ve boyutları daha da önem kazanarak aktif duruma dönüşmektedir.

Bu çalışmada, yeni medya üzerinden şiddet içerikli paylaşımların yapılmasının artması sebebiyle, paylaşımları yapanları takip eden ya da medyada yer alan paylaşımları izleyen kişilerin gözlem yoluyla öğrenip, içlerindeki potansiyeli açığa çıkarma durumlarının incelenmesi ve analiz edilmesi sürecinde sosyal öğrenme kuramının dinamiklerinden yararlanılacaktır.

⁴²İsa Korkmaz, **Sosyal Öğrenme Kuramı, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**, Binnur Yeşilyaprak (Ed.), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2003, s.250.ay

1.2. İletişim Psikolojisi Açısından Kişilik, Benlik ve Kimlik

İnsanoğlu karmaşık yapıya sahip bir canlıdır. İnsanın dış görünüşü nasıl ki yaşamı boyunca değişime uğrarsa kişiliği de aynı şekilde sürekli olarak değişime maruz kalmaktadır. Kişilik kelimesi gündelik yaşamda sıkça kullanılan bir kavram olsa da literatür bağlamında açıklanması o kadar kolay olmamaktadır. Sık sık şahsiyet kelimesi ile aynı manada olduğu dile getirilse de bu yanlış bir eşleştirme olup, kişilik kelimesinin kaynaklarda birden fazla tanımlaması yer almaktadır.

Kişilik bireyin duygu ve düşünce özelliklerini kapsayan, doğultan gelen ve sonradan kazanılan, ayırt edici özellikler bütünüdür. Kimlik ise aidiyet yaratan bir kavramdır. Benlik ve kimlik kavramları kişiliğin içerisinde yer alan dinamiklerdir ve kişilik içerisinde şekillenmektedirler. Kişiliğin toplumsal boyutu kimlik kavramıdır. Birey ve toplum arasında bağ oluşturan role sahip olması sebebiyle kimlik kavramı bireyin sosyalleşmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi açısından oldukça önem arz eden bir kavramdır.

Kişilik ve kimlik kavramları aynı bağlamda yer alan farklı kavramları ifade etmektedir. Ancak çoğu zaman bu iki kavram birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılmaktadır. Bu iki kavramın yanına bir de benlik kavramı eklenmektedir. Benlik, kimlik ve kişilik paradigması bir bir bütünü oluşturan temel bileşenlerdir.

1.2.1. Kişilik Oluşumu

Kişilik denildiğinde ilk olarak önemli olan husus tutarlı davranış kalıplarıdır. Kişilikte tutarlılık esastır. Bireyler hakkında konuşurken ‘her zamanki gibi davrandı’ ya da ‘tam olarak ondan beklenen bir davranış’ şeklinde yorumlarda bulunuruz.

“Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanmaktadır.”⁴³ Tanımlama oldukça kısa ve basit görünümlü olmasına rağmen dinamikleri tek tek ele alındığında oldukça karmaşık, aktif ve birçok değişkeni içerisinde barındıran bir yapı olduğu görülmektedir.

Kişilik, kalıtımla dış faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir. Kişilik kavramını bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve

⁴³Burger, a.g.e., s.23.

yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak tanımlamak mümkündür.⁴⁴ Kişilik, bireyleri diğer bireylerden ayıran en önemli davranışlar bütünüdür.

Kişilik yapısı, psikolojinin temel inceleme alanlarından biri olduğu gibi iletişim bilimlerinde de oldukça önemli bir yer tutar. İnsan odaklı gelişen iletişim süreçleri, bireyin dinamik yapısına uygun bir yöntem izlendiği takdirde başarıya ulaşmaktadır. Tarihsel olarak eski dönemlere gidildiğinde doktorların hastaların sorunlarını tahmin etmek için onların fiziksel yapılarından hareket ettiklerini çalışmalarında ifade eden Carrel, “görmesini bilen biri” için her insanın yüzünden beden ve ruh tarifinin okunabileceğini belirtmektedir.⁴⁵

Kişilik oluşumunda ailenin, çevrenin ve toplumun etkileri olduğu kadar genlerin ve fizyolojik yapının da büyük bir etkinliği bulunmaktadır. Uzunluk, kısalık, zayıflık, şişmanlık, çirkinlik, güzellik, ten rengi, saç, göz, yürüyüş, oturuş, duruş, mimik, jest gibi bedensel özelliklere yönelik çevrenin gösterdiği ilgi, tepki, ilişki kurma isteği farklılıklar göstermektedir. İnsanların bu tepkilere verdikleri cevaplar uzun süreli ve benzer nitelikli olduğunda değişik kişilik yapılarının oluşması gündeme gelmektedir.⁴⁶ Bu görüşler doğrultusunda fiziksel özelliklerin de kişilik özelliklerini etkilediğini söylemek mümkündür. Modern tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat’ın kişilik kavramı, onun öğrencisi olan Empedokles’in ortaya koyduğu 4 element (hava, su, ateş ve toprak) teorisine uygun olarak 4 temel mizaca bölünmektedir.⁴⁷ Bu bölümlenme, insan vücudundaki kan, balgam, sarı ve siyah safra olmak üzere 4 sıvıya (ki bunlar kalp, beyin, karaciğer ve dalağa karşılık gelmektedir) dayanmaktadır.

Tipleri öfkeli, sıcak kanlı, hüzünlü ve soğukkanlı olarak bölümlere ayıran Hipokrat, sıcakkanlı ve öfkeli kişiliğin; kolayca heyecanlanan, ilgileri çabuk değişebilenlerden olduğunu ileri sürmektedir. Öfkeli tipin ilgisi zayıf, ikincinin ise hızlıdır. Buna karşılık soğukkanlı ve hüzünlü mizaçlar ilgilerinin sürekli olması ama yavaş yavaş uyarılması ile ortaya çıkmaktadır. Soğukkanlı olanların ilgileri zayıf,

⁴⁴Cüceloğlu, a.g.e., s.404.

⁴⁵Alexis Carrel, **İnsan Denen Meçhul**, Çev. Refik Özdek, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1973, s.84.

⁴⁶Özcan Köknel, **Kişilik**, Altın Kitapları, İstanbul, 1986, s.82-83.

⁴⁷Calvin s. Hall; Gardner Lindzey’den aktaran Arzu Kılıçlar, Ayşe Şahin, vd., **Kişilik Tiplerinin Tat Tercihlerine Etkisi**, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5/3, 2017, s.94.

hüzünlülerinki ise şiddetlidir (Öfkeli= ateş= sarı safra= sıcak ve kuru, hızlı ve kuvvetli. Sıcakkanlı= hava= kan= sıcak ve nemli, hızlı ve zayıf. Soğukkanlı= su= balgam= soğuk ve nemli, yavaş ve zayıf. Hüzünlü= toprak= kara safra soğuk ve kuru, ağır ve kuvvetli).⁴⁸

Tablo 2: Düşünlere Göre Beden Yapıları ve Kişilik Tipleri⁴⁹

ARAŞTIRMACI	ÖNERİLEN TİP 1	ÖNERİLEN TİP 2	ÖNERİLEN TİP 3	ÖNERİLEN TİP 4
HİPOKRAT	Öfkeli	Melankolik	Sıcakkanlı	Soğukkanlı
GALEN	Kolerik	Melankolik	Flegmatik	Sagvinik
ROSTAN VE ARKADAŞLARI	Dijestif	Respiratuar Serebral	Müsküler	
VİOLA	Mikro-Splanknik	Makro-Splanknik		
SİGAUD VE AULİFFE	Dijestif	Respiratuar	Müsküler	Serebral
DAVENPORT	Slender	Medium	Fleshy	
GALAN	Stenosom	Mesosom	Megalosom	
Dİ TULLIO	Brevilignes	Longilignes		
KRETSCHMER	Piknik	Astenik	Atletik	Displastik
SHELDON	Viserotonik/ Ekdomorf	Serebrotonik	Somatonik/ Mezomorf	

Tabloda yer alan araştırmacıların her birine göre beden ve kişilik gruplandırmaları yer almaktadır. Günümüzde bu sınıflandırmalar güncelliğini korumasa da geçerliliğini koruduklarını söylemek mümkündür. İnsan davranışlar ve yüz şekilleri arasındaki ilişkiye dair araştırmalar Orta çağa kadar uzanmaktadır.

⁴⁸Eric Fromm, **Erdem ve Mutluluk**, Çev. Ayda Yörükcan, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1995, s.71.

⁴⁹Çetin Murat Hazar, **Kişilik ve İletişim Tipleri**, Selçuk İletişim Dergisi, Sayı:4, Cilt:2, 2006, s. 127.

İtalyan hukukçu Lombroso kişilerin bedensel yapılarına göre suça ne derecede eğimli olduklarının belirlenebileceğini ve kalıtsal olarak bu eğilimin aileden çocuğa geçtiğini iddia etmektedir. Askerlik yaptığı sıradaki gözlemlerinden yola çıkarak, devamlı suç işleyen kişilerin beden yapılarının normal insanlardan farklı olduğunu ileri sürmüştür. Lombroso'ya göre tepesi yassı küçük kafalı, elmacık kemikleri çıkık ve goril tipi ellere sahip kişiler (ki günümüzdeki çizgi filmlerde de suçlu ve kötü adam tipi böyle canlandırılır) suç işlemeye doğuştan yatkındırlar.⁵⁰ Bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak kişiler arası iletişim süreçlerinde kişilik yapılarını analiz edebilme başarısının yüksekliği, ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar açısından pro-aktif bir tutum sergilenmesine olanak tanıyabilmektedir.

İletişim süreçlerinde nihai hedef alıcıyı ikna edebilmektir. Bunun için de kaynak görevindeki kişi, kurum veya grubun alıcı konumundaki hedef kitlesini iyi analiz edebilmesini gerektirir.

İkna edici iletilerde temel olarak ele alınacak nokta, kişiliğin, çevre, ortam, konjonktür, zaman, kalıtım gibi faktörlere dayandığı ve belli bir dille yapıldığıdır.⁵¹ Bireylerin kişilik yapısı olarak içe dönük, dışa dönük, oturmuş veya uçarı kişilik tiplerine sahip olması, o kimseye yönelik izlenecek olan iletişim yönteminin de aynı doğrultuda farklılaşması anlamına gelmektedir. İletinin etkinliğinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi iletinin uygun kişilik tiplerine ve örüntülerine uygun bir biçimde hazırlanması, tasarlanması ve işlenmesi ile mevcuttur.

19. yüzyılın sonlarında kişilik özelliklerinin iradeden yoksun bir biçimde dışavurumu, frenoloji* gibi yeni ölçümlemelerin ortaya çıkışı aynı dönemlerde bireyin kendi benliğini kendisinin belirlediği şeklindeki Freudcu yaklaşımın etkinlik kazanması kişilik çalışmaları literatürde daha da hız kazanmıştır.

Freud, kişiliğin üç temel birimi olduğunu ifade etmiştir.⁵² İd, ego, süperegö. Bu yapıların haricinde bireyin kişiliğine etki eden bir de bilinçaltı olduğu dile getirmiştir. Bilinçaltı, farkında olmadığımız arzu, istek, duygu, dürtü ve düşüncelerin yer aldığı

⁵⁰Aydın Anay, **Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s.28.

⁵¹Hazar, a.g.e., s.136.

* Kafanın fiziksel biçiminden yola çıkılarak karakterin okunması.

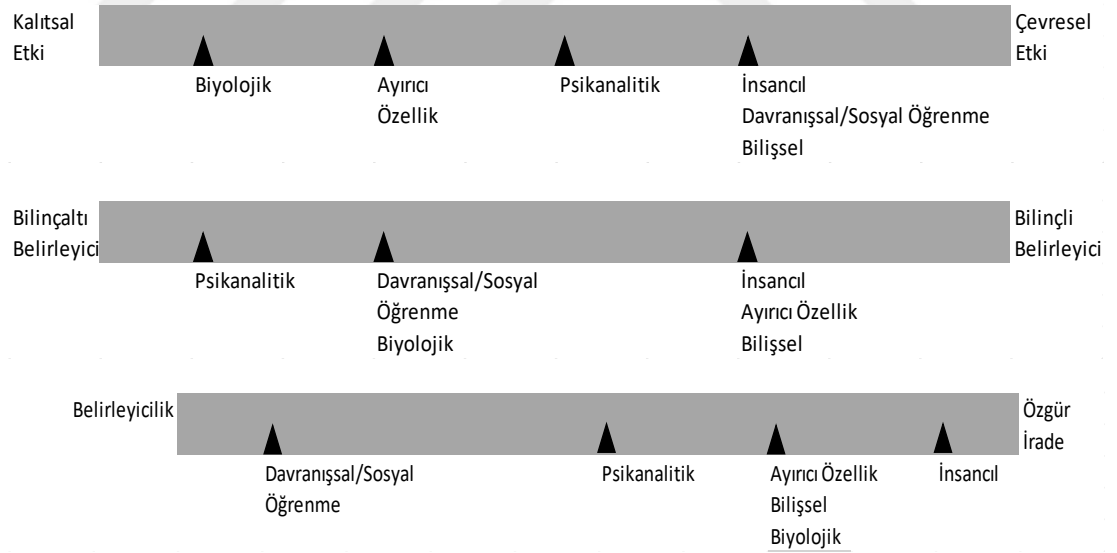
⁵² Sigmund Freud, **Haz İlkesinin Ötesinde**, çev. Ali Nahit Babaoğlu, yedinci basım, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2020, s.21.

büyük bir hazneyi ifade etmektedir. Kişiliğin dinamiğinde yer alan id, ego ve süperego üçlüsünün sürekli olarak birbiriyle çelişki içerisinde olduğunu da söyler. Freud'a göre bu çelişki hali, değişik psikolojik faaliyetlerin de temelini oluşturmaktadır. Kaygı, savunma mekanizmaları, çocukluk dönemi, ebeveyn ilişkileri gibi durumların da kişiliği doğrudan etkileyen dinamikler olduğu bilinmektedir.

Çok sayıda yaklaşımın olması yine insanın doğası ve farklılıklarına bir örnektir. Her çalışmacı kendi bakış açısı ve kişiliği doğrultusunda çalışmalarını ele almaktadır. Her bir yaklaşım kendi içerisinde doğrudur ancak eksiktir. Psikanalitik yaklaşım, ayırıcı özellik yaklaşımı, biyolojik yaklaşım, insancıl yaklaşım, bilişsel yaklaşım, davranışsal/sosyal öğrenme kuramı olmak üzere altı yaklaşım bulunmaktadır.

Tüm bu yaklaşımların sentezini oluşturarak hepsinden yararlanılacak şekilde yöntem kurulabileceğini düşünenler de bulunmaktadır.

Şekil 5: Üç Kuramsal Meseleye Dair Altı Yaklaşımın Konumu

Bu konumlandırmaya göre bireyin kişilik inşasında irade dışı, bilinçli ve özgür irade kavramlarının bireyin kişilik ve davranış süreçlerinde etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak en çok dikkat çekilmesi gereken konumlandırma özgür iradedir. Çünkü bireyin kişilik yapısı ve faktörlerin dışında özgür iradesiyle hareket edebileceği toplumsal bir yapıda bulunabilmesi davranışa etki eden çok önemli bir etmendir.

Skinner bu konuya ilişkin olarak açıklaması şöyledir: “Bize insan davranışından daha tanıdık ve daha önemli gelen bir şey yoktur. Buna karşın, insan davranışının en iyi anladığımız şeylerden biri olduğunu söyleyemeyiz.”⁵³ İnsanın bu yapısı kendinde olanı görmezden gelerek, bir başka bireyde gördüğünü fark etmeye yönelik hareket etmektedir. Bunun sebebi de en temelde insanın bencil yapısı ile ilişkilendirilebilir.

Jung, insanlığın direkt olarak insan tarafından değerlendirilip, insan üzerine olan çalışmaları yine insanların yapmasını da bir paradoks olarak değerlendirmektedir. Bu durumu da “insan kendisi için bir muammadır. Bu anlaşılabilir bir şey, zira insan kendisini tanımak için gerekli olan karşılaştırma araçlarından yoksundur. Anatomi ve fizyonomi açısından kendisini diğer hayvanlardan ayırt etmesini bilir, ancak bilinçli, düşünen ve konuşabilen bir varlık olarak kendisini yargılamak için hiçbir kriteri yoktur. Bu gezegende, başka hiçbir şeyle kıyaslayamayacağı eşsiz bir fenomendir” olarak açıklamaktadır.

Jung, insanı bir fenomen olarak tanımlamaktadır. Psişenin ve bilişsel süreçlerin epifenomen olarak tanımlanmasının aksine Jung insanı tüm bu bileşenlerle kendini iç dünyasında çözümlemenin yine insan eliyle olmasının zorluğuna dikkat çekerek kabullenmektedir.

Kişiliğe etki eden faktörlerden biri de kültürdür. Psikologlar kişiliği anlama sürecinde kültürel etkilerin oynadığı rolün farkındadırlar. Kültürlerarası araştırmacılar kültür bağlamındaki en önemli ayrımı bireyci ve kolektif kültürler olarak belirlemişlerdir.⁵⁴ Kültürün bu etkileyici yapısını bireyin davranış kalıplarından gözlemlememiz mümkündür.

Kültürel olayların benzerlik ve ayrılıklarını toplumdaki kişilik tipinin oluşmasında ana etken olarak görenlere göre ise, kişilik, bireye özgü duygu, düşünce ve davranışların örgütlenip bütünleşmesidir.⁵⁵ Amerika başta olmak üzere kuzey ülkelerinde görülen bireyci kültürler yapısı gereği bireysel ihtiyaçlara ve başarılarla

⁵³Burger, a.g.e. s.34

⁵⁴Harry Triandis, **Individualism-Collectivism and Personality: Journal of Personality**, University of Illinois, Champaign-Urbana, 2001, s.907.

⁵⁵Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Toplum**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 347.

oldukça önem vermektedir. Yine bu kültüre mensup olan insanlarda kendilerini eşsiz görme ve özgürlüklerine düşkün olma durumları gözlemlenmektedir. Kolektif kültüre sahip olan özellikle Orta Doğu ülkeleri gibi ülkelerde insanlar, aile, kabile ya da ulus gibi daha büyük bir gruba ait olma isteği duymaktadırlar. Asya, Afrika, Orta ve Güney Amerika ülkeleri bu kültürü barındırmaktadır.

1.2.2. Benlik Oluşumu

Bireyin kişilik olarak kendini nasıl gördüğü, benlik algısı ile ilişkili olmakla birlikte birey bu görüşleri ile benliğini ortaya koymaktadır. Bireylerin kendi benlikleri hakkında geliştirdikleri, hayallerinde oluşturdukları veya olmak istedikleri kişilik ise ideal benlikleri olarak tanımlanmaktadır. Carl Jung, bireyin kendisini anlaması sürecini şöyle açıklar:

“Bu gezegende, başka hiçbir şeyle kıyaslayamayacağı eşsiz bir fenomendir (insan). Karşılaştırma yapma ve dolayısıyla kendini tanıma fırsatı ancak eğer başka yıldızlarda yaşayan insan gibi memelilerle ilişki kurabilseydi mümkün olurdu. O zamana kadar insan, anatomi açısından antropoitlerle hısımlık taşıdığını bilen bir münzeviye benzemeye devam edecektir. Ancak görünüşe bakılırsa, psişesi (ruhu) açısından yakın akrabalarından olağanüstü farklıdır. İnsan, tam da türünün bu en önemli özelliği nedeniyle kendini tanıyamamakta ve kendisi için anlaşılabilir bir gizem olmaya devam etmektedir”⁵⁶ Jung’ın görüşleri doğrultusunda kişilik ve benlik kavramlarının iç içe geçtiğini görürüz. Bireyin kendisine yönelttiği “ben neyim, kimim ve ne olmak istiyorum? Diğer insanlar beni nasıl görüyor ve ben, onlara karşı nasıl görünmek istiyorum?” içerikli sorular bireyin benlik kavramı ile ilintilidir.

Sosyal psikolojide, benlik ve kimlik konusunun birlikte ele alınışı 1970’lere denk gelmektedir. 20. yüzyılın ortalarına kadar benlik; öz-yeterlik, öz-izleme, benlik şeması, öz-bilinç, öz-teori gibi birçok yapı ile birlikte kullanılmıştır.⁵⁷ Ancak bu kavramların araştırmalara yansımaları oldukça eskilere dayanmaktadır. Benlikle ilgili literatüre bakıldığında William James tarafından 1890 tarihinde kaleme alınan (1950 yılında tekrar basılmıştır) “The Principles of Psychology” kitabının benlik çalışmaları

⁵⁶Carl Gustave Jung, **Keşfedilmemiş Benlik**, İlhan Yayinevi, İstanbul, 1999, s.75

⁵⁷Y. Kashima, S. Yamaguchi, **Introduction to the special issue on self**, Asian Journal of Social Psychology, 1999, s.284.

konusunda başlangıç olduğu görülmektedir. James, benlik kavramının önemini vurgulayan ilk kişilerdendir. Benlik kavramını “kişinin kendisinin ne olduğunu söyleyebileceği her şeyin toplamı” olarak ifade etmektedir. Bu eserde James (1950), “maddesel benlik”, “sosyal benlik”, “ruhsal benlik” ve “saf ego” olmak üzere dört benlik türü olduğunu ifade ederek, benlik türlerini, “bilen ben” ve “bilinen ben” olarak da sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre maddesel, sosyal ve ruhsal benlik türleri bilen bene, saf ego bilinen bene karşılık gelmektedir.⁵⁸

James’in çalışmalarının ardından psikanalizin kurucusu olan Sigmund Freud’un çalışmalarında benlik kavramı görülmektedir.

Freud, insan kişiliğini oluşturan üç ana yapıdan söz ederken “benlik” kavramını ego olarak ifade etmiştir. Diğer iki yapı olan id, alt benliği, süper ego ise üst benliği tanımlamaktadır. Bireyin “gerçek” olana uyum sağlama gücünün ego olduğunu ifade eden Freud, bireyin çevreye uyum sağlaması için egonun çaba sarf ettiğini belirtmektedir.⁵⁹ Çevreyle uyum sürecinde egoya süperego da eşlik etmektedir. Toplumda var olma çabasında ego kavramı ile birlikte çabalayan birey aynı zamanda bu toplumun kurallarına yönelik süperego tarafından da baskı ile karşı karşıya kalmaktadır.

Goffman (1959) kendisi hakkında bir izlenim oluşturulduğunun farkında olan bireyin “kendini sunumu ile diğerlerinin izlenimini” kontrol etmeye çalıştığını ve bu kontrolün çoğunlukla durumun tanımını etkilemekle yapıldığını ileri sürmektedir. Goffman’a göre benlikler kişilerin sergiledikleri performanslar ve bu performansa dair oyuncu ile arasında meydana gelen bir sosyal ilişkiyi gerekli kılmaktadır. Doğru şekilde düzenlenmiş ve canlandırılmış, bir sahne izleyiciyi oyuncuya bir benlik atfetmeye yönlendirmektedir.⁶⁰ Birey burada adeta bir oyuncu gibi aslında toplumun kendisinden beklediklerine yönelik kalıp davranışlar ve tepkiler sergilemektedir.

⁵⁸Jonathan Brown, **The Self**, Psychology Press, 1998, s.2.

⁵⁹Nancy McWilliams, **Psikanalitik tanı: Klinik Süreç İçinde Kişilik Yapısını Anlamak**, (Çev. E. Kalem), Cilt 3, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.32-42.

⁶⁰Oya Morva, “**Goffman’ın Dramaturjik Yaklaşımı ve Dijital Ortamda Kimlik Tasarımı: Sosyal Paylaşım Ağı Facebook Üzerine Bir İnceleme**”, Medya ve Tasarım, (der. S. Çakır), Urzeni Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.236.

Bu görüşten hareketle, benliğin insan hayatı süresince birçok aşamalarda, farklı yapıbozulmalara maruz kaldığını söylemek mümkündür. Öyle ki benlik, toplumun bireyden beklentileri sonucu da şekil alabilir ancak burada meydana gelen gerçek benlik değil, bir yanılsama olacaktır. Ancak birey bilinç yüzeyinde bunun bir yanılsama olduğunun farkında olmayacak ve kendisine uygun olarak sunulan kalıbı gerçek benliği olarak kabullenecektir.

İnsanlar günlük yaşamları içerisinde çevresel faktörlerin ve mevcut durumlarının da etkisiyle oluşturmuş ya da oluşturmak zorunda kaldıkları “Yapay Benlikleri” ile “Gerçek Benlikleri”ni korumaya çalışırlar. Koruma yöntemi olarak da gizleme ya da bastırma gibi bilinçaltına yönelik yarı bilinçdışı eylemler sergilerler. Böylece kendi çevrelerinin beklentilerine boyun eğmeleri gereken durumlarda birey yapay benliğini ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle kişi gerçek benliğini bastırarak, bilişsel çelişki yaşamaktan da kaçınmış olacaktır. Yapay Benliğin aşırı oranlarda geliştirildiği bu gibi durumlar sonucunda Gerçek Benliğin tümünden kaybedilme olasılığı doğmaktadır.

Benlik (self) yapısı, ideal benliğin, ideal objenin ve gerçek benliğin iç içe geçmesinden oluşan oldukça patolojik bir karmaşadır.⁶¹ Benlik bütünlüğünü koruyabilmek, toplum içerisinde bireyin sağlıklı ilişkiler, düşünceler, davranışlar ve tutumlar eşliğinde hayatını devam ettirebilmesine olanak tanımaktadır. Benlik bütünlüğünde meydana gelecek olan şizoid yarılmalar sonucu birey kendi iç dünyası başta olmak üzere toplum ile gerçekleştireceği etkileşimlerde sağlıklı süreçlerden uzak kalmasına neden olmaktadır.

Self (kendi, kendilik, benlik) psikolojisi, insanın kendine verdiği değeri ve bu değer bütünlüğünü koruyabilmesinde dış ilişkilerinin önemine vurgu yapmaktadır. Heinz Kohut'un çeşitli zamanlarda yazılmış kitaplarından esinlenerek geliştirilmiş olan bu kuramsal yaklaşıma göre kendisiyle ilgili psikolojik bir sorunun çözülmesine yönelik tedaviye gelen kişi, kendini iyi hissedebilmek için diğer insanlardan gelecek

⁶¹Engin Geçtan, **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**, Remzi Kitabevi, 13. Basım, İstanbul, 1997, s.273.

olan olumlu tepkilere aşırı derecede ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Bu sebeple, bazı gözlemciler bu kuramı "iki kişi psikolojisi" olarak nitelendirmektedir.⁶²

Self psikolojisi Kohut'un, ciddi narsisistik bozukluklar gösteren hastaların psikanalitik tedavisi sırasında edindiği izlenimler sonucu geliştirilmiştir.⁶³ Tedaviye gelen bu insanlar, tedavi ortamına klasik nevrotik hastalardan farklı belirtiler göstererek, ilişkilerindeki doyumsuzluktan ve bunun sonucunda da yaşadıkları çöküntüden söz etmektedirler. Ancak asıl sorun bireylerin kendilerine verdikleri değerin içinde bulundukları çevreyle şekilleniyor oluşuydu. Şöyle ki insanların tepkilerinden kolayca etkilenebiliyordu. Kohut, klinik çalışmaları sırasında, ego psikolojisinin sunduğu yapısal modelin bu insanların sorunlarını anlamada ve rahatlatmada yeterli olamadığını fark etmeye başlamıştır.⁶⁴ Bu bağlamda bireyin tepkileri önem arz etmektedir. Bireyin gözlemlenebilir tepkileri, arayış hali veya onay bekleyen tavırları bireyin kendisine bakış açısına yönelik ipuçları taşımaktadır.

Selfobject terimi, Kohut tarafından; kişinin mirroring ve idealize etme ihtiyaçlarını yönelttiği ya da bu ihtiyaçları karşılayan insanların rolünü tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Benliğin gelişimi ve zenginleşmesi yönünden toplumda kendisi haricinde yer alan diğer insanlara, ayrı varlıklar olarak değil, benliğin bu ihtiyaçlarını karşılayacak ve besleyecek objeler olarak bakılmaktadır. Güven verici ve destekleyici rolleriyle, "selfobje" denilen bu kişiler insan olmaktan çok işlev olarak nitelendirilebilirler.⁶⁵ Selfobjelere duyulan ihtiyaç yaşam boyu sürebilmektedir. Çünkü bu durum bireyin kendisine vermiş olduğu değer ile ilişkilidir ve birey yaşamı boyunca saygınlık beklentisi içerisinde olmaktadır.

Sosyal self kavramını ele alan ve kültürel etkilerin de göz önüne alınması gereğini Amerika Birleşik Devletlerinde ilk gören⁶⁶ Sullivan ise, farklı durumların farklı insanları oluşturduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla yeni bir kasabaya taşınan

⁶² Geçtan, a.g.e., s.115.

⁶³ Yener Özen, **Kendilik, Kendilik Algısı Ve Kendilik Algısına Bağlı Psikosomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış**, Akademi Bakış Dergisi, S.40, Ocak-Şubat 2014, s.4

⁶⁴ Ayşe Gök, **Ruh Sağlığı Bozukluklarının İyileştirilmesinde Kendilik Psikolojisi Yaklaşımının Etkililiğinin Sistematik Olarak İncelenmesi**, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 13(4), 2021, s.655.

⁶⁵ Geçtan, a.g.e., s.114.

⁶⁶ Karen Horney, **Günümüzün Nevrotik İnsanı**, çev. A. Erdem Bagatur, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1986, s.32.

kişilerin taze bir başlangıç yapmaları, yeni arkadaşlara, komşulara, iş arkadaşlarına yeni bir imaj sunmaları gibi sahip olduğumuz kişiler arası durumlar kadar kişilikler oluşmaktadır.⁶⁷ İnsan doğasında yer alan yeni başlangıçlar isteği, takdir edilme, beğenilme, saygınlık bekleme gibi durumlar yinelenmesi gereken dinamik süreçlerdir. İnsanın yeni olana zaafı, doğasında barındırdığı merak duygusu ile tetiklenmektedir.

İnsanın etkileşimli ve toplumsal bir varlık olduğu bilinen bir gerçektir. Birey kendisine verdiği değerin devamlılığını sağlamak ister. Bunun bir göstergesi olarak da toplum içerisinde yer alan diğer insanlardan onay ve anlayış esaslarına ihtiyaç duyar. Birey ergenlik sürecinin ardından kimlik oluşumunu tamamlayıp erişkinlik aşamasına geçmesiyle arkaik selfobjeler giderek terk edilir ve bunun yerini daha uygun selfobjeler almaya başlar.

Erik Erikson'un da vurguladığı gibi, günümüzde, kendi benliklerine ilişkin belirsizlik ve şaşkınlık duyguları yaşayan, kim olduklarını ya da nasıl bir yaşama sahip olmak istedikleri konusunda belirsizlik yaşayan insanların sayısı giderek artmaktadır. Buna karşılık, psikolojik olgunluğa ulaşmış insan, benliğini bir bütün olarak algılayabilmesi sayesinde kim olduğunu araştırma gereğini duymamaktadır. Meslek ve eş seçimi gibi bazı kritik dönemlerin dışında, nerelere doğru yol almak istediği ve bu yol da potansiyelini nasıl kullanabileceği konularında oldukça net bir biçimde düşünebilir ve karar verebilir.⁶⁸ Birey kendisin tanıma ve bilinçlenme serüveninde optimal koşullarda birçok arketipsel karşılaşmalar ile değişimlere uğrar. Karşılaştığı durumlarla olan birleşme ya da bütünleşmesi ile içkin ve aşkın olanın kendisi olduğunu anlaması beklenir. Bireyin yaşadığı bu birleşme ve bütünleşmeler beraberinde bireyde dönüşümü getirmektedir.

Jung, yaşam yolcusu olarak tanımladığı birey için kendinden ötekini özümsemişti takdirde aynı insan olarak kalamayacağını ve kendisi için sarsıcı değişimin başlangıcı olacağını savunur. Öyle ki günlük yaşam pratiklerinin yetişkin yaşamına getirmiş olduğu sorumluluklar, sürekli hızlı karar vermeye yönelik tahakkümler, benlik yapıları yetersiz veya sağlam temeller üzerine oluşmamış bireylerde anksiyete

⁶⁷Howard S. Friedman, Miriam W. Schustack, **Personality Classic Theories and Modern Research**, Allyn and Bacon, Boston, 2003, s. 375.

⁶⁸Geçtan, **a.g.e.**, s.35.

gibi durumlara yol açmaktadır.⁶⁹ Yaşam yolcusu olarak adlandırabileceğimiz insan, kendini tanıma sürecinde buna benzer bölünme ve bütünleşmeler gerçekleştirmektedir.

Günümüzde yeni iletişim ortamları hem gerçek hem de olası yapay benliklerin deneyimlenmesine yönelik alan sunarak, var olan olanakların da genişletilmesini sağlamaktadır.

1.2.3. Kimlik Oluşumu

Kimlik kavramı, Latince’de tiyatro oyuncularının yüzlerine taktıkları maske anlamına gelen “persona” kökünden gelmektedir. Kişinin toplum içerisindeki rolünü belirleyen, bireysel farklılıkları vurgulamak için kullanılan, bireyin ilgi alanlarını, tutumlarını, konuşma tarzını, yeteneklerini, dış görünüşünü ve çevreyle uyum biçimini kapsayan bir kavramdır. Kimlik dinamik bir yapıya sahiptir. Sosyalleşme, sosyal gruplarda yer alma, bir gruba ait olma gibi bireyin toplumsallaşma süreci kimlik bilincinin oluşmasında önem arz etmektedir. Birey kimlik oluşturmalarının ardından, bunu toplum içerisinde sürdürmek ister. Kimliğin devamlılığı için de kişilerarası iletişime ihtiyaç duymaktadır.

Kimlik kavramını ele alırken iki yönüyle⁷⁰ değerlendirmemiz gerekmektedir. Bunların ilki, bireye başkaları tarafından verilmiş kimlik; diğeri ise bireyin doğumuyla kazanmış olduğu kimliktir. Birinci kimlik, bireyin kendisini resmi olarak tanımlayan ve bir belgeyle sabitlenen kimliktir. İkincisi ise kişinin ait olduğu çeşitli toplumsal yapıyı işaret ederek, onun tanınmasını sağlayan özelliklerdir

Stuart Hall’a göre kimlik “daima, kendi olumlusunu sadece olumsuzun dar bakışıyla elde edebilen yapılanmış” bir temsildir.⁷¹ Kendisini inşa edebilmesi için, kimliğin 'öteki'ne ihtiyacı bulunmaktadır. Kimliklerin oluşumu tam olarak tamamlanamamakla birlikte, öznellik açısından da daima inşa halinde olan dinamik bir yapıya sahiptir. Kimlik, bir süreç, bir anlatı ve bir söylem olarak daima ötekinin referansı ile anlatılmaktadır.

⁶⁹Carl Gustave Jung, **Dört Arketip**, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s.14.

⁷⁰Fazlı Polat, **Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe**, Kırgızistan Örneği, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2007, s.28.

⁷¹Stuart Hall, **Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, Kültür**, çv. Hakan Tuncel, Mülkiyet Dergisi, 38(2), 2014, s.134.

Kimlik aynı zamanda bireyin ait olduğu toplumun coğrafi yapısına ve ilişkilerine yönelik önceden kazanılan özelliklerle de kurgu doğrultusunda oluşmaktadır. Şöyle ki aktarımsal yolla gelen, toplumsal dinamikler bağlamında şekillenen bir yapısı bulunmaktadır.

Kimlik, sosyal uzantılı bir yapıdır. İnsan odaklı disiplinlerin çalışma konularından biri olan kimlik oluşumu ve kimlik sorunsalı, benlik kavramının grup üyeliğinden kaynaklanan sosyal kimlik ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Sosyal kimlik açıklanırken, toplum içerisinde yer alan sosyal kateogri (din, milliyetçilik, politik görüş vb.) birey için referans çevresi oluşturan niteliğe sahiptir. İnsanlar toplumsal süreçlerde var olabilmek ve sosyal dünyada kendilerine yer edinebilmek adına bu kategorileri kullanmayı seçebilirler. Sosyal kategorizasyon süreci insanların toplum içerisinde nerede yer aldıklarını ve kim olduklarını anlamalarına yardım etmektedir.

Bireylerin kimlikleri kişisel kimlik ve toplumsal boyutlarıyla varolurken bir yandan da tüm bunların ötesinde çağın getirilerine yönelik de dönüşüm sağlamaktadır. Günümüzün sınırları aşkın zamansız, mekansız küresel bir köy haline bürünmesiyle birlikte kimlik kavramının bu dinamik yapısına uyum sağlamaktadır. Küreselleşmenin bu bağlamda kimlik varlığına en önemli etkisi kimliğin detayına inerek onun yerelliğin keşfini gerçekleştirmesine sebebiyet vermesidir.⁷² Aynı zamanda bu keşif, bir kırılma noktasının da başlangıcı niteliğindedir. Çünkü birey bir yandan bu yerelliği keşfederken öte yandan küreselleşme olgusunun getirisi olan ortak kültür ve beklentiler ekseninde kimliğini bu sürece uygun olarak yeniden inşa etmektedir.

1.3. Bireyselleşme Olgusu ve Statü İlişkisi

Gerçekliğin doğasına yönelik yapılan çalışma ve açıklamalarda yer alan temel sorunlardan biri “bireyselleşme” sorunudur.

Bireyselleşme, birey olabilme serüveni aile içerisine başlar. Çocuk, birey olabilmeyi aile içerisinde öğrenir. Ancak aileyi oluşturan temel roller olarak ebeveynler de farklı bireylerin yan yana gelmesi ile oluşmuştur. Birey olmak ve bireyselleşmek aynı kategoride yer alan farklı kavramlardır. Birey olmak, otoritelere

⁷²Bülent Bulduk, **1990’lardan Sonra Yeni Medyada Kimlik Sorunsalı, Şiddet Olgusu ve Sanat Pratiklerine Etkisi**, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması), Erciyes Üniversitesi, 2014, s. 20.

bağlı kalmaksızın kendine başına karar verebilme yetisine sahip olma durumudur. Bir bütünün içerisinde “kendi olarak” var olabilmektir.

Yeni dünya düzeninin toplumlara empoze ederek sunmuş olduğu modernizm çerçevesinde, bireyci olmak, birincil olma ve devamında bencil olmaya yönelik bir algı karmaşası mevcuttur. Ancak asıl olan birey olma ve bireyselleşme kavramları, sağlıklı fertlerin ve devamında refah seviyesi yüksek toplumların oluşabilmesi için gerekli olan en temel kavramlardır. Toplumun yapı taşı olarak kabul edilen “aile” olgusunun oluşabilmesi için de bu iki kavramın iyi bir şekilde algılabilmesi gerekmektedir. Birey olma serüvenini tamamlayamamış fertlerin, aile oluşturmaları ve çocuk büyütme, çocuğun karakter oluşum sürecinde de kendisini göstererek, gelecek neslin de birey olma ve bireyselleşebilme yetilerini doğrudan etkileyecektir. Tam da bu noktada psikolojinin, sosyolojiye nasıl evrildiğini görmekteyiz. Birey nezdinde yaşanan psikolojik durumlar(bunlar olumlu ya da olumsuz) devamında sosyolojik çıkarımlara olanak tanımaktadır. Psikolojik açıdan sağlıklı bireyler, sağlıklı iletişim süreçlerinin yer aldığı toplumsal ilişkileri inşa etmektedir.

Birey kavramının kökeni Yunanca’da bölünmez şey anlamındaki “atomon” kelimesi ve onun Latince karşılığı olan “individuum” kelimesinden gelmektedir. Bu kavram uygun olan türleri meydana getiren teklikleri anlatmaktadır. Sosyoloji literatüründe de birey, toplumu meydana getiren her bir parça anlamı taşımaktadır. Bireysellik(individualism) kavramı da bireyi üstün kılan düşünme yetisi sonucu sahip olduğu dünya görüşü anlamına gelmektedir.

Bireyselleşme süreci tarihsel açıdan türdeş değildir ve süreksizlikler içermektedir.⁷³ Bireyselleşme kavramının kökenini bazıları 16. yüzyılda yaşamış Montaigne’e kadar, bazıları da daha eskiye götürse de aslolan rönesans döneminde ortaçağın tamamını kapsayan Hristiyan dünya görüşüne bir tepki olarak biçimlenmeye başlayarak, zamanla bir dünya görüşü haline gelmiş ve birçok disiplini etkilemiştir.⁷⁴ Bireyselleşme kavramı süregelen çalışmalarda birçok kavramla

⁷³Philippe Corcuff, **Bireycilik Sorunu**, çev. A.U. Kılıç, Versus Kitap, İstanbul, 2009, s.8.

⁷⁴Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar**, Cilt:1, Remzi Kitabevi, İstanbul, t.y. s.181.

ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bunlar arasında bireyselleşme kavramı ile en önemli benzerlik gösteren bireycilik kavramıdır.

Valesio'nun ifadesiyle bireyselleşme ve bireycilik kavramları birbirinden farklı gerçeklere işaret etmektedir.⁷⁵ Bireyselleşme adı altında yaygın olarak oluşan imge “bireyci olma” yanılsamasıdır. Ancak bireyselleşme kişinin karakterinin belirgin hale gelmesi, içerisinde bulunduğu toplumsal yapının dışında bir kimlik geliştirerek, topluluk beklenti ve ideallerinden ayrı olarak vicdan ve etik kurallar çerçevesinde kendi kararlarını ve doğrularını oluşturabilmesi durumudur. Ancak günümüzde yeni dünya düzeni ve küreselleşme ekseninde birçok kavramın yeniden üretilmesi ile birlikte bu yapılar da yapıbozuma uğramışlardır. Bu durumu Adorno ve Horkheimer şu şekilde açıklamaktadır: “Kapitalist üretim onları beden ve ruhlarıyla o şekilde içine alır ki, kendilerine sunulan şeylere hiç direnmeden kapılırlar.”⁷⁶ Sözü edilen kapitalist üretim sistem meydana getirmiş olduğu popüler kültür bireyleri, aktif rolden pasif role bürünmektedir.

Böylelikle eleştireliliğini de bir kenara bırakmak zorunda kalan birey, gördüğü, işittiği en nihayetinde kültür endüstrisinin rıza gösterimi aracılığıyla bireye kabul ettirdiği “popüler olanı” sorgulamaksızın, “iyi ve doğru” olan şeklinde alımlamaktadır.

Popüler kültürün de doğumunu sağlayan kitle kültürünün ihtiyacı olan eleştirel akıldan yoksun bireyler, kendine, emeğine, içinde bulunduğu sınıfa yabancılaşarak, yalnız bireyler haline bürünmektedir. Bu duruma Horkheimer’da Akıl Tutulması adlı eserinde şöyle yer vermiştir:

“Kitle kültürünün sunduğu bütün araçlar ve kolaylıklar, bireysellik üzerindeki toplumsal baskıları güçlendirmekte ve bireyin direnme imkânını, modern toplumun atomize edici işleyişi içinde kendini koruma imkânını elinden almaktadır. Sağ kalma güdüsünün bu mekanik kamçılayıcıları, gerçekte bireyselliğin çözülüşünü hızlandırır.”⁷⁷ Horkheimer’ın da belirttiği gibi bireyler artık “görünüşte kişiler” haline

⁷⁵Valesio, P., **The Beautiful Lie: Heroic Individuality and Facism**. T. C. Heller, M. Sosna, ve D. E. Wellbery (Dü) içinde, **Reconstructing Individualism**, Stanford University Press, California, 1986, s.167.

⁷⁶Teodor Adorno; Max Horkheimer, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, (Çev. Nihat Üner; Elif Öztarhan Karadoğan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010, s.22.

⁷⁷Max Horkheimer, **Akıl Tutulması**, (Çev. Orhan Koçak), Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.166.

bürünmüşlerdir. İtaat eden bireyler zamanla kendi iç dünyalarında yalnızlığı hissetmekte ve bireyselleşmeyi ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa’da bireyselleşme olgusu, reform hareketleri, aydınlanma süreçleri ve modernleşme kavramı ile irtibatlandırılmıştır. Hatta toplumlarda bireyselleşme kavramının yeşermesi dini sosyoloji ekseninde baş göstermiştir. Skolastik düşüncenin gücünü kaybetmesi, otoriteye karşı baş kaldırış, doğrudan tanrıyı yorumlama özgürlüğü gibi durumlar bireyselleşmenin kendini gösterdiği örneklerdir. Ancak bu çalışmada bireyselleşmenin psikolojik açıdan yalnızlaşma ve dışa vurum aracı olarak yeni medya mecrasının kullanımı üzerine odaklanacağımızdan dolayı örneklerle kısaca değinmekteyiz.

Bireyselleşmenin sağlıklı bir toplumun oluşması için temelden genele kadar gerekli olduğuna değinmiştik. Bireyselleşmenin gerekliliği olan özgürlük kavramı, yoldan çıkmak olarak algılanmak yerine, göze alındığı kadarıyla yaşamak olarak özümsemelidir. Birey olabilmeyi başarabilmiş ebeveynler, sahip oldukları sağlıklı yetiler doğrultusunda aynı vicdan ve etik hürriyeti çocuklarına da geçireceklerdir. Bu tabloda, sağlıklı toplum için bireyselleşebilmiş fertlerin varlığı birer halka olarak birbirine bağlı düzeni önümüze koymaktadır.

Kişinin birey olabilme sürecinde kişilik, kimlik ve benlik oluşum süreçlerinden bahsettik. Kişinin yaşam serüveninde, iç dünyasının toplumsallaşması sürecinde önem taşıyan bir diğer dinamik ise “statü” kavramıdır. Günlük hayatta sıkça yer alan bu kavram, sosyolojik ve psikolojik açıdan önemli bir yere sahiptir. Toplumsal sistemin kurucu unsurlarından biri olan bu kavram, kelime olarak mevki, makam, pozisyon, konum anlamlarını içermektedir. Statü kavramı en genel itibariyle verilmiş, kazanılmış ve anahtar statü olarak sınıflandırılmaktadır. Verilmiş yani bahşedilmiş de denen statü çeşidi, bireye doğuştan gelen farklılıkları ve kabiliyetlerini dikkate almaksızın (kadın olma, erkek olma, beyaz veya siyah ırka mensup olma gibi) bireye yüklenen faktörlerdir. Kazanılmış statü ise kişilerin kendi çabaları sonucu elde ettikleri rollerdir. Anne veya baba olma, meslek sahibi olma gibi... Sosyal prestij ve itibar kavramları da bu statü sınıfı içerisinde değerlendirilmektedir. Meslek sahibi olmak statü, ancak o meslekte sevilen bir kişi olmak prestij olarak tanımlanır. Anahtar statü ise diğer bir adıyla temel statü, bireyin sahip olduğu statülerden toplum içerisinde en

etkin olanıdır. Anahtar statü, kişinin toplum içindeki kişiliğini belirleyen statüsüdür. Anne olan bir birey, iş dünyasında çok başarılı ise mesleği onun anahtar statüsünü oluşturur. Ancak mesleki yaşamı olmayan ve zamanının çoğunu evde harcayan bir kadın için annelik rolü onun anahtar statü kavramını oluşturmaktadır.

Aristoteles'in siyaset felsefesinin temel kavramlarından biri olan Zoon Politikon'da da yer verdiği gibi insanın toplumsal bir varlık olduğu görüşü, statü kavramı üzerinde de devamlılığını sağlamaktadır. Birey, toplumsallaşmadığı sürece sahip olduğu statünün de hiçbir anlamı ve önemi olmayacaktır. Birey, ancak toplum içerisinde yer alırsa sahip olduğu statüler de anlam kazanmaktadır. Her toplumsal yapı aynı ve eşit düzeyde olmadığından dolayı her statüde her toplumda aynı oranda prestij sağlamamaktadır. Yüksek statü biçimsel olarak saygınlık ölçütü ve güç sahipliği olarak kabul edilir. Bu durumda biçimsel gerekliliklere uyulmayan bir yapı içerisinde bireyin sahip olduğu statünün prestijinden de tam kapsamıyla yararlanması mümkün değildir. Bu durum statü ile statünün doldurulması için gerekli performansın paralel gitmeleri gereğini ortaya koyar.

Statülerin bireylerden bağımsız olarak sahip oldukları statülerin gerektirdiği rol ve performansı gerçekleştiremeyen insanlar, sırf söz konusu statünün barındırdığı prestije yönelmeleri durumunda hayal kırıklığı yaşayacaklardır. Çünkü gereklilikleri yerine getiremeyen birey, beklediği saygınlığa ulaşamamaktadır. Örneğin Doktorluk mesleği statü olarak bir saygınlığa sahiptir. Ancak mesleki yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getiremeyen bir doktor, aynı derecede saygınlığa sahip olamamaktadır. Burada statü ve birey arasındaki farklılık kendini göstererek, bireyde hayal kırıklığı ve beraberinde mutsuzluğu getirmektedir. Birey ve statü ilişkileri incelendiğinde aidiyetlik duygusunun da önemi ortaya çıkmaktadır. Birey, sahip olmak istediği statüyü belirlerken toplumun genel kanılarından çok kendi yeterlilikleri ve istemleri doğrultusunda hareket ettiği zaman statüye dair aidiyetlik duygusu geliştirmeye başlar. Böyle bir durumda tüm duygular arasında bir korelasyon meydana geleceğinden dolayı birey için olumlu bir yapı inşa edilecektir.

Bir kişinin işgal ettiği statülerin tamamı bireyin "statü takımını" oluşturur. Kişinin statü takımı içerisinde yer alan statüler birbiriyle bağdaşır nitelikte olmalıdır. Statü takımı içinde bir statünün diğeriyle uyumlu olmaması statü çelişkisi ya da statü

çatışması olarak ifade edilmektedir.⁷⁸ Toplumsal sistem açısından “statü çatışması” olarak tanımlanan bu durum, birey açısından ise “bilişsel tutarsızlık” olarak ifade edilmektedir.

Toplumsal statüyü belirleyicisi olarak tek dinamik ekonomi değildir. Statünün birçok belirleyici unsuru bulunmaktadır. Varolan dinamiklerin hiçbiri tek başına yeterli olmayıp, statünün değerlendirilmesinde hepsi birlikte ele alınmalıdır. Bunların en önemlileri soy, servet, işlevsellik, eğitim, din, biyolojik durum gibi faktörlerdir.⁷⁹ Yeni dünya düzeni ekseninde günümüz yaşam biçimi olan modernite, bireyselliği ön plana çıkardığı gibi verilmiş statülerin toplumsal sistemdeki payını azaltmış ve rolünü de zayıflatmıştır.

Sanayileşme öncesi efendilik ve kölelik verilmiş sosyal bir statü olarak toplumsal düzende etkin bir rol oynamaktaydı. Ancak bireysel hak ve özgürlüklerin temel değerleri oluşturduğu günümüzde, toplumsal statüler içerisinde belirleyici unsur olarak bireyin performansı yer almaktadır.

Bireyselleşme kavramı ile en çok irtibat sağlayan statü türü olan anahtar statü, toplumsal kişiliğin analizinde yararlı bir sosyolojik araçtır.⁸⁰ Temel statü olarak değerlendirilen bu kavram, bireyin kendisi hakkında dünyaya açtığı en geniş penceredir. Birey toplum etkileşiminde toplum, bireyi o pencereden görür ve sahip olduğu diğer tüm statülerini de bu anahtar statüsü eksenine göre yorumlar. Örneğin medyada sıklıkla yer alan magazin haberlerinde, ünlü bir bireyin eşini aldatma “çapkınlık olarak” manşetlerde ifade edilirken, şov dünyasında herhangi bir statüsü bulunmayan ya da çevremizde bulunan maddi olarak da orta gelirli bireylerin aldatma girişimleri “ahlaksızlık ve ihanet” tanımları ile lanse edilmektedir. Bu durumlarda söylem olarak farklılık oluşmasının temel sebebi olayın öznelere olan bireylerin anahtar statüleri olan maddi açıdan sahip oldukları güç ve popülerlik kavramı ile paralellik göstermektedir.

Bireyin sahip olduğu tüm statüler içerisinde hangisinin anahtar statü olacağına toplum karar verir. Sosyal statülerinin toplamı da bir bütünlük içerisinde kişinin

⁷⁸Sulhi Dönmezer, **Toplumbilim**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994, s.147.

⁷⁹Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir**, Çev. Nilgün Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara, 1994, s. 32-33.

⁸⁰ Fichter, **a.g.e.**, s.36.

kendisini işaret ederek, yaşam içerisindeki duruşunu belirler. Yaşamdaki duruş, kişinin toplumsal statülerinin bileşimidir. Toplumun bireyden statüsüne uygun olarak beklentileri de rol kavramını oluşturmaktadır. Tam da bu noktada aslında bireylerin bireyselleşme sürecinde toplumun genel yapısına ne kadar maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireyselleşme süreci bireyin çevresinden bağımsız bir yapı oluşturma süreci iken kişiliğini oluşturan hemen hemen bütün faktörlerde toplumun beklentileri mevcuttur. Ancak burada bir diğer handikap da söz konusu bireyin de diğer bireyler için “toplum” kavramı içerisinde yer alıyor oluşudur.

Statünün dinamik boyutu rol kavramıdır. Çünkü sahip olunan durumun güncel hayata aktif olarak yansısıdır. Örneğin iletişim uzmanı olan bir bireyin günlük yaşamda da sürekli olarak sağlıklı iletişim süreçleri kurması ve yönetmesi beklenir. Aile içerisinde veya sosyal ortamlarda sinirlendiğinde ya da agresif tepkiler gösterdiğinde çevresinde bulunan diğer insanlar tarafından yadırganmaktadır. Bu durumun temel sebebi de mesleğinden dolayı toplumun kendisinden beklemiş olduğu role uygun davranış sergilememesidir. Ancak tam da bu noktada meslek ile gündelik yaşam pratikleri arasında çekilmesi gereken sınır göz ardı edilmektedir. Çünkü profesyonellik bağlamında yer alan iş yaşamı ile özel hayat arasında bağlantı olduğu kadar her iki kavram birbirinden farklı alanlardır. Duygusal bağ kurulumunun olduğu durumlarda birey profesyonellikten uzak hareket etmekte ve mesleki yeterliliği bir yana kalmaktadır. Bunun içindir ki doktorluk mesleğinde birinci dereceden yakınlarına doktorun müdahale etmesi ya da ameliyatına girmesi çok tercih edilen bir durum olmamaktadır.

1.4. Karanlık Üçlü Kişilik

Toplum içerisinde insanların birarada yaşayabilmesi için bazı dinamiklerin de topluma işlenmiş olması gerekmektedir. Özgürlük kavramının tanımı insanlar tarafından tam ve doğru olarak öğrenilmeli ve insanlar yaşantılarına bu şekilde aktarmalıdır. Saygı, hoşgörü, sevgi, uyum, anlayış gibi esaslar ile toplumun refahı oluşturulmakta, hak, adalet, kanun, yasa gibi devlet organlarına bağlı yapılarla da toplum düzeni sağlanmaktadır. Günlük hayatımızda ve tarihte gerçekleşen olaylara baktığımız şiddet içerikli, kötü niyetli, acımasız, katliamlara sebebiyet vermiş kişileri medya aracılığı ile görüp, izleyip, haberlerini okuyarak varlıklarından haberdar

oluyoruz. Ancak etrafımızda yakinen bu tarz kişilere hiç rastlamıyor ya da çok nadiren rastlıyoruz. Bahsettiğimiz belirgin agresif dışavurumların haricinde daha düşük seviyelerde tepkiler gösteren kişiler de var olabilir. Bu kişiler toplum içerisinde dikkat çekmeden yaşamlarını devam ettirebilirler.

Yaşamları boyunca antisosyal davranışlar gösterebilirler dahi iş yerinde yüksek pozisyonlara gelebilir, sosyal gruplar içerisinde yer alabilirler. Bu kişilerin fark edilip, anlaşılabilmesi Paulhus ve Williams (2002) adlı araştırmacıların “Karanlık Üçlü” kavramı üzerinde yaptıkları çalışmalarla gerçekleşmiştir. Karanlık Üçlü kavramı, Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati olmak üzere kötü niyetli özellikleri içeren ve bu nedenle de karanlık olarak adlandırılan üç kişilik özelliğinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Bu üç kişilik özelliğinin gelişmesinin hem genetik hem de çevresel faktörlerin etkisine bağlı olduğuna dair bulgular bulunmaktadır.⁸¹ Kötü niyetli kişilik özelliklerine sahip bireyler, olumsuz çevresel koşullara maruz kaldıkları zaman bu şekilde davranmayı öğrenmiş olabilirler. Yani içlerinde var olan bu şiddet içerikli duygunun güdülenmesi sonucu bu olumsuz davranış biçimi sergilenmesi için uygun zemini bulmuş olmaktadır. Kalıtsal olarak da aktarımı sağlanan bu olumsuz kişilik özellikleri çevre yoluyla tetiklenebilmektedir.

Narsisizm ve Psikopati klinik alanda kişilik bozukluğu olarak ele alınmaktadır. Narsisistik Kişilik Bozukluğu ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu olarak sınıflandırılırlar. Bu iki bozukluk türü Karanlık Üçlü’nün boyutları olarak ölçüldüğünde “eşik altı (subclinical)” kişilik özellikleri olarak kabul edilirler.⁸² Kişilik özellikleri ile kişilik bozuklukları arasındaki temel farklılık olarak kişilik bozukluklarının daha katı ve değişmez bir halde kişiye sıkıntı vererek, işlevselliğini aksatması olduğu söylenebilir.

Üç kişilik özelliğinden ilki olan Narsisizm (eşik altı) kavramı ilk olarak Ellis (1898) tarafından kullanılmıştır. Ellis tarafından cinsellik ile ilişkilendirilen bu kavram

⁸¹Adrian Furnham, Steven C. Richards, Delroy L. Paulhus, **The dark triad of personality: A 10 year review**. Social and Personality Psychology Compass, 7(3), 2013, s.211.

⁸²Naser Aghababaei, Agata Błachnio, **Well-Being And The Dark Triad**, Personality and Individual Differences, Vol:86, 2015, s.367.

Freud tarafından “ego-libido” ve “narcissistic libido” kavramlarına yakın anlamlarda kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde Freud’un çalışmalarında daha çok yer vermiş olduğu bu kavram, gelişimsel açıdan ele alınmıştır. Freud’a göre narsisizm bir kişilik bozukluğu değil, bireyin gelişimsel sürecinin bir uzantısı olarak görülmesi gereken dinamik bir yapıdır. Freud, narsisizmin sadece libido ile ilişkilendirilmesinin ötesinde bu kavramın kibir ve kişinin kendisine duymuş olduğu hayranlık boyutlarıyla da ele alınmasını ifade etmiştir. Horney de yine Freud’a benzer şekilde narsisizme, bireyin çocukluk döneminde yaşamış olduğu ve giderilemeyen psikolojik sorunların yol açtığını ileri sürmüştür.

İnsanlar, birey olma ve bireyselleşme sürecinde benliklerini koruyabilmeleri adına belirli seviyede kendilerine değer vermeli ve kendilerini ön planda tutmalıdırlar. Ancak bu durumun seviyesinin yükselmesi ve kişinin günlük yaşamını bozarak, çevresiyle iletişimini olumsuz yönde etkilemeye başlaması ile birlikte narsisizmin artık psikolojik bir sorun olarak tezahür ettiğini görürüz.

Bu bağlamda narsisizm psikolojik ve patolojik boyutlu olarak ikiye ayrılmaktadır. Patolojik narsisizm de bireyin kendini diğer insanlardan üstün görme eğilimi ile baş göstermektedir. Abartılı benlik saygısı, kendinden başka hiç kimsenin görüşüne ihtiyacı olmadığını düşünme gibi davranışlar sergileyip, söylemlerde bulunsalar da bunun tam aksine çevreden gelen yorumlarla beslenmektedirler. Bu sebeple dış dünyaya yansıtılanın aksine, patolojik narsisizme sahip bireylerin içsel süreçte düşük benlik saygısına sahip olduğu düşünülmektedir.⁸³

Emmons (1987) da narsisistik bireyleri sadece kendini düşünen ve insanları kendi çıkarları için manipüle etmekten çekinmeyen benmerkezci kişiler olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, narsisistler kendilerine aşırı derecede hayranlık duydukları ve sadece kendi başarılarının hayalini kurdukları için fazlasıyla ukala, kendileri dışındaki insanların duygu ve ihtiyaçlarını önemsemedikleri için de empati yoksunu olarak betimlenmektedirler.⁸⁴ Narsist kimseler, diğer insanlarla içten ilişkiler kurmayı hedeflemek yerine onların ilgi ve hayranlıklarını kazanma amacı güderek

⁸³Jean M. Twenge, W. Keith Campbell, **Asrın Vebası: Narsisizm İleti**, Çev. Özlem Korkmaz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s.179.

⁸⁴Bruce A. Fernie, Agoston Fung, Ana V. Nikcevic, **Different Coping Strategies Amongst Individuals With Grandiose And Vulnerable Narcissistic Traits**. Journal of Affective Disorders, 205, 2016, s. 303.

ilişki kurmaktadır. Bu da beraberinde bireylerin kişiler arası iletişim süreçlerine yansiyarak iletişimdeki taraflardan diğerinin içe dönük yapısı olması halinde mutsuzluk ve şiddet doğurmaya zemin teşkil edecektir.

Örgütsel davranış disiplini kapsamında yürütülen araştırmalarda, katılımcılara narsistik kişilik bozukluğu teşhisi konulmamaktadır. Çünkü narsistik kişilik bozukluğu klinik psikoloji ve psikiyatri alanları içerisinde incelenmektedir. Bundan dolayı sosyal psikoloji, kişilik psikolojisi ve örgütsel psikoloji araştırmalarında narsisizm, subklinik düzeyde yani bir kişilik özelliği olarak ele alınmaktadır.

Karanlık Üçlü Kişiliğin ikincisi olan Makyavelizm'e sahip bireyler, etik değerleri göz ardı ederek başarıya ulaşmak için manipülasyona olumlu yaklaşan, kuşkucu bakış açısına sahip kimseler olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵ Kişilik özelliği olarak da kullanılan bu kavramın kökeni 16. Yüzyılda yaşamış olan İtalyan asıllı Niccolo Machiavelli'ye dayanmaktadır. Uluslararası düzeyde yankı uyandırmış olan "Hükümdar" adlı kitabında, iktidarın sürekliliğinin sağlanması için hayalperest olmaktan ziyade gerçekçi olunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu noktada gücün nasıl elde edilip devamının sağlanabileceğine yönelik olarak da pragmatik bir yaklaşım sergilemiştir.

Machiavelli'nin önermesine göre özellikle karar alıcılar ve siyasiler amaçlarına ulaşabilmeleri için yeri geldiğinde politik, aldatıcı ve hatta dalkavuk davranışlara başvurmalarıdır. Geleneksel ahlak anlayışı ile siyaset birbirinden ayrı tutulmalıdır. Yazarın ileri sürdüğü görüş günümüzde hala tartışmalı bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Christie ve Geis, asırlar sonra Machiavelli'nin düşünce yapısının uluslararası alanda geçerliliğinin olmasından öte bireysel anlamda da varlığını gösterdiğini ileri sürerek, insanların günlük yaşamlarında da bu önermeyi davranışlarına yansıtıklarını ifade etmişlerdir.⁸⁶ Makyavelizmi ifade eden en temel ifade "amaca ulaşan her yol mübahtır" anlayışıdır. Makyavelist bireylerin duygusal farkındalıklarının düşük olduğu ve açık olmadıkları, ayrıca duygu düzenleme konusunda zorluk yaşadıkları görülmüştür.

⁸⁵Furnham, Richards, Paulhus, a.g.e., s.207.

⁸⁶Stacey R. Kessler, Adam C. Bandelli, Paul E. Spector, Walter C. Borman, Carnot E. Nelson, Lisa M. Penney, **Re-Examining Machiavelli: A Three Dimensional Model Of Machiavellianism In The Workplace**. Journal of Applied Social Psychology, Vol: 40, Issue:8, 2010, s.1878.

Bu görüşe sahip bireyler insan ilişkilerinde hilelere başvurmakta çeşitli taktik ve yalanlarla ilişkiler ağını kendi menfaati doğrultusunda yönlendirmektedir. Empati yoksunluğunu bu kişilik örüntüsünde de varlığını göstermektedir. Makyavelist kimseler insan ilişkilerinde duygulara çok yer vermediği için kendi amaçlarını öncelikli tutmaktadır. Ayrıca çoğu durumda güvenilmez olduklarından dolayı kendinden başka kimselerin de güvenilmez olduklarını düşünerek kuşku ve şüpheyile yaklaşım sergilerler. Söz konusu özellikler günlük yaşamda belirli ölçüde birçok birey tarafından sergilenebilmektedir. Ancak kişi bahsedilen özelliklerin çoğuna yüksek oranda sahipse ve bilinçli olarak bu stratejilere hayatında yer veriyorsa bireyin Makyavelist eğiliminin de yüksek olduğu söylenebilir.

Üçüncü Karanlık Kişilik olan psikopati kavramı literatürde “delilik içermeyen deliryum* ” anlamına gelerek, normalde akli başında görünen, ancak dürtüsel şiddet davranışları gösteren bireyleri nitelendirmektedir. İlerleyen zamanlarda kavram “aklın yabancılaşması” manasını içermeye doğru evrilmiştir. Prichard (1786- 1848) ise kavrama, “ahlaki delilik ve ahlaki gerilik” anlamlarını yüklemiştir.⁸⁷

Psikopati, Berg ve arkadaşları (2013) tarafından ortaya atılmış olan “Birincil (Primary)” ve “İkincil (Secondary)” sınıflandırmasıyla ikiye ayrılmaktadır. Birincil Psikopati sınıflandırmasında bireyler korkusuz ve duygu düzenlemede daha başarılıyken, İkincil Psikopatide bireylerin daha dürtüsel, kaygılı ve saldırgan davranmaya eğilimli oldukları belirlenmiştir.⁸⁸ Birincil Psikopati’nin bencil, soğukkanlı olma ve diğer insanları çıkarları için kullanmaktan pişmanlık duymama gibi durumları içerirken, İkincil Psikopati’nin ise daha çok antisosyal ve sapkın davranışları kapsadığı söylenebilir.⁸⁹ Özetle, psikopati halk arasında “psikopat” olarak adlandırılan empati, vicdan ve suçluluk hissiyatının kaybedilmesi, duygulardan

* Deliryum kavramı kısaca, “bireyin bilişsel ve davranışsal işlevlerinin bozulmasını (örn., halüsinasyonlar, algı eksikliği, uyku bozukluğu) içeren hızlı ve dalgalı bir şekilde gelişen nöropsikiyatrik bir bozukluktur”.

⁸⁷Nadica Buzina, **Psychopathy–Historical Controversies and New Diagnostic Approach**, Psychiatria Danubina, Vol:24, No:2, 2012, s.135.

⁸⁸M. Joanna Berg, Sarah. F. Smith, Ashley. L. Watts, Rachel. Ammirati, Scott. E. Green, S. O. Lilienfeld, **Misconceptions Regarding Psychopathic Personality: Implications For Clinical Practice And Research**. Neuropsychiatry, 3(1), 2013, s.67.

⁸⁹Seren Saltoğlu, Doruk Uysal Irak, **Kişiliğin Karanlık Üçlüsü: Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati**, Türk Psikoloji Yazarları, 23(45), Haziran 2020, s.45.

yoksunluk içeren davranış kalıplarını sergileme, bencil, sorumluluk duygusu bulunmayan, kişiler arası ilişkilerde sömürücü ve anti-sosyal davranış eğilimi yüksek olan kişileri ifade etmektedir. Kişilik bozukluğu çatısı altında yer alır.

Psikopatların çoğu günlük yaşamda toplum içerisinde kendilerini gizlemeyi başarmakta (seri katiller, seks suçluları, caniler vb.), normal bireyler gibi yaşamlarını sürdürmektedir. Manipülasyon yeteneklerinin gelişmiş olması sebebiyle toplum içerisinde diğer insanlar tarafından çekici ve pozitif nitelemesi bile yapılabilmektedir.

Karanlık Üçlü Kişiliğin üç özelliğinin de ortak noktaları sosyal hayat içerisinde kötü niyetli olarak tanımlanabilecek davranış kalıplarına, düşünce sistemlerine, istek ve arzulara sahip olmalarıdır. Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati'nin birçok ortak özelliği olmasından dolayı bu üç kişilik bozukluğu Karanlık Üçlü Kişilik adı altında daha kapsayıcı bir çatı bünyesinde bir araya getirilmiştir. Bu üç psikolojik durumun da ortak belirtisi empati yoksunluğu, hissizleşme ve manipülatif özelliklerdir. İnsanların acı çekmesine kayıtsız kalarak kendi çıkarları uğruna çevrelerindeki insanları kullanmaktan çekinmemektedirler.

Birey esaslı olarak gelişen iletişim süreçlerinde bu psikolojik bozuklukların varlığını oldukça önem arz etmektedir. Özellikle iletişim bilimlerinde uzman kişilerce bu kimselerin varlıklarını fark edebilme, kişilerarası iletişim sürecinde kullanılacak uygun aracın ve ileti tasarımının yapılabilmesi açısından temel dinamik niteliğindedir. Karanlık Üçlü Kişiliğe sahip bireyler kişiler arası iletişim sürecinde “uzlaşmazlık” meydana getirmekte ve toplum içerisindeki düzeni bozma eğilimindedir. Narsisizm ve Psikopati dışadönüklük ve deneyime açıklık belirtileri göstermektedir. Bu durum da kişilerarası iletişim sürecinde ve toplum içerisinde bu iki özelliğe sahip bireylerin fark edilmesinin ve kendilerini dışavurumun daha yüksek oranda olduğu anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada yeni medya mecraları üzerinden işledikleri suçları sergileyen bireylerin kendilerini ifade ediş biçimlerinin de analiz sürecinde önem arz etmesi bakımından Karanlık Üçlü Kişilik özelliklerinden yararlanılacaktır.

1.5. Duygusal Sağırlık (Aleksitimi)

Duygu durumları bireyin yaşamı boyunca sürekli olarak değişiklik göstermektedir. Nasıl ki bireyin kişiliğini yıllara göre sürekli değişim içerisinde olan dinamik bir yapı ise duygular da daha hızlı etkilenmekte ve sürekli olarak değişim gösteren (günlük, anlık) oldukça dinamik ve hassas bir yapıya sahiptir. Bu sebeple duygular tutarlı kalıplar değildir.

Her birey duyguların güçlülüğü konusunda farklılık göstermektedir. Dolayısıyla duyguların dışı vurum yolları da buna bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Duygular, düşünce ve güdülerde olduğu gibi davranışın oluşmasında etkili olan ana etkenlerden bir tanesidir. Kişinin hissiyatı, davranışın oluşmasında ve kişiyi harekete geçirmede oldukça etkilidir. Bazı insanlar duyguları ile iç içe olup, bireyselleşebilmeyi sağlayarak, kendini tanıma ve içsel süreçlerine hâkim olmayı başarırken bazı insanlar ise duyguları gizlemeyi hatta kendilerinin bile yüzleşmesinden korktukları için duygularını bastırarak yok saydıkları görülmektedir.

Bireyin yaşadığı bu durum zaman içerisinde kişinin iç dinamiğini bozucu bir hal alabilmektedir.⁹⁰ Bireylerin “duygular için söz yokluğu” durumuna Aleksitimi adı verilmektedir.⁹¹ Bu kavram ilk kez Sifneos tarafından kullanılmıştır. Bu terimi seçmesinin nedeni “duyguları dile getirmek için uygun sözleri bulma konusundaki özgül zorluğun altını çizerek belirtme” düşüncesidir.⁹² Gerçekleştirilen çalışmalar, aleksitimik özellikler ve belirtilerinin dört ana başlık altında toplanmasını sağlamıştır. Bunlar; duyguları tanıma, ayırt etme ve ifade de güçlük, hayal kurmaktan yoksun olma, işlemsel düşünme, dış merkezli bilişsel yapı. Aleksitimi üzerine yapılan tartışmalarda aleksitiminin kişilik özelliği mi yoksa stresli bir yaşama veya travmatik bir duruma bağlı gelişen geçici bir bulgu mu olduğu sorusu yer almaktadır.

Aleksitiminin erkeklerde daha sık görüldüğünü bildiren araştırmalar yayınlanmıştır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda da kadınlarda daha sık

⁹⁰Recep Koçak, **Aleksitimi: Kuramsal Çerçeve Tedavi Yaklaşımları Ve İlgili Araştırmalar**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 2002, s. 1-2.

⁹¹ İ. Ferhan Dereboy, **Aleksitimi Öz Bildirim Ölçeklerinin Psikometrik Özellikleri Üzerine Bir Çalışma**, H.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 1990, s.3.

⁹² Sifneos’dan aktaran İ. Ferhan Dereboy, **a.g.e.**, s.2.

rastlandığına dair bir bulgu saptanmamıştır. Bu sebeple erkeklerde aleksitiminin daha yaygın olduğu söylenebilir.⁹³ Elde edilen bu bilimsel bilgi çalışmamızın içeriğinde yer alan yeni medyadaki şiddet içerikli paylaşımlarda, erkeklerin kadınlara yönelik uyguladığı fiziksel ve sözel şiddet içeriklerinin açıklanmasında önemli bir dinamik özelliği taşımaktadır.

Aleksitiminin, kültürel farklılıklara bağlı olarak yayılım gösterebileceği öngörülmüştür. Gelişmekte olan ülkelere göre gelişmiş ülkelerde yaşayan bireylerin duyguların ayrıştırılmasında ve adlandırılmasında daha başarılı oldukları düşünüldüğünde gelişmekte olan ülkelere bu sorunun daha yaygın olabileceği düşünülmektedir.

McDougall⁹⁴ ve Taylor⁹⁵, aleksitimik özelliklerin psikotik nitelikteki çatışma ve bunaltılara karşı bir savunma olduğu düşüncesindedir. Von Rad' a göre aleksitimi, ayrılma, bireyleşme sürecindeki aksama nedeniyle, öz-temsili (self-representation) ve kimlik duygusunun bozuk gelişmiş olmasının bir sonucudur. Volff'a göre aleksitimik kişilerin anne ve/veya babaları, çocuklarının duygusal öz-anlatımını (emotional self-expression) ve oyunculuğunu (playfulness) reddeden kişilerdir. Böyle bir ev ortamında büyüyen çocuk, duygu ve düşlemlerini paylaşmak konusunda pekiştirme alamadığı için, başkalarıyla duygusuz bir yolla ilişkiye giren bir 'sahte-öz' (false-self) geliştirecektir.⁹⁶ Şöyle ki, anne-baba tarafından çocuğun kendisini duygusal olarak ifade etmesinin ve oyunculuğunun engellenmesi sebebiyle çocuk zamanla duygusuz iletişim kurmaya başlamaktadır. Bu da “sahte bir kendilik” oluşumuna doğru evrilmesine yol açmaktadır.

Aleksitiminin belirtilerinde de yine daha önceki psikolojik sorunlarda olduğu gibi empati yoksunluğu yer almaktadır. Birey düşünce ve hislerini algılama yetisinden yoksun olmasından dolayı empati kuramamaktadır.

Aleksitimi ile kişilik bozukluklarını ilişkilendiren çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bach ve arkadaşları (1994) şizotipal, bağımlı ve çekingen kişilik

⁹³ Koçak, a.g.e., s.5

⁹⁴Dereboy, a.g.e.,161.

⁹⁵Graeme J. Taylor, *Alexithymia And The Counter-Transference*. Psychother, Psychosom, 28, 1977, s.141.

⁹⁶M. Von Rad, *Alexithymia And Symptom Formation*, Psychother, Psychosom. 42, 1984, s. 81.

bozuklukları ile aleksitimi arasında ilişki bulmuşlardır. Çekingen kişilik bozukluğunun özellikle yaygın sosyal fobiyle bir örtüşme gösterdiği bilindiğine göre, yaygın sosyal fobi olgularında aleksitiminin yüksek oranda görülmesi beklenebilir.⁹⁷ Aleksitimik bireyler, doyurucu kişilerarası iletişim süreçlerini deneyimleyememektedir.

Duygu yoksunluğu sebebiyle yüzeysel ilişkiler yaşamakta ve “yalancı normallik” sergilemektedirler. Kaygılı ve kaçınmacı bağlanmayı tercih eden bu bireyler, kişilerarası iletişimde diğer taraf için oldukça dezavantaj oluşturmaktadır. Bu bireyler genellikle soğuk, mesafeli, daha az girişkendir. Aleksitimi ve yalnızlık arasında da pozitif bir korelasyon mevcuttur.

Duygusal sağırlığı olan bireyler yaşadıkları romantik ilişkilerde de oldukça güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kendileri duygulardan yoksun olmaları sebebiyle partnerinin duygu yoğunluklarını ve hissiyatlarını anlayamamaktadır. Hatta partnerleri tarafından bu sorun dile getirilene dek veya ilişki açısından problemin somut bir şekilde ortaya koyulmasına kadar ne olduğunun veya sorunun farkına varamamaktadırlar. Bu sebeple romantik ilişki memnuniyeti ve aleksitimi arasında negatif yönlü bir bağlam mevcuttur.⁹⁸ Tüm bunlar yaşanan bu durumlara paralel olarak kişinin benlik saygısında düşüşe yol açmaktadır.

Kendisini ifade etmek ve anlaşılacak isteyen insanoğlu için sağlıklı iletişim kurma konforlu bir yaşamın temel dinamiklerindendir. Ancak yaşanan bu psikolojik sebepler doğrultusunda bireyler iletişim becerilerinden de yoksun kalmaktadır.

1.6. Yeni Medya Bağlamında İnsanın Prototipi

Bu çalışmanın inceleme konusunu gereği bu başlık altında yeni medyanın, insan hayatı üzerindeki mahremiyet, duyarlılık, tüketim (satın alma süreçlerinden bağımsız), duygusal sağırlık ve hissizleşme kavramlarının etkileri üzerinde durulacaktır.

⁹⁷Mustafa Solmaz, Kemal Sayar, Ö vd., **Sosyal Fobi Hastalarında Aleksitimi, Umutsuzluk ve Depresyon: Kontrollü Bir Çalışma**, Klinik Psikiyatri, S.3, 2000, s.236.

⁹⁸J. Kauhanen, G. A. Kaplan, J. Julkunen, T. W. Wilson ve J. T. Salonen, **Social Factors In Alexithymia**, Comprehensive Psychiatry, 34, 1993, s. 333.

Bilgisayarın günlük yaşamda yaygın bir biçimde kullanılmaya başlaması ile birlikte insan hayatı da dönüşmeye başladı. İnternetin her eve girmesi, insanların bir ekrandan istediği her türlü bilgiye erişiminin sağlanması, zaman ve mekân sınırlarının ortadan kalkmaya başlaması insanlar için hem yeni hem de cazibeli yeni bir hayatın inşasıydı. İlk zamanlarda doğayı kontrol etmenin bir aracı olarak yapılan teknoloji zamanla modern toplumun vazgeçilmez bir aktörü haline bürünmüştür.⁹⁹ 2000’li yıllara gelindiğine yeni medya olgusu kimsenin farkında olmadan insan hayatına dahil oldu. İnsan, “etkileşim” kavramı ile tanıştı. O güne kadar sadece “izleyici/seyirci” rolüyle medyaya, gördüklerine, olaylara sadece tanık olabilen pasif konumdaki insan, bu kavram ile birlikte tüm sağlıklı bireyleşme süreçlerinin dışında yeni bir “birey” olma algısına bürünmüştür.

Prototip kelime anlamı olarak bir kavram veya süreci test etmek, çoğaltmak ve öğrenilecek bir şey gibi davranmaya yönelik inşa edilmiş, bir ürünün erken örneği, modeli, sürümünü tanımlamaktadır.

İnsanın toplumsal bir varlık olarak kendini ifade etme, anlama, anlaşılma zemini üzerine sosyal benliğini inşa etmesinden dolayı iletişim kavramı insan olmanın temel dinamiklerindendir. İletişim teknolojilerinin gelişimi, insanları birbirine yaklaştırmış ve insan olmanın diğer dinamikleri olan vicdan, mahremiyet, bilinirlik, tanınma gibi bireysel süreçlerin yeniden inşa edilmesine yol açmıştır. İnsanlar, yaşadıklarına döneme göre kuşaklar adı altında sınıflandırılmakta ve bu doğrultuda da ortak özellikler sergilemektedirler.

Günümüze kadar yer alan sessiz kuşak, baby boomer, X, Y, Z ve ilk kez Avustralyalı fütürist Mark McCrindle tarafından kullanılmış olan Alfa kuşağı kavramı ile 2010 yılı sonrasında doğan ve doğacak olan kişileri kapsayan kuşaklar yer almaktadır. Bu kuşaklar arasında Y kuşağı adı verilen 1980-1999 yılları arası doğumlu bireyler teknolojik gelişmelerin hızlı geliştiği döneme denk gelmeleri sebebiyle teknolojiye aşına olarak büyümüştür. Ancak Y kuşağından önce yer alan 1965-1980 yıllarını kapsayan dönemde doğup, büyüyen nesil olan X kuşağı, teknolojiden uzak

⁹⁹Kemal Bakır, **Ekolojik Anarşizm ve Teknolojinin Ahlakiliği: Murray Bookchin**, Özne Yayınları, 13, 2010, s. 19-20.

hatta birçok savaş dönemine tanıklık etmiş, ekonomik sıkıntılar içerisinde büyümüş olması sebebiyle Y ve özellikle de Z kuşağından oldukça farklı tutum ve davranışlara sahiptir. Tüm bu kuşaklar içerisinde gündemi en çok değiştiren ve yeni bir insan modeli oluşturan kuşak Z kuşağı olmuştur. Y kuşağının yarı geleneksel yarı teknolojik boyutlu olması sebebiyle Y kuşağı bir geçiş sürecini temsil ederken, Z kuşağı teknolojinin gelişme sürecindeki tüm sancılı dönemlerin bittiği zamanda, teknolojinin en son sürümüne doğmuştur. Z nesli yeni bir insan modelinin göstergesidir.

Kişiler arası davranış farklılıkları sebebiyle ortaya çıkan kuşak kavramı, sosyal bilimler alanı içerisinde yer alan tarih, sosyoloji, psikoloji ve iletişim gibi insan odaklı birçok alan araştırmalarına konu olmuş ve son yıllarda pazarlama biliminin de ilgi odağı haline gelmiştir. İnternetin ve yeni medyanın kullanımının kalmadığı bir alan neredeyse kalmazken, bu araçlar erişim, paylaşım, iletişim gibi süreçlere de yeni bir soluk katmaktadır.¹⁰⁰ Tüm bu yenilikleri her kuşağın karşılaması, alımlaması ve işleme süreçleri farklılık göstermektedir. İfade gücünü kısıtlamalarla kullanmaya çalışan X kuşağı rahatlıkla interneti bilgiye ulaşabileceği bir ortam olarak görürken, Y ve Z kuşaklarında örgütlenme mecrası işlevi görmektedir. X kuşağının izleyici olarak karşılaştığı bu yeni alan, Y ve Z kuşağında tüketim çılgınlığını körüklemektedir.

Literatürde, yeni medya ve sosyal ağlar kavramları birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Günümüzde artık internet denildiğinde de akla ilk olarak yeni medya paylaşım platformları gelmektedir.

İnternet kavramını deniz olarak tanımlayacak olursak, yeni medya platformlarını da denizin bittiği yerde başlayan okyanusun adı olarak tanımlayabiliriz. Çünkü internet erişimi sağlarken, yeni medya platformları internet aracılığıyla “etkileşim” olanağını sunmaktadır. Bu sebeple internetin tek başına sağlayamadığı bu olanak sosyal ağlar üzerinden inşa edilmektedir. Görünürde “hayatı kolaylaştırıcı” gibi duran bu masum yapı, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik ekseninde öngörülemeyen ve her gün yeni bir boyutla karşımıza çıkan olumlu-olumsuz durumlara yol açmaktadır.

¹⁰⁰H. W. Dutton, **Social Transformation In An Information Society: Rethinking Access To You And The World**, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, Paris, 2004, <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001520/152004e.pdf>, erişim tarihi: 20.05.2021.

Birey üzerinde başta benlik kavramının inşasını yeniden şekillendiren “yeni medya” ile birlikte, yeni psikolojik sorunlar, yeni yaşam biçimleri, yeni alışkanlıklar, yeni hastalıklar, yeni fizyolojik değişimler ortaya çıkarmıştır. Tüm bu bağlamlarda bakıldığında yeni medyanın insan hayatına dahil olması ile yeni bir medeniyetin kurulduğu da söylenebilir.

‘İnsanın dünyadaki konumu’ varlığının ve davranışlarının her boyutunda her an iki sınır arasında bulunuyor olmasıyla tanımlanmaktadır. Bu sınırlar insan hayatında sayısız şekillerde tezahür etmektedir. Her düşüncenin “daha akıllıca” ve “daha aptalca” arasında, sahip olunan her şeyin “daha kapsamlı” ile “daha sınırlı” arasında, her fiilin “daha yüksek” ve “daha alçak” derecede anlam, yeterlilik ve ahlak arasında olduğunu hissederiz. Kendi yönümüzü bulma amacıyla çizdiğimiz ve kendi gerçekliğimizi, eğilimimizi, fikirlerimizi yansıtan bu sınırlar kültürel kodlar tarafından şekillendirilmektedir.¹⁰¹ Bu bağlamda toplumsal sorunların ele alınmasında kültürel kodların açılması önem kazanmaktadır. İnsanın doğasında var olan duygular ve dürtüler ile toplum içerisinde öğretilenler arasındaki paradigma, yeni medya mecrasında kendini daha da göstermiş ve insanoğlu bu yeni varlık sürecinde bu kıskaç içerisine sıkışmıştır. Bu noktada “kimlik” konusu karşımıza çıkmakta ve kimliğin ne olduğu bireylerin konumlandırılmasını sağlamaktadır. Yeni medya içerisinde, kişi bu kültürel kodlarından sıyrılarak yeni bir “kültür” oluşturmaktadır. Bu yeni kültür içerisinde yeni bir mahremiyet algısı yer alır.

Bireylerin kimlik algıları günlük yaşamlarının neredeyse her alanını etkilediği gibi yüz yüze ilişkilerde ve sosyal ağlarda iletişim kurma şekillerini de etkilemektedir. İnternetin ortaya çıkışı, geleneksel kimliğin üretim koşullarını değiştirmiştir.¹⁰² Özellikle bireylerin bilgilerini içeren dosyaların kimi otoritelerce kaydedilmesi, günah ya da ahlaki kusurlar olarak yorumlanan sapkınlıkların psikolojik kusurlar biçiminde yeniden oluşturulması ve en önemlisi bireyin eylemlerinin gelecekte lehine ya da aleyhine kullanılmak üzere kayıt altına alınması mahremiyetin yönünü değiştirmiştir.¹⁰³ Çünkü kimlik artık, bireylerin üzerine giydirilmiş bir şey değil, sanal

¹⁰¹Georg Simmel, **Bireysellik ve Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 279.

¹⁰²S. Zhao, S. Grasmuck, J. Martin, **Identity Construction On Facebook: Digital Empowerment In Anchored Relationships**, Computers in Human Behavior, 24, 2008, s. 1817.

¹⁰³W. E. Connolly, **Kimlik ve Farklılık**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 117.

ortamlarda yeniden inşa edilebilen bir strateji haline gelmiştir.¹⁰⁴ Günlük yaşamda ve toplumsal düzende kimlik oluşturma çabası, yeni medyaya bağımlı yeni insan hayatında profil oluşturma kaygısına bürünmüştür.

Yeni medya düzeninde gelişen prototip insan modelinde kimlik, profiller üzerinde sınırlı sayıda harf karakterleri, emoji ve görseller ile inşa edilmiş bedensiz kimlikler olarak dönüşmektedir. Yeni medya üzerinde yer alan bu sanal kimlikler, çoğu kez gerçek yaşamdaki bireyin gerçeklikleri ile de örtüşmemektedir. Tam da bu noktada yeni medyanın insan hayatına dâhil etmiş olduğu yeni bir kavram ve durum ortaya çıkmaktadır: Beğenilme Arzusu.

Toplumsal bir varlık olan insanın doğasında kabul görme, davranışlarına ve girişimlerine yönelik takdir edilme, çevresindeki insanlardan olumlu dönüşler alma gibi beğenilme arzusuna yönelik arzu ve istekler yer almaktadır. Ancak bu durum yeni insan modelinde biraz daha farklılık göstermektedir. Artık kişiler arası iletişim süreci bu noktada sözel iletişimden çıkarak yerini “emoji” diline ve “like” adı altındaki beğeni sayısına bırakmıştır. İnsanlar arasında etkileşimde kalma eskiden birbirini arayıp hâl hatır sorma ile gerçekleşirken, yeni medyanın ardından birbirini hatırlama ve kişiler arası iletişim sürecinin aktif tutulması, yeni medyada yer alan sosyal ağlardaki paylaşımlarına yapılan yorumlar ve gönderi beğenileri ile sağlanmaktadır. “Sayılarla” gözlemlenen bu beğeniler, bireyde mutluluk yaratma ile doğru orantılıdır. Yapılan paylaşımlara gelen beğeni ve yorumların fazlalığı doğrultusunda bireydeki mutluluk da artmaktadır.

Yeni medya üzerinden gelen bu etkileşimleri takip etme isteği yeni hastalık türleri ve davranış bozukluklarını beraberinde getirmiştir: Fomo(Fear of missing out), Jomo, Nomofobi, Photolurking.¹⁰⁵

Fomo, literatüre yeni katılan bir yeni medya bağımlılığı hastalığıdır. Bu rahatsızlığa sahip olan bireyler, yeni medya üzerinden gerçekleşen paylaşımları

¹⁰⁴ Aydın Uğur, Mucahit Bilici, **Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi: Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı**, Yeni Türkiye, Sayı:19, 1998, s. 494.

¹⁰⁵ Halil Volkan Tekayak, Ersin Akpınar, **Tıp Alanında Yeni Bir Dönem: Dijital Çağda Doğan Yeni Hastalıklar**, Euras J Fam Med 2017, 6(3), http://ejfm.trakya.edu.tr/archive/show/volume6/number3/291122?no_redirect=true, erişim tarihi: 21.05.2021.

kaçırmaktan korku duymaktadır. Kişinin, yeni medya üzerinden gördüğü ve katılamadığı etkinlik karşısında, katılan diğer kişilerin yeni medya paylaşımlarını takip ederek depresif duygu durumuna bürünmesi ise Jomo Hastalığı (etkinlikteki eğlenceli ortamı kaçırdığına üzülməsi) olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶

Nomofobi, telefonsuzluk fobisi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle Z kuşağını ve akıllı cep telefonlarını okuma yazma dahi bilmeden kullanmaya başlayan yeni nesli yakından ilgilendiren dijital çağın yeni tanımlanmış hastalıklarındandır. Hastalığa sebep olan esas neden aşırı telefon kullanımının oluşturduğu bağımlılıktır.¹⁰⁷

Photolurking, diğer insanların paylaşımlarını ve etkileşimlerini saatler süresince takip etme durumudur. Bu insanları tanıyor olmaları gerekmemektedir. Yeni medya üzerinde sörf yaparken karşılaştıkları insanlar da olabilir. Tanıdıkları/tanımadıkları herkesin kısaca diğer tüm insanların ne yaptığını ne paylaştığını takip etme ve etkileşimde bulunma durumudur.

Tüm bu hastalıkların ve davranış bozukluklarının ötesinde sorun olarak varlığı bilinen ancak göz ardı edilen diğer bir durum da “iletişim” bozukluklarının ortaya çıkmasıdır. Teknoloji ile küçük yaşlarda tanışmaya başlayan çocuklar, başta aile içi iletişimlerinde olmak üzere kişilerarası iletişim süreçlerinde, topluluk önünde sunum vb. durumlarda ve en kötüsü de kendini ifade etme noktasında sıkıntı yaşamaktadır. Kendini ifade etme biçimi olarak yeni medya üzerinden “profil oluşturma”yı edinen kişi, ilerleyen süreçlerde sözlü iletişim yeteneklerinde ve beden dili kullanımında sorun yaşamaktadır.

Teknoloji bağlamında insanın yaşayış biçimi, davranış stilleri, alışkanlıkları yeniden biçimlenmektedir. Bu yeni prototip insan modeli, gerekli/gereksiz ancak sürekli olarak enformasyona maruz kalmasından dolayı eleştirel yeteneğini yitirmeye başlayıp adeta büyülenmiş gibi sadece bir ekran üzerinden gördüklerini gerçek olarak alımlamaktadır. Paylaşım platformları üzerinden sürekli sayılara bağlı etkileşim

¹⁰⁶Zeynep G. Canlı, Ceren Hayran, Gülen Sarial, **Customer-Based Brand Equity In A Technologically Fast-Paced**, Academy of Marketing Science, Vol:6, doi: 10.1007/s13162-016-0079-y, 2016, s.27.

¹⁰⁷Halil Volkan Tekayak, Ersin Akpınar, **Özgürlüğe Karşı Bağımlılık: Sosyal Medya Ve Sağlık**, 16.Uluslararası Doğu Akdeniz Aile Hekimliği Kongresi Kongre Kitabı, Adana, Türkiye. 2017, s.41.

oranları sebebiyle insanlar, kendiliklerini terk etmekte ve sadece bu sayıları nasıl yükselteceğine yönelik davranışlar sergilemektedir. Bu da bireyin iç dünyasında yarılmalara sebebiyet vererek, bilişsel çelişki yaşamasına yol açmaktadır. Yeni medyanın yaratmış olduğu bu prototip insan modelinin vicdan ve mahremiyet algıları farklılaşmakta hatta hissizleşme ve aleksitimi sonucu yok olmaktadır. İletişim becerileri de etkilenmekte, bireyin sözel anlamda kendini ifade etme ve iç iletişimi zarar görmektedir. Birey, gerçekleştirdiği iç iletişimi ile profiline yansıttığı hayat arasında farklılık olması durumunda, iç dünyasından kaçmak amacıyla kendisi ile olan iletişimi de kesmektedir. Böyle bir durumda bireyin dış dünya ile de olan iletişiminin sağlıklı olmasını beklemek mümkün olmayacaktır.

1.6.1. Gündelik Yaşam Pratiği Olarak Yeni Medya

Yeni medya bağımlılığının bireyde meydana getirdiği davranış bozukluklarının ve hastalıkların ötesinde değişen ve dönüşen dünyanın getirdiği yeni dünya düzeni ekseninde oluşan yeni bir hayatın varlığı kabul edilmelidir. Özellikle sanayileşme sonrası dönemde kişinin gündelik yaşam pratikleri ve boş zamanları tartışma konusu olmuş, bireyin iş yaşamı dışında neler yaptığı kapitalist sistemdeki yöneten sınıfın odağı haline gelmiştir.

Gündelik hayatta meydana gelen sosyal etkileşimin incelenmesi temelde üç bakımdan önemlidir. İlk olarak; bizim günlük hayat rutinlerimiz başkalarıyla sürekli olarak giriştiğimiz etkileşim ile biçim kazanır ve yaşamımız, her gün, her hafta, her ay ve her yıl benzer davranış kalıplarını tekrarlama yoluyla düzenlenmektedir. Bunları inceleyerek kendimiz ve içinde yaşadığımız toplum yaşamı hakkında çok şey öğrenebiliriz.¹⁰⁸ Çünkü bunlar insanın kontrolü bırakarak dışarıdan gelen yönlendirici sinyallere karşı açık olduğu zamanları oluşturmaktadır.

Gündelik yaşamda reklam her zaman vardır. Bu reklam, her zaman bir ürünü satma amaçlı değildir. Bir kültürü oluşturma, alışkanlık haline getirme maksatlı da olabilmektedir. Büyük kapsamlı psikolojik araştırmalarda, sanatsal kaynaklardan ve pazarlama stratejilerinden yararlanarak gerçekleştirilen reklamlarda, görsel ve sözlü bir dil kullanılarak reklamını yapılan ürünlerin yanı sıra beraberindeki dünya görüşleri

¹⁰⁸Anthony Giddens, **Sosyoloji** (çev. Cemal Güzel). Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s.168.

de satılmaktadır. Yaşamımızı belirleyen gereksinimlerimizi, değerlerimizi ve günlük davranış kalıplarımızı üretmede reklam, moda ve tüketim olgusunun hayati önemi vardır.¹⁰⁹ Çünkü insan, içerisinde yer aldığı toplumda popüler olana yönelik ilgi duyar. Bunun sebebi de toplum içerisinde var olabilmesi için bunlara uyum sağlaması gerektiğine inanmasıdır. Reklam, sadece bir tüketim ideolojisi sunmakla kalmaz; tüketici kimliğiyle doyuma ulaşan, kendini edimler yoluyla gerçekleştiren ve kendi imgesiyle örtüşen tüketici “ben”in bir tasarımını sunar.¹¹⁰ Burada insan tüketimin bir parçasından öte öznesidir.

Lefebvre’ye göre gündelik yaşam, örgütlenmiş ve tüketimi yönlendirilmiş toplumun sahnesi ve modernliğin temel bir ürünüdür. Lefebvre’nin en çok üzerinde durduğu önerme ise gündelik hayatın davranış kalıplarına yönelik sorgulamanın gerekliliğidir. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin tercihlerini nelerin belirlediği, toplum içindeki davranışlarının neye göre biçimlendiği zor da olsa ancak bu yolla anlaşılabilirliğini savunmaktadır.¹¹¹ Gündelik hayat hangi bağlamda olursa olsun kendisini belirleyen ideolojik yapıdan bağımsız değildir. Ancak gündelik yaşam pratikleri özgül anlamlar da içermektedir.

Gündelik yaşamda gerçekleşen değişimlerin analizi ile yönetici-yönetilen ilişkisi, ekonomik seviye-düzen gibi toplumun yapısına yönelik birçok dinamik açığa çıkarılabilir. Günlük yaşam pratiklerini ele aldığımızda kitle kültürü/kültür endüstrisi kavramları da karşımıza çıkmaktadır.

Eleştirel teori olarak da bilinen Frankfurt Okulu’nun iki önemli temsilcisi Adorno ve Horkheimer, ilk defa “The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception” isimli makalesinde, kültürün rasyonel kapitalizm tarafından nesneleştirilmesini açıklamak için “kültür endüstrisi” kavramını kullanmışlardır. Onlara göre; kültür endüstrisi ile kitle kültürü, beyin yıkama ve toplumsal denetim aracı olarak yukarıdan dayatılan ve yönetilen bir kültürdür. İdeolojik bir tahakküm biçimi olan kültür endüstrisinde insanileştirme ve özgürleştirme yoktur. Tüketici,

¹⁰⁹Douglas Kellner, **Kültür Endüstrileri**, Kitle iletişim Kuramları içerisinde der. Erol Mutlu, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s.82-83.

¹¹⁰Henri Lefebvre, **Gündelik Hayatın Eleştirisi** (Çev. Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.93.

¹¹¹Henri Lefebvre, **Yaşamla Söyleşi, Sosyalizm, Günlük Yaşam, Ütopya** (Çev. Emirhan Oğuz), Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s.19.

kültür endüstrisinin savunduğu gibi özne değildir, aksine kültür endüstrisinin nesnesidir.¹¹² Bu bağlamda insan düşünme yetisinden uzaklaşan birer meta olarak konumlandırılmaktadır.

Adorno ve Horkheimer 1947'den itibaren "kitle kültürü" terimi yerine "kültür endüstrisini kullanmayı tercih etmişlerdir.

Kitle kültürünün oluşturulmasında ve devamlılığının sağlanmasında medya ana taşıyıcı görevi görmektedir. Jean Baudrillard, elektronik medyanın bizim geçmişimizle olan ilişkimizi tahrip ettiğine ve karma karışık boş bir dünya yarattığına inanmaktadır. Baudrillard, yaşamının daha başlarında Marx'tan güçlü bir şekilde etkilenmiş biridir. Ancak ilerleyen yıllarda elektronik iletişimin ve kitlel medyanın yayılmasının, toplumu ekonomik güçlerin biçimlendirdiği şeklindeki Marksist teoremi tersine çevirdiğini öne sürmüştür.¹¹³ Postmodern dönemde gerçekliğin kavranmasının mümkün olmadığını belirten Baudrillard'a göre, artık gerçekliği kavramak mümkün değilse onu değiştirmek de imkânsızdır.

Sanayileşme sonrası dönemde toplum içerisindeki dinamizmin artması, modernleşme olgusu, yükselen kapitalizm ve medya sektöründe yaşanan hızlı gelişimler, toplum-medya etkileşiminin önemini arttırmıştır. Medyanın insan yaşamını yönlendirme gücü görüldüğü üzere yüzyıllar boyunca var olan bir gerçekliktir. Gelişen iletişim teknolojileri ile sadece medyanın topluma erişme aracı farklılık göstermekte ancak niyet hep baki kalmaktadır.

Günümüzde de gündelik yaşam pratikleri kavramsal çerçeve olarak aynı kalmakta ancak işleyiş bakımından değişiklik göstermektedir. Dijital dünya olarak dönüşen gündelik yaşam, farklılıkların aynılığı olarak yapılanmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği olan sanal ortamlar bireyin günlük hayatının içerisine dahil olmaktadır. Bireyin gündelik yaşamını iki farklı dünyada karşımıza çıkarmaktadır. Bunlardan biri gerçek dünya, diğeri ise 'dijital, sanal, simule edilmiş' gibi değişik kavramlarla ifade edebileceğimiz dünyadır.¹¹⁴ Gerçek kimlikler bu dünya içerisinde

¹¹²Theodor W. Adorno, **Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek**, Cogito, Sayı: 36, Yaz, 2003, s.76.

¹¹³Giddens, **a.g.e.**, s.152.

¹¹⁴M. Shore, Q. Zhou, **Second Life: The Future of Social Networking?** Computer-Mediated Social Networking: First International Conference, Springer, 11-13 June 2008, Dunedin, 2009, s.18.

yeniden inşa edilmektedir. Zamanla sanal kimlikler simule edilerek gerçekte hayatla buluşturulmaktadır.

Dijital dünyanın ayrı bir dünya olarak tam anlamıyla karşımıza çıkıp, hayatımıza dahil olması web 2.0 döneminin sunduğu “etkileşimlilik” özelliği ile başlamıştır. Bu özellik sayesinde farklılıkları bir araya getirerek her kesimden insanın beklentilerine cevap veren bu medya türü sunduğu imkanlar sayesinde son derece iddialı bir ortamdır. Z kuşağının içine doğduğu, Y kuşağının hemen hepsinin, X kuşağının da bir bölümünün taşındığı¹¹⁵ bir dünya halini almış bulunmaktadır.

Günümüzde yeni medya, gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Özellikle 2020 yılında meydana gelen pandemi süreci ile birlikte dünya genelinde gerçekleşen karantina süreçleri doğrultusunda birçok meslek sektörünün ve en önemlisi de eğitimin çevrimiçi sisteme aktarılmasıyla yeni medya yaşamın zemini haline gelmiştir. We are Social’ın 2020 yılı verilerine göre internet kullanıcıları günde ortalama 7,5 saatlerini çevrimiçi olarak geçirmektedir. Yeni medyada ve televizyon için ise günlük olarak 3 saatlerini harcamaktadırlar.

Bu doğrultudan bakıldığında yeni medya, bireylerin haberleştikleri, kendilerini ifade ettikleri, iletişim kurdukları, mesleklerini icra ettikleri, reklamlarını yaptıklarını, sosyalleştikleri hatta özel yaşamları için partner aradıkları kısaca hayatlarının her yönünü dolduracak bir platform buldukları, yaşadıkları bir dünya olarak artık vazgeçilmez bir mecraadır.

1.6.2. Duygusal Sağırlık (Aleksitimi) ve Hissizleşme Yaklaşımıyla Yeni Medya’da İnsan Davranışı

Günümüzde iletişim teknolojilerinin dijitalleşmeye doğru evrilmesiyle hayatımıza dahil olan yeni medya platformları, bireylerin yaşam alanları haline dönüşmüştür. 2019 yılında yapılan bir araştırmaya göre internet kullanım saati ve kullanım amacı ile aleksitimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre kullanım saati arttıkça aleksitimi düzeyi de artış

¹¹⁵Ümit Arkan, Mustafa Akdağ, **Gündelik Yaşamın Sosyal Medyası, Sosyal Medyanın Gündelik Yaşamı: İlişkisel Ve Etkileşimsel Perspektiften Uygulamalı Bir Çalışma**, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt:7, Sayı:16, 2016, s.18.

göstermektedir. Ayrıca çalışmanın diğer bir sonucu da yeni medya platformlarında paylaşım yapma amacıyla giren bireylerin, bilgi edinme ve araştırma yapma amacıyla interneti kullanan bireylere göre yine daha fazla aleksitimi tehdidi ile karşı karşıya kaldığı yönündedir.¹¹⁶ Bireysel boyutta aleksitimi olarak karşımıza çıkan duygusal sağırlık, kitlesel hale bürünmüş şekliyle toplumsal duyarsızlaşma veya hissizleşme olarak tezahür etmektedir.

Fransız siyasi düşünür Tocqueville bireyciliği “sivil yalnızlık” olarak nitelendirmektedir. Sennett’in söylemiyle Tocqueville’e göre “herkes kendisinden başka herkese yabancıymış gibi davranmakta, sosyal hayatın içerisinde insanların içerisine karışsa da diğer insanları görememekte ve onlara karşı hissizleşmektedir”. Tocqueville bu söylemiyle içe dönük bir şekilde kendisi için yaşayan bireylerden oluşan, hissiyatını yitirmiş, empatiden yoksun insan topluluğunu “kent insanı” olarak tasvir etmektedir. Bu önermedeki insanın en belirgin özelliği toplum içerisinde birbirlerine “kayıtsızlıkla” bağlı olarak, bireylerin kendilerine içe dönük bir dünya kurduğudur. Öncelikle kendine yabancılaşan birey, zamanla hissiyatını yitirmekte ve böylelikle de kitlesel anlamda medyanın da etkisiyle suskunluk sarmalına dahil olmaktadır.

Yeni medyanın da gelişmesiyle herkesin kolayca istediği bilgiye, belgeye, kişiye; zaman ve mekân sınırı tanımaksızın erişim sağlayabilmesi, sürekli olarak gerekli ya da gereksiz, görsel, işitsel enformasyonlara maruz kalması bireylerde hissizleşmeyi de tetiklemektedir. Günlük yaşamda medyada yer alan içerikleri eleştirel akıldan yoksun bir biçimde alımlayan bireyler, zamanla maruz kaldıkları içeriklere karşı duyarlılığını da yitirerek “normalleştirmeye” başlamaktadır.

Aleksitimi ve hissizleşme yaklaşımları, bu çalışmada yer alacak olan şiddet içerikli paylaşımların analiz sürecinde toplumun iletişim psikoloji bağlamında öznelden genele yaşadığı duygu kayıpları ve normalleştirme süreçlerinin anlaşılması çerçevesinde fayda sağlayacaktır.

¹¹⁶Sefer Kalaman, Hilal Orhan, İrem Kocabay, **Sosyal Medya Kullanımı ve Aleksitimi: Acil Serviste Çalışan Hemşireler Üzerine Bir Araştırma**, Online Academic Journal of Information Technology, Vol:10, Sayı:37, Bahar 2019, s.54.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDET OLGUSU VE YENİ MEDYADA ŞİDDET

İnsanoğlu doğası gereği hayatta kalabilmek için dış dünya ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Ancak insanın toplumsal bir varlık olarak gruplar içerisinde yaşaması önceki bölümde açıklandığı üzere kimlik, kişilik, statü gibi bireyi oluşturan temel dinamiklerin toplumsal normlar ekseninde ya da yakın bir biçimde ortak kültür ile inşa edilmesine sebebiyet vermektedir. Bu bölüm içerisinde toplumsal bir olgu olan şiddet ve şiddetin taşıyıcılarından biri olarak yeni medya ve şiddet seyircisi olarak değerlendirdiğimiz yeni medya kullanıcıları ele alınacaktır.

2.1. Şiddet Olgusu

Şiddet olgusu günümüzde en çok tartışılan, karşıt seslerin yükseldiği konulardan biridir. Ancak gün geçtikçe söylemsel olarak şiddet karşıtlığının artmasına karşın eyleme dönüşen şiddet olaylarının da sayısında gerçekleşen artış, kısır bir döngünün paradigması olarak tezahür etmektedir.

Şiddet hem bireysel hem de sosyolojik boyutlara sahip bir olgudur. Toplumsal boyutta var olan şiddet genellikle siyasi durumlarla özdeşleştirilirken, bireysel şiddet ise suç kavramı içerisinde yer almaktadır. Şiddet kelimesi köken itibariyle sertlik, kaba güç, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma anlamlarına gelmektedir.¹¹⁷ Türk Dil Kurumu'na ait Güncel Türkçe Sözlüğe göre mecaz anlam olarak da “duygu veya davranışta aşırılık” anlamı da taşımaktadır. Şiddet, açık uçlu, dinamik bir yapıya sahiptir.

Şiddet olgusunun İngilizce ve Fransızca dillerindeki tanımlamaları arasında dikkat çekici ince bir ayrıntı bulunmaktadır. İngilizcede şiddet "fiziksel saldırı ve yasadışı bir haksızlık" olarak tanımlanırken, Fransızcada buna "rıza göstermesini sağlamak için birisine baskı uygulama" tanımı eklenmektedir. Yani fiziksel olmayan

¹¹⁷ Türk Dil Kurumu, Şiddet Kelime Anlamı, Genel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 10.Ocak.2022.

bir şiddetin de var olabileceği kabul edilmektedir.¹¹⁸ Bu doğrultudan bakıldığında kolektif şiddetten bireysel şiddete kadar her boyutta karşımıza çıkan şiddet kavramının kelime olarak anlamının tanımlanması, toplum içerisinde anlam tabakaları oluşturabilecek niteliği oluşturmaktadır.

Şiddet insanın ve insan ilişkilerinin doğasında yer almaktadır. Şiddet olgusunu açıklayabilmek için birçok disipline ihtiyaç duyulmaktadır. Şiddet kavramı siyasal, sosyal ve ekonomik sistemlerin veya sömürge yönetimlerinin varlığını karşılayan ve yürürlükteki sistemin ancak karşı şiddetle ortadan kalkacağını ve yeni bir düzene geçileceğini savunan Marksist, sendikalist vb. görüşlerle de ortaya konulmaktadır. Ayrıca şiddeti yücelten, ona olumlu bakan faşizm gibi görüşler de bulunmaktadır.¹¹⁹ İnsanın yaşam evresinde hayatta kalma ve savunma içgüdülerinin gereği olarak şiddet, insanlık tarihinden bu yana süregelen bir olgudur.

Tarihsel süreçler incelendiğinde de toplumsal olaylarda ve dönemlerde şiddet zemini ile karşılaşmaktadır. İç savaşlar, soğuk savaşlar, ırkçılık, soykırımlar gibi ülkeler nezdinde gerçekleştirilen şiddet içerikli durumlar bireyden topluma büyük ölçekli şiddet olgularıdır. Şiddet ne yazık ki günlük yaşam pratiği gibi insan hayatına girerek, normalleşmiştir.

Şiddet yıkıcı dürtüler içeren bir ölüm güdüsünün sonucu olarak ortaya çıktığı gibi bireyin kendine olan tavrının haricinde “ötekini” arzulamasına yönelik de meydana gelir. Girard şiddeti insanın “ötekini” arzulamasının taklidi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁰ Tüm bu diyalektik süreçlerin tezahürü olarak da sahiplenme mimetiği ortaya çıkmaktadır.¹²¹ Bu mimetik içerisinde şiddetli bir çatışma barındırmaktadır. Her mimetik kendi içerisinde yeniden üretilerek şiddeti çağrıştırmaktadır.

Teknoloji bir araçtır ve şiddet, araçlarla uygulama alanı bulur. Bu anlamda şiddetin görsel olarak sunumuyla da şiddete maruz kalmak mümkündür. Arendt'e göre

¹¹⁸ Elisabeth Copet-rougier, “Le Mal Court’: Başsız Bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet: Kamerun’daki Mkakolar, Antropolojik Açıdan Şiddet”, Der. David Riches, Türkçesi: Dilek Hattatoğlu, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 1989, s:69.

¹¹⁹ Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito, Sayı:6-7. Kış-Bahar, 1996, s.29-30.

¹²⁰ Byung Chul Han, Şiddetin Tipolojisi, çev. Dilek Zaptçioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.21.

¹²¹ Mehmet Şiray, Rene Girard’da “Şiddet Kavramı” Üzerine, Cogito, S.55, 2008, s.58.

kuşkusuz şiddet sonuç verir ve sonuçlarında ayırım yapmaz. Tehlikeli olan ise araçlar amacın önüne geçebilir.¹²²

İnsan ve şiddet kavramları duyguları da içerisinde yapılandıran, karmaşık, stratejik örüntü yapılarına sahiptir. İnsanlık tarihinde dinsel tecrübelerin bir sonucu olarak da şiddet görülen bir olgudur. Arkaik kültürlerde şiddet dışsallaştırılmıştır. Öncelikle doğada var olan şiddet mimetik yapıda da bahsedildiği gibi insana örnek teşkil etmiş ve zamanla insanın doğasında var olan bir biçimde dışavurum gerçekleştirilmiştir. Arkaik kültürlerde şiddet dinsel iletişim asli aracıdır.

Arkaik sistemlerden modern toplumlara geçişte insanların üzerinde oluşan hegomanik sistem de bireyin önceliklerindeki sıralamayı değiştirerek yine doğasına müdahale eden bir yapı inşa etmektedir. Şöyle ki bu yeni sistemde ekonominin ön planda olması şiddete yeni, soyut ancak güçlü bir boyut katmıştır. Şiddet, para etimolojisinin itibarıyla güçlerini birleştirerek insanın üstüne çökmüştür. Kapitalizm derin psikolojik düzlemde gerçekten de ölüm ve ölüm korkuyla ilişkindir.

Arkaik dünyada her ölüm dış kaynaklı bir şiddet uygulayıcısı tarafından gerçekleşir. Ölmek için öldürülür. Şiddet uygulamak güç duygusunu artırır. Böylelikle insan şiddete başvurdukça kendini daha az kırılgan hisseder. Kendinden güçsüz olanın karşısında hissedilen güçlülük ve büyüklük hissi, bireye erdemlilik bağlamında kopuş yaşatarak ahlak ve etik değerleri bastırmaktadır.

2.1.1. Şiddetin Türleri

“Historie de la violence” başlıklı çok kapsamlı bir incelemenin yazarı olan Fransız araştırmacı Jean-Claude Chesnais'in (1981) uluslararası polis örgütü Interpol'ün sınıflandırmasını esas aldığı tipolojisinde şiddet türlerini genel itibarıyla “Özel Şiddet” ve “Kolektif Şiddet” olmak üzere iki başlık altında sınıflandırmaktadır.

Özel şiddet şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Cürümsel şiddet: Bu şiddet türü kendi içerisinde sınıflandırılabilir;

¹²²Abdullah Alperen, Hüseyin Salur, “Hannah Arendt’te Şiddet ve Şiddetin Kaynağı Üzerine Din Sosyolojik Bir İnceleme”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 8.1, Adana, 2008, s.

- Ölümle sonuçlanan şiddet: Suikastlar, cinayetler zehirlemeler, (ebeveyn ya da çocuk öldürmeleri de dâhil), idamlar vb.
- Bedensel şiddet: Bilerek darbe ve yaralamalar.
- Cinsel şiddet: Irza geçmeler
- Cürümsel olamayan şiddet: Özel şiddetin bir türü de cürümsel olmayan şiddettir.

Bu tür şiddeti Jean-Claude Chesnais iki başlık altında toplar:

- İntihar (intihar ve intihar teşebbüsleri)
- Kaza (trafik kazaları da dâhil)

Jean-Claude Chesnais özellikle kolektif şiddet üzerinde durmaktadır. Ona göre kolektif şiddetin üç birimi vardır. Birincisi vatandaşların iktidara karşı şiddetidir. Bunlar: terör, grevler ve ihtilallerdir. İkincisi, iktidarın vatandaşlara karşı şiddetidir. Bu ise; devlet terörü ve endüstriyel şiddet olarak tanımlanmaktadır. Üçüncüsü ise şiddetin en yaygın biçimini ifade eden savaştır. Chesnais'in bu sıralaması mantıklıdır. Söz konusu somut şiddet edimlerinin tümünün birer cezai yaptırımını mevcuttur.¹²³ Şiddeti dar tanımla fiziksel şiddet ile sınırlı kalmaması gerekmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı sınıflamada şiddet, kişinin kendisine yönelik uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre kendine yönelik şiddet türleri intihar, intihar teşebbüsleri ve kendini kasıtlı olarak yaralamaları içermektedir. Kişiler arası şiddet içinde çocuk, eş ve yaşlılara yönelik aile içi şiddet, tanıdık veya yabancı bir kişiye yönelik veya onun tarafından uygulanan şiddeti içerirken, kolektif şiddetin içinde ise sosyal, politik ve ekonomik şiddet tanımlamaları yer almaktadır.¹²⁴ Şiddetin somut varlığının ötesinde gizil süreçlerinin ele alınması toplumsal ilerlemeler ve sorunların çözümü açısından oldukça önem arz etmektedir.

Şiddet tanımının sınırları kapsamında yer alan bu alt başlıkların haricinde günümüzde şiddetin birçok yeni türü daha ortaya çıkmıştır. Fiziki ve somut şiddetin yanı sıra psikolojik şiddetin etkilerinin daha geniş ve iyileşmesi uzun vadeli

¹²³Unsal, **a.g.e.**, s.32.

¹²⁴Oğuz Polat, **Şiddet**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, cilt:22, S.1, Mart 2017, s.16.

olmaktadır. İnşa edilen yeni teknolojik hayat çerçevesinde “baskı” da şiddet içerisinde değerlendirilmektedir.

Mobbing, ekonomik şiddet, yargısız infaz, suskunluk sarmalı gibi durumlar da günümüz yeni dünya düzeni içerisinde ortaya çıkmış somut olmayan ancak etkileri daha çok olan şiddet türlerindendir. Ayrıca şiddet türleri konusunda Pierre Bourdieu’ya da değinmek gerekmektedir. Simgesel şiddet, Bourdieu’nun görüşleri doğrultusunda toplumun her kesiminde yaşanan durumları ortak paydada buluşturan en yalın tanım, “şiddetin görünmez ve kibar formu” şeklindedir.¹²⁵ Bourdieu, simgesel(sembolik) şiddet kavramını ortaya çıkararak, toplumdaki eyleyici yani toplumun kendisi üzerinde kendi suç paydaşlığıyla gerçekleştirilen şiddeti tanımlamaktadır.

Şiddet türleri özdeşliğe sahip bir yapıdır. Özdeşliği sağlayan şey, biçimlerin değişen yapısına karşın özün değişmemesi durumudur. Kuvvet ve baskı şiddet olgusunun karakterini oluşturmaktadır. Bu baskı ve zorlama birinden ötekine, açıkça görünen ve görünmeyen şiddet olarak açığa çıkabildiği gibi modernite getirisi olarak günümüzde bireylerin ego ve alter egoları arasındaki çatışmalarda da kendini göstermektedir.

2.1.2. Günlük Yaşam Pratiği Olarak Şiddet

Şiddetin görünen boyutlarının ötesinde ağır ve uzun vadeli etkilere yol açacak sonuçları bulunmaktadır. Öznelden nesnele, bilinçli veya bilinçdışı şiddet toplum içerisinde yer almakta ve her geçen gün yine bilinçdışı öğelerle bireylere özendirilmektedir. Şiddetin türü her ne olursa olsun sonucu acı vericidir.

Sanayileşme sonrası, küresel bir hale dönüşen yeni dünya düzeninde insanlar genelde toplu öznelde yalnız olarak hayatlarını sürdürmeye başlamıştır. Öncelikle kendisine yabancılaşan birey, hegemonyanın kendisine sunmuş olduğu yaşam tarzı, şekli, yöntemi, istek ve arzuları, beğenileri, nefret ettiklerini sanki kendi iradesiyle karar veriyormuşçasına alımlamaktadır. Bireyin yaşamında psikolojik şiddet halk

¹²⁵H. Bahadır Türk, “Sihirden Nefret Eden Bir İlizyonist”: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji”, Güney Çeğin vd. (Der.), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, 1. Baskı içinde (605- 626), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.613.

arasında “mahalle baskısı” olarak nitelenen, içerisinde bulunan grup tarafından şekillenmiş kurallar bütünü ile başlamaktadır. Bireye bu kurallar genel geçer doğrular olarak aksettirilip, bunlara uymadığı takdirde gruptan dışlanacağı vurgusu yapılmaktadır. Özellikle de ataerkil yapıların var olduğu toplumlarda cinsiyet normları üzerinden de bireye başta aile içerisinde olmak üzere çeşitli roller yüklenerek, yine içinde bulunan grup tarafından geliştirilen kurallar doğrultusunda davranış sergilemesi beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı ile ataerkil düzen birbirini desteleyerek iç içe geçmiş paradigmalardır.

Günlük yaşamda şiddet denildiğinde her defasında erkeğin kadına yönelik tahakkümü olarak düşünülmektedir. Ancak erkeği de yetiştiren ebeveynlerden birinin kadın olduğu unutulmamalıdır. Toplumsal rollerin bireye yüklenmesi sırasında pasif ve sevgi dolu kodlarla da şiddet duygusu güdülenebilmektedir. Özellikle erkek bir bireyin yetiştirilirken ataerkil normlar çerçevesinde sürekli korucu, kollayıcı ve sahip çıkacak kişi olarak empoze edilmesi erkek bireyin ilerleyen süreçlerde şiddete olan yatkınlığını güdülemektedir.

Freud’un psikolojik aygıtında bir olumsuzlama sistemi mevcuttur. Emir ve yasaklar mercii olan üstben, otorite, din öğretisi, toplumsal normlar, aile kuralları vb. ile ne kadar bastırılırsa ortaya çıkacak olan vicdan o kadar katı ve bilinçsiz bir suçluluk duygusu ile ortaya çıkacaktır. Bireydeki üstben Freud tarafından kategorik imperatif olarak tanımlanır.¹²⁶ Yani buyurgan bir zorunluluk acımasız bir şiddetle hüküm sürmeye hazırlanmaktadır. İnsanın içinde doğduğu günden yana barındırdığı ve büyüttüğü, içselleştirilmiş bir baba kavramı, bireyin içindeki baskı iktidarındır. Birey bu bastırılmış üst benliğini bir başka birey üzerinde iktidar kurmaya çalışarak gerçekleştirmektedir.

Birey, yaşam içerisinde diğer insanlarla birlikte uyum içerisinde yaşayabilmek, etkileşimini devam ettirebilmek için doğru bir iletişim yöntemi gerçekleştirmesi gerekir. Bunun en temelinde de sevgi yatmaktadır. Doğum anının öncesinde kişi, ana rahmine düştüğü andan itibaren annenin bu gebeliği isteyip istememesi bile çocuğun bilinçdışı süreçlerine yansiyarak, yetişkinlik evresinde davranışsal boyutta açığa

¹²⁶ Chul Han, a.g.e., s.32.

çıkılmaktadır. Böyle bir durumda sevgiden yoksun büyüyen kimseler, iletişim yöntemi olarak şiddeti tercih etmektedir. Çünkü kişi kendini ifade edecek doğru yolun bu olduğunu düşünmektedir.

Geç modernitenin başarıya odaklı öznesi, bir bilinçdışı olarak ortaya çıkmaktadır. Kant'ın itaatkâr öznesiyle Freud'un üstben kavramının ortak yönü bilinç dışılıktır. Bu doğrultuda kişinin yargıcı kendi içindedir. Bu da vicdan olarak tezahür eder. Her birey kendi içindeki yargıç tarafından tehdit edilir, gözlenir ve denetlenir. Kanunların ötesinde içindeki yargıç tüm mercilerden bağımsız içkin bir anlayıştır. Bu durumun sağlıklı her bireyde toplumsallaşmanın bir gereği olarak meydana çıkarken, travmalar ve toplumsal düzenin sağlıklı sınırlardan yoksun olduğu durumlarda bireyin içindeki yargıç, birey bünyesinden çıkarak topluma yönelip, etrafının da yargıcı haline dönüşmektedir. Tam da bu noktada vicdanı destekleyici bir faktör olarak bireyin gelişim sürecinde sevgi temelli yaklaşım ve anlayışın varlığı ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Sevgiden yoksun büyüyen birey, takdir almayı başarı sonucu olarak görmektedir. Ancak buradaki temel sorun bireydeki başarı kavramının ne olduğu ile ilişkilidir. Çünkü kişilik örüntülerinde sağlıklı inşa oluşmamış birey, çocukluk döneminden itibaren içinde yetiştiği çevresi hangi konularda kişiyi takdir etmişse, kişi o davranışları birer başarı olarak nitelendirmektedir. Günlük yaşam içerisinde de birey, tüm bu olayları algılama ve atfetme durumlarıyla birlikte davranışlarını dışa vurum gerçekleştirmektedir.

İnsanoğlu doğası gereği hayatta kalma mücadelesi ile şiddete eğilim halindedir. Kendisi şiddet gösteriminde bulunmasa bile tanık olduğunda ilgisini çekmektedir. Tam da bu noktada günlük yaşam pratiklerinden biri olan medya, şiddet taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir bireyin televizyon karşısında geçirmiş olduğu ortalama süre günde 3 saat, bir ayda ortalama 24 gündür. Düşük eğitim seviyesine sahip bireylerde bu oran günlük 4 saate çıkarak, ayda 28 gündür. En çok izlenen program türü olarak birinci sırada haberler ikinci sırada da yerli diziler yer almaktadır.¹²⁷ We Are Social'ın 2021 yılına

¹²⁷RTÜK, **Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması 2018**, Çevrimiçi:

ilişkin hazırlamış olduğu Türk kullanıcıların internet ve yeni medyada harcanan gündelik zamana ilişkin rapora göre, 7 saat 57 dakikalık süre internet kullanımıyla geçirilmektedir. Bu sürenin 3 saat 13 dakikası video içerikleri izleyerek, 2 saat 57 dakikası da yeni medya platformlarında harcanmaktadır.¹²⁸

Bu verilere ek olarak 2020 yılında dünya genelinde başlayan pandemi sürecinin de etkileri de göz önünde bulundurulduğunda bu sürelerin artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle tam kapanma süreçlerinde bireylerin uzun süre evlerinden dışarıya çıkmamaları medya araçlarını ve interneti daha aktif kullanmalarına yol açmıştır. Uzun süreli kapanma dönemlerinde insanlar internet mecralarını etkileşim sağlayacakları ve sosyalleşecekleri alan olarak görmeye başlamışlardır.

Gününün çoğunluğunu medya kullanımı ile gerçekleştiren birey, bu alanda sayısız eformasyona maruz kalmaktadır. Her şeyin internet ortamına taşınması ile internet de tamamen ticarileşen bir forma bürünerek kültür endüstrisinin bir ürünü olmuştur. Reklam, pazarlama, halkla ilişkiler, siyaset, eğlence, kamuoyu oluşturma işlevlerinin bütünleşik olarak birbirine iç içe geçmiş bir şekilde yer aldığı bu dijital alanlara birey çekilerek, sabit sürelerle de kalması hedeflenmektedir. Bu tabloda dikkat çekici olma, fark yaratma gibi durumlar olumlu eksenden olumsuz eksene doğru kayma göstermeye başlamıştır. Şöyle ki sırf ilgi ve dikkat çekmek uğruna şiddet içerikli unsurlara yer verilmekte, ötekileştirilme yapılmaktadır. Hatta bireyler “kendinden olmayana” sürekli olarak nefret söylemleri ile ithamlarda bulunmakta, daha önce şiddet türlerinde açıkladığımız gibi mobbing, baskı, yargısız infaz gibi tutumlar geliştirmektedirler.

Medyada yer alan şiddet haberleri, dizilerde yer alan şiddet içerikli sahneler, kişilerin sırf beğenilerini arttırmak için yaptıkları şiddet kurgulu videolar, yeni medya platformları üzerinden paylaşılan şiddet söylemleri içeren metinler vb. her şey bireye şiddet unsuru olarak sunulmaktadır. Bu içerik paylaşımları eleştirmek ve engellemesini istemek için bile yapılsa dahi herkeste aynı algılama biçimini oluşturmamaktadır. İstmeden de olsa özendirmekte, güdülenmeye yol açmaktadır.

<https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>, Erişim Tarihi: 03.06.2021.

¹²⁸We Are Social, **Digital 2021 Turkey Report**, Çevrimiçi: <https://wearesocial.com/digital-2021>, Erişim Tarihi: 03.06.2021.

Toplumdaki değişikliklere uyum sağlamak için çabalayan kişilerin örgütlenmiş davranışlarında, özellikle mantık dışı şiddet tepkileriyle belirlenen bozulmalar gözlemlenmektedir. Saldırganlığın ve şiddet eğiliminin biyolojik ve sosyal öğrenmeye dayalı olması sebebiyle bireyler maruz kaldıkları şiddet içeriklerini günlük yaşamlarının olağanı haline dönüştürmeye başlamışlardır. Bireyin yaşamındaki ekonomik sorunlar, aile içi iletişimsizlikler, sosyal açıdan kendisini yetersiz hissetme, yetiştirilme evresinde yaşanan sevgiye dayalı problem gibi unsurlarla günümüz dünyasının bireyi, psikolojik olarak sürekli dekonstrüksiyona maruz kalmaktadır.

Bu bağlamda, şiddet günlük yaşamda bireyler çoğu kez karşılaştıkları durumların şiddet olduğunun farkında bile olmazlar. Bu normalleştirme durumu bireyin, bireyselleşme ve birey olma süreçleri ile de ilişkilendirilerek, “yeni bir birey” oluşumuna yol açmaktadır.

2.2. Şiddet ve Kimlik

Bauman, kimlik kavramını her duyduğumuzda devam eden bir çatışmanın da var olduğunu öne sürmektedir.¹²⁹ Kimlik bağlamında tezahür eden bu çatışmalar yalnızca bireysel ve toplumsal kimliklerle sınırlı değildir. Geleneksel, tarihsel ve içerisinde bulunan dönemin siyasal kodlarından da etkilenen kimlik anlayışları, bireye verilmiş olan kimlik, kişinin benlik gelişimi ve sosyalleşme sürecine dayalı paradigma ile bilinç arasında da çatışmalar yaşanmaktadır. Kimlik oluşumu sürecinde çatışmaya sebep olan faktörlerin bir diğeri de kamusal ve özel alanlar arasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle yeni medyanın hızlı gelişimi, insan hayatının temel dinamiği haline dönüşerek, bireyin bir uzantısı haline gelmesiyle bu kavramlar iç içe geçmiş ve insan yaşamında özel/kamusal sınırlılıklar giderek görünmez boyuta taşınmaya başlamıştır.

Şiddetin kimlik oluşumu sürecinde etkisi olduğu gibi kimlik kavramı da şiddeti besleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani şiddet ve kimlik aslında döngüsel bir çerçevede yer almaktadır. 1999 yılında insani kalkınma yaklaşımını geliştirerek kapasite yaklaşımı/insan yeterlilikleri yaklaşımı olarak ortaya koyan¹³⁰

¹²⁹Zygmunt Bauman, “**Kimlik**”, Çev. Mesut Hazır, 3. Baskı. Heretik Yayınları, Ankara, 2019, s.95.

¹³⁰B. Jandhyala Tilak, “**Education and Poverty. Journal of Human Development**”, Cilt: 3, 2002, s.195.

Hintli ekonomi ve felsefe profesörü Amartya Sen'in insana yönelik tanımlaması şöyledir: "çok çeşitli gruplara mensup olan, çoğul aidiyetlerden, çok sayıdaki kimliklerden oluşan karmaşık ve grift sosyal bir varlıktır. Ancak buna karşın, insana ilişkin bu gerçek günümüz dünyasında göz ardı edilerek, insanın sadece tek bir kimliği öne çıkarılarak bu kutsanmaktadır."¹³¹ Sen'in anlatmak istediği bireylerin tek bir kimliklerinin siyasi yapılar tarafından ön plana çıkarılmaya çalışılarak, çok sayıda aynı kimliği bir araya getirmektir.

Ancak buradaki "bir araya getirme" eylemi olumlama olarak değil örgütleme ve bu gruplar üzerinden siyasi pragmatizm sağlamaya yöneliktir. Bu durumu da Sen, bir tür savaş sanatı olarak tanımlamaktadır.¹³² Bu doğrultuda savaş sanatı başta düşünme özgürlüğü olmak üzere yatıştırıcı aklı ve sağduyuyu pasif konuma getirmek için hem bazı temel içgüdüleri hem de parçasal bir mantık zeminini kullandığı görülmektedir.

Toplum içerisinde "dini kimlik" de yine şiddete yol açan, ya da şiddetin yol açtığı kimlik türlerinden biridir. Toplumun genel anlayışında dinin seçkinliğine yönelik geliştirilen teorilerde insanların sadece dinsel aidiyetlik yapılarının ön plana çıkarılarak diğer aidiyetliklerinin geçerliliğinin görmezden gelinmesi ile kimlik kavramı dinsel çatışma ve şiddet boyutunda kesişmektedir.

Sosyal psikolojinin de çalışma alanlarından biri olan "bilişsel çelişki" de bireyin iç çatışmasını tetikleyen faktörlerden biridir. Festinger'e göre bilişsel çelişki, "bir kişiyi etkileyen gerçekliğin, ilgili bilişsel unsurları gerçeğe uygun hale getirme yönünde bireye baskı uygulayacağıdır. Bu, bilişsel unsurlar belirli bir gerçekle uyuşmuyorsa belirli baskının var olması gerektiği" anlamına gelmektedir.¹³³ Festinger, insanların iç çelişkilerini çözme biçimlerine odaklanmıştır. Ona göre, insanlar tutumlarının aksine hareket etmek zorunda kaldıklarında kaygı ve gerginlik hali yaşamaktadır. Tecrübe ettikleri bu durumu yok etme imkânı bulamadıklarında da vicdani olarak kendilerini yükümlü hissedeceklerdir. Bu doğrultuda da ortaya çıkacak çatışma durumunu engellemek adına tutumlarını değiştirmek zorunda kalacaklardır.

¹³¹ Amartya Sen, "Kimlik ve Şiddet", Çev. Ahmet Kardam, İstanbul: Optimist Yayınları, 2010.

¹³² Sen, a.g.e., s.198.

¹³³ Leon Festinger, "A theory of cognitive dissonance", Evanston, IL: Row & Peterson, 1957, s.9-11.

Birey, bulunduğu topluluk içerisinde kendi benliğini oluşturma sürecinde maruz kaldığı etkiler, dayatmalar ve olmak istediği ideal benliği çerçevesinde gelişen her türlü örtüşmezlik durumunda çatışma yaşamakta. Ve bu da devamında şiddeti doğurmaktadır. Ayrıca yine bireyin kimlik oluşturma sürecinde başta aile içi olmak üzere devamında yer aldığı sosyal çevresinde maruz kaldığı şiddet içerikli söylem, davranış ve tutumlar bireyin kimlik oluşum sürecine doğrudan etki göstermektedir. Özellikle son yıllarda gelişen internet ve oyun teknolojileri aracılığıyla kimlik oluşum sürecinin gerçekleştiği çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bireylerin sıkça oynamayı tercih ettiği çevrimiçi bilgisayar oyunları yine bireyin birçok şiddet unsuruna maruz kalmasına yol açmaktadır.

2.3. Yeni Şiddet Kavramı

Şiddet kelimesi ifade edildiği andan itibaren imgeselliğin diyalektik izdüşümleri bağlamında somut bir yapıyı nitelendirmektedir. Oysa ki şiddet kendi içerisinde soyut ve daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Ancak dünyadaki değişen ve yakınsanan her şey gibi şiddet kavramı da yeni bir konstrüksiyona bürünmüştür. Şiddet unsurlarının yeni medya platformlarına taşınmasıyla birlikte yeni bir şiddet türünün varlığından bahsedilebilir.

İnsanın doğası gereği toplumsal bir varlık oluşu ve kendini ifade etme isteği, yeni medya platformlarının hızlı gelişimi ile birlikte yerini dış dünyadan dijital sahnelerle bırakmıştır. Yeni medya platformları insanların zamandan ve mekândan bağımsız olarak bir araya gelip iletişim kurdukları, kullanıcılarına kendi bağlantı listelerini açıklamalarına/oluşturmalarına olanak sağlayan, farklı medya, bilgi ve iletişim teknolojilerini içinde barındıran sanal bir iletişim ortamıdır.¹³⁴ Bireyin kendini rahatça ve istediği gibi sunabildiği bu dijital ortamlarda, bastırılmış duyguların ve istemlerin dışa vurumu da daha kolay olmaktadır. İçerisinde yer aldığı toplumun kurallarından uzak bir dünya inşa etmeyi hedefleyen birey, bu yeni sahnede doğası gereği sahip olduğu güç ve iktidar istemlerini burada yeni bir boyutla sunabilme imkânı bulmaktadır.

¹³⁴ Christian Fuchs, **An Alternative View of Privacy on Facebook**, Information, Vol: 2, 2011, s.141.

Toplumsal bir olgu olarak tezahür eden şiddet, yeni dünya düzeni içerisinde gelişen iletişim teknolojileriyle boyut değiştirerek insan hayatına aslında daha fazla nüfus etmeye başlamıştır. Bu yeni sistemde Garver¹³⁵'in belirttiği açık kişisel, açık kurumsal, gizli kişisel, gizli kurumsal gibi şiddet türlerinin mevcudiyeti mekânsal olarak değişim göstermektedir.

Şiddet kavramı her zaman aşırı ölçülerde olumsuzluk kavramı olarak ortaya çıkmamaktadır. Yeni şiddet yapısında aşırı olumluluk durumu da şiddet olarak tezahür etmektedir. Şiddetin bu yeni yapısında aşırı iletişim, aşırı performans, aşırı üretim gibi olumlama durumları da yer almaktadır.

Medyanın değişen sistemde yeni medya olarak evrilmesi şiddet kavramını da etkileyerek şiddetin taşındığı yeni iletişim ortamları doğrultusunda yeni şiddet olarak varlığını sürdürmektedir.

2.3.1. Dijital Şiddet

Şiddet türleri arasında izleri en uzun vadede silinebilecek hatta tamamen yok edilmesi mümkün olmayan şiddet türü psikolojik şiddettir. Duygusal şiddet olarak da ifade edilen bu şiddet türünün izlerini silmek çoğu zaman mümkün olmayacağı gibi bireyi atalet halinden kurtarabilmek, farkındalığını sağlayabilmek de uzun uğraşlar gerektirmektedir. Birey, içerisinde bulunduğu bu durumun psikolojik şiddet olduğu ayrımını yapmamakla birlikte kendisini suçlamaya başlayarak mevcut durumun sorumlusu olarak kendisini görmektedir. Birey, zamanla kendisini değersiz hissetmeye başlar.

Teknolojik gelişmelerle birlikte insan yaşamına dahil olan dijital şiddet kavramı, klasik şiddet türlerinin bütün özelliklerini içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Dijitalleşmeye bağlı tüm gelişmeler beraberinde “öteki” kavramına dayalı olarak gizli şiddet unsurunu da meydana getirmektedir.

Teknolojinin yaratmış olduğu bu yeni şiddet alanında, zaman ve mekân bağlam bulunmaması dijital şiddetin etkisinin de daha fazla olmasına yol açmaktadır. Yeni

¹³⁵Betz Joseph, “Violence: Garver’s Definition and a Deweyan Correction”, Ethics, Vol 87. No:4, 339-351, s.340-341.

medya uygulamaları aracılığıyla cinsel, psikolojik, ekonomik vb. birçok açıdan uygulanabilecek şiddete zemin oluşturmaktadır. Dijital şiddet, kökenlerini geleneksel şiddet yapısından almaktadır. Ancak uygulama biçimi ve ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle temel farklılıklar göstermektedir. Ataerkillik bağlamında eril bir yapı sergileyen şiddet kavramının bu yönü dijital şiddet türünde de varlığını devam ettirmektedir.

Dünya ile sürekli bağlantı halinde olmamızın güvencesi olan internetin küresel iletişim alanındaki başarısı sayesinde ortaya çıkan dijital kültür de bu aşamada yeni değerler sisteminin oluşmasına yol açmaktadır. Dijital kültürün ve dijital şiddetin köken yapısını aynı geleneksel dinamiklerden aldığına bakılınca varoluşsal sorunların bu yeni şiddet alanına taşındığı da görülmektedir. Toplumsal cinsiyetçilik bağlamında Yeni medyanın eril bir yapıya sahip olması internet teknolojisinin kadına yönelik yeni bir şiddet aracı mı olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu konuda yapılan çalışmada¹³⁶ kadınların aleyhine işleyen bir sanal dünya olduğu ve kadınların yeni bir egemenlik alanı inşa etmeye çalıştığı sonucu çıkmıştır.

“Eril usla etkileşimle giren özbilincine ulaşmış dişil us için deneyim, kendini her zaman kuşatılmış bir alandaki alanda özgürlük deneyimine izin verildiğidir. Kadınların, kadınların dünyasında istediklerini giyebilirler fakat erkeklerin dünyasına çıktıklarında giyimlerini eril sınırları ve eril meşruiyeti hesaba katarak düzenlemeleri gerekir. Kadın, kamusal alana çıkarken eril uygunluk kriterini gözeterek ön hazırlık yapmak zorundadır. Aksi halde taciz ve tecavüzü “hak edecektir”. Bu da dişil usun, eril unsurlar tarafından meşgul edilerek gelişiminin zayıflatılması hatta geriletilmesi anlamına gelebilir.”¹³⁷ Özellikle kadına yönelik şiddet ile internetin suç ortaklığını ilişkin Twitter raporuna göre İngiltere ve Galler gibi bazı Avrupa ülkelerinde, 2016 yılında kadına yönelik şiddet davalarında %10'luk artış yaşandığına değinilerek, bu artışın yeni medya ile ilgisine dair ikna edici veriler sunulmaktadır.

Örneğin, İngiltere’de 2015 yılı Mayıs ayının ilk 3 haftalık periyodunda, 6.500’den fazla kişi, “Twitter” uygulaması üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlar

¹³⁶Gamze Gezginci, Şevki Işıklı, “Web 2.0, Dişil Usu Yeniden İnşa Edebilir mi?”, Online Academic Journal of Information Technology, Güz, 2017, Cilt:8, S.29, s.62.

¹³⁷Gezginci, Işıklı, a.g.e. 71.

aracılığıyla tacize ve kadın düşmanlığına maruz kalmıştır. Bu durum sadece İngiltere ya da Galler 'in sorunu değildir. İngiltere menşeli 200 bin Tweet, diğer ülkelerdeki kadınları da hedef almaktadır.¹³⁸ Toplumsal cinsiyet algısının tetiklediği şiddetin diğer bir tetikleyicisi de siyaset ve ırkçılıktır.

Yeni medya platformları üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarda siyasi görüş farklılıklarından yola çıkarak gelişen ırkçılık bağlamındaki nefret söylemleri de yine dijital şiddet içerisinde yer alan dinamiklerden biridir.

İnternet kullanımının bu kadar yaygın olduğu Türkiye’de dijital şiddet alanına ilişkin akademik nitelikli çok fazla çalışma yer almamaktadır. Var olan çalışmalar genellikle dijital oyunların yaratmış olduğu şiddet ve ergenlik döneminde yeni medyaya bağlı gelişen şiddet üzerinedir. Dijital şiddeti diğer şiddet türlerinden ayıran en belirgin özellikler şunlardır:¹³⁹

- Anonimlik Hakkı
- Ciddi bir cezaya tabi olmaması
- Kolay erişim ve ulaşım alanının geniş olması

Geleneksel şiddetten dijital şiddeti ayıran bu temel özellikler arasında en çekici kılan özellik “anonimlik” hakkıdır. Yeni medya platformları üzerinde kişilerin sahte kimlik veya profiller aracılığıyla var olmaları kişilerin bu alanda şiddet içerikli söylemlerde bulunmalarını kolaylaştırmakta hatta bireyin iç dünyasını açığa vurması bağlamında tetikleyici bile sayılmaktadır.

Türkiye’de yaşayan bireylerin çocukluk döneminden itibaren kendilerini topluluk önünde ifade ediş biçimlerinin, kişide heyecan, gerginlik, çekimserlik gibi duygularla kısıtlandığı bilinmektedir. Bu sebeple sosyal yönü zayıf olan bireyler toplumda çoğunluğu oluşturmakla beraber içe dönük bir yapı sergilemelerinden kaynaklı olarak internet temelli yapılar onlar için daha cazip konumdadır. Bu sebeple de içinde şiddet eğilimi barındıran ancak kimlikleri sebebiyle açığa vuramayan

¹³⁸Demos (2016) “New Demos study reveals scale of social media misogyny”, <https://www.demos.co.uk/press-release/staggering-scale-of-social-media-misogyny-mapped-in-new-demos-study/>, Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021

¹³⁹ Elif Yıldırım, “Sosyal Medyada Kadınlara Yönelik Dijital Şiddet”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 38.

kimseler için yeni medyanın sunmuş olduğu bu özellik dijital şiddete yönelimi oldukça fazlalaştırmaktadır.

Dijital yolla gerçekleşen şiddete yönelik anayasal olarak da kesin bir çözüm ve kısıtlayıcılık bulunmamaktadır. Bunun sebebi Türkiye’de genel itibariyle yeni medyaya ilişkin suçlar hakkında yasal düzenlemelerin tam olarak sağlanamamış olmasıdır. Mevcut yasal düzende yer alan haberleşmenin gizliliği, özel hayatın gizliliği, hakaret suçu gibi Türk Ceza Kanunu’nda yer alan yükümlülüklerden faydalanılmaktadır.

Dijital şiddetin tetikleyicisi olarak “etkileşimlilik” unsuru da oldukça önemlidir. Bireylerin serbestçe yorum yapabilme hakkı, bireyin kendi temsil biçimine karar vermesi, kamusallaşan özel yaşamlar gibi sözde özgürlük alanı bireyi farkında olmadan psikolojik şiddet yürütücüsüne dönüştürmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ve Çevrimiçi/Online İstismar” konusunun ele alındığı “İnternet Yönetişim Forumu” sonucunda hazırlanan rapora¹⁴⁰ (IGF 2015) göre gizlilik ihlali, gözetim ve izleme (stalk), itibarın ve güvenilirliğin zedelenmesi, siber zorbalık, taciz, doğrudan tehdit, doğrudan şiddet (para veya mülkiyet hırsızlığı), topluluklara yönelik hedefli saldırılar dijital şiddetin kapsamı sınırlarında yer almaktadır.

2.3.2. Siber Zorbalık

Yeni medyanın hayatımıza dahil ettiği yeni şiddet türlerinden bir diğeri de siber zorbalıktır. İnternetin cep telefonlarına indirgenmesi, zamansal ve mekânsal bağlamların yok olarak sınırlılıkların ve kısıtlamaların ortadan kalkması ile siber alemlerdeki nefret söylemleri ve tehditler daha kolay görünümlü normalleşen durumlar haline bürünmeye başlamıştır.

“Siber zorbalık” (Cyber Mobbing, Cyber Bullying, E-Mobbing), sanal ortamlarda internet temelli yeni iletişim araçları kullanılarak başka bireylere karşı kasıtlı olarak gerçekleştirilen hakaret, aşağılama, dışlanmasına yönelik içerikler ile onların tehdit, teşhir ya da rahatsız edilmesine yol açacak her türlü paylaşım ve

¹⁴⁰ Türkiye Gençlik ve Yönetişim Forumu, <https://igfturkey.wordpress.com/tag/internet-yonetisimi/> , erişim tarihi: 29.Aralık.2021.

etkileşim unsuruna verilen addır. Scaglione¹⁴¹ bilişim ve iletişim teknolojilerinin beraberinde getirdiği başlıca sorunlardan birisinin geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınması olduğunu ifade etmiştir. Belsey'e¹⁴² göre siber zorbalık, bir birey ya da grubun iletişim ve bilişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla tekrarlayan bir biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır. Bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için cep telefonu, bilgisayar vb. internet temelli elektronik araçların kullanımı şartıyla aşağıda verilen özelliklere sahip olması gerekmektedir.¹⁴³

- Israr Edicilik: Bir davranışı yapmak için önceden tasarlama
- Tekrar Etme: Zorba davranışlarını aynı biçimde ve sürekli gösterme
- Zarar Verme: Zarar vermenin amacı başkalarına acı çektirme

Araştırmalara göre siber zorbalık davranışlarından en çok etkilenenlerin gençler olduğu görülmektedir. Yeni medya kullanımının en çok gençler tarafından sağlandığı ve Türkiye nüfusunda da gençlerin çoğunluğu oluşturduğu göz önüne alındığında siber zorbalıktan en çok etkilenen grubun gençler olması şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır.

Siber zorbalığa yönelik gerçekleştirilen bir araştırmada¹⁴⁴ ortaya çıkan sonuçlar oldukça dikkat çekicidir. Üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışma, 18-25 yaş aralığındaki gençlerin uyguladıkları ve maruz kaldıkları siber zorbalık davranışlarını ölçümlemektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre çevrimiçi olunan zaman içerisinde en çok sosyal paylaşım siteleri ziyaret edilmekte, katılımcıların yarısından fazlası kendilerine çirkin sözlerle hitap edilen paylaşım ve etkileşimlere maruz kaldıklarını belirtmektedir. Bu nefret ve hakaret içerikli söylemlerin yakın arkadaş çevresinden gelmesi ise bir başka dikkat çekici unsurdur.

¹⁴¹Burcu Türk, Gülçin Şenyuva, **Şiddet Sarmalı İçinden Siber Zorbalık: Bir Gözden Geçirme**, IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, S.10, 2021, s.464.

¹⁴²Bill Belsey, **“Cyberbullying an Emerging Threat to the Always on Generation”**, <https://billbelsey.com/?p=1827>, Erişim tarihi: 6 Ekim 2021.

¹⁴³Erkan Yaman vd., **“Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık”**, Kaknüs Yayınları, 2010, s.167.

¹⁴⁴Nuran Bayram, Müslüm Saylı, **“Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı”**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:71, S.1, 2013, s.110.

Yine aynı çalışmada cinsiyet ile siber zorbalık arasında doğrudan bir ilişki olduğu sonucu da ortaya konmuştur. Sonuca göre erkeklerin, kadınlara kıyasla oldukça yüksek bir farkla siber zorbalık gerçekleştiren taraf olduğu görülmektedir.

Çevrimiçi süreçte maruz kalınan siber zorbalık, içerik olarak fiziksel şiddete işaret eder gibi görünse de en temelde psikolojik şiddet içerisinde yer almaktadır. Zamanının çoğunu yeni medyada geçiren gençlerin bu sırada maruz kaldığı siber zorbalık eylemleri onların bilişsel süreçlerinde kalıcı hasara yol açmaktadır. Bayram ve Saylı¹⁴⁵ tarafından gerçekleştirilen çalışmada gençlerin sanal tacize karşı gösterdiği tepkiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Sanal Tacize Gösterilen Tepkiler

	1.sıra		2.sıra		3. sıra		N
	N	%	N	%	N	%	
1-Kaygılandırdı	83	45, 4	31	16, 9	69	37, 7	183
2-Okul çalışmalarında konsantrasyon problemleri yarattı	10	31, 3	13	40, 6	9	28, 1	32
3-Kızdırdı	145	46, 6	119	38, 3	47	15, 1	311
4-Bedeni hastalıklar verdi (mide, baş ağrısı, boğaz ağrısı v.b.)	8	32, 0	10	40, 0	7	28, 0	25
5-Sinirimi bozdu	94	31, 0	135	44, 6	74	24, 4	303
6-Okulumu aksatma istekliği yarattı	9	37, 5	7	29, 2	8	33, 3	24
7-İştahımı bozdu	6	16, 2	11	29, 7	20	54, 1	37
8-Arkadaşlarımla birlikteyken farklı davranmama sebep oldu	5	17, 2	9	31, 0	15	51, 7	29
9-Üzdü	25	16, 7	34	22, 7	91	60, 7	150
10-Evde farklı davranmama sebep oldu	5	16, 7	4	13, 3	21	70, 0	30
11-Uyku problemi yarattı	1	4, 8	6	28, 6	14	66, 7	21

¹⁴⁵Bayram, Saylı, a.g.e., s.114.

Tabloda yer aldığı üzere gençlerin maruz kaldığı zorbalık karşısında en çok “kızgınlık” duygusunu açığa çıkararak, kaygıyı meydana getirdiğini, kızgınlık ve kaygı durumunun da okulu aksatma isteği yarattığı görülmektedir.

Siber zorbalığın uygulandığı en uygun ortam sohbet odaları, sosyal ağ web siteleri, anında mesajlaşma sağlayan uygulamalar, konumlar üzerinden eşleşme sağlayan uygulamalar gibi sanal ortamlardır. Sohbet odaları üzerinden gerçekleşen siber zorbalık oranı yüzde 45-47 oranındadır.¹⁴⁶

Amerika Birleşik Devletleri’nde 19 yaşındaki gençler çevirim içi zorbalığın en büyük hedefi halindedir ve bu zorbalığın çoğunluğu Facebook’ta gerçekleşmektedir. En çok kullanıcı sayısına sahip platformlardan biri olan Twitter da zorbalık için en sık kullanılan diğer bir yeni medya aracıdır. Ergenlerin ve gençlerin yüzde 25’inden fazlası, cep telefonları veya internet üzerinden sık sık zorbalıklara maruz kaldığını ifade etmiştir.¹⁴⁷ Bu doğrultuda yasal düzenlemelerin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Dijital şiddet konusunda olduğu gibi siber zorbalık hakkında da Türk Ceza Kanunu içerisinde ayrı bir bağlayıcılık bulunmamaktadır. Bunun yerine Türk Ceza Kanunu içerisinde siber zorbalık davranışına yönelik uygulanabilecek hükümlülükler yer almaktadır:

Madde 81 “Sanal şiddet uygulayarak bir kimsenin yaşamına son verilmesi halinde kasten insan öldürme”

Madde 84 “İntihara Yönlendirme”

Madde 106 “Tehdit”

Madde 125 “hakaret veya sövme”

Madde 132 “Özel yaşamını izleyerek, iletişimine müdahale ederek içeriğini alay konusu etmek, haberleşmenin gizliliğini ihlali”

¹⁴⁶Cyber Bullying Statistics. <https://www.guardchild.com/cyber-bullying-statistics/>, Erişim tarihi: 7 Ekim 2021.

¹⁴⁷Cyber Bullying Statistics. <https://www.guardchild.com/cyber-bullying-statistics/>, Erişim tarihi: 8 Ekim 2021.

Siber zorbalığın psikolojik ve hukuksal bağlamı hakkında özellikle gençlerin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ergenlik döneminin geleneksel baskı türünden biri olan akran zorbalığı da yine siber zorbalığı tetikleyen unsurlardır biridir. Hatta dış ortamlarda, okulda gerçekleştirilemeyen söylemler, yeni medyanın kimliksizlik ve daha fazla kişiye ulaşabilme özelliği sayesinde internet ortamına taşınarak siber zorbalığa dönüştürülmektedir.

2.4. Yeni Şiddet Ortamları

Toplum içerisinde şiddetin tespiti, analizi ve önlemeye yönelik yaklaşım ve çalışmalar ivme kazandıkça daha farklı şiddet durumları da kendini göstermeye başlanmıştır. İnternetin hızlı yayılımı ve internet ekseninde ortaya çıkan yeni medyanın insanın uzantısı haline bürünmesi şiddetin sunumunu da farklılaştırmıştır. Yeni medya ile birlikte şiddetin sunumuna tanık olma, dahil olma ile birlikte direkt olarak şiddet ortamının kendisi haline evrilmesi yeni medyayı daha da dikkat çekici bir fenomene dönüştürmüştür. Yeni medya araçlarının nitelikleri ve şiddet olgusunun özellikleri bir araya geldiğinde birbirini besleyici unsurların varlığı dikkati çekmektedir.

Dijital etkileşimi etkin kılan yeni medya araçlarının kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Yeni medya bünyesinde yer alan yeni medya platformları etkileşimlilik özelliği sayesinde özellikle gençlerin ilgisini çekmektedir.

Türkiye’de yeni medya kullanımın yaş ve cinsiyete göre dağılımında en yüksek oran 25-34 yaş aralığına aittir. Bu yaş aralığına mensup kullanıcıların yüzde 20,3’ü erkek, yüzde 13,5’i ise kadındır. Bu yaş grubunun ardından en yüksek kullanıcı sayısı ise 18-24 yaş aralığındadır. Cinsiyet dağılımında yine erkek kullanıcıların sayısı ağırlıktadır.¹⁴⁸ Dünya genelinde internet kullanımının yaş dağılımına bakıldığında da yine en çok 25-34 yaş aralığının çevrimiçi olduğu görülmektedir.¹⁴⁹ Türkiye’de en çok kullanılan yeni medya platformu yüzde 94,5 oranla YouTube’dur. Onu sırasıyla

¹⁴⁸We Are Social 2021, “Türkiye Sosyal Medya Kullanıcısı Yaş Dağılımı”, <https://dijilopedi.com/turkiye-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri-2021/>, erişim tarihi: 7 Ekim 2021.

¹⁴⁹We Are Social 2021, <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>, erişim tarihi: 7 Ekim 2021.

Instagram, Facebook ve Twitter takip etmektedir. Dünya genelinde ise bu sıralama Facebook, YouTube ve Instagram şeklindedir.

En çok kullanılan mesajlaşma platformu hem dünyada hem de ülkemizde Whatsapp'dır. Son dönemlerde özellikle çocukluk ve geç ergenlik dönemi içerisinde bulunan bireyler tarafından ilgi gören TikTok uygulaması da Türkiye'de yoğun olarak kullanılan yeni medya araçları arasında yer almaktadır. Şiddetin yeni medya ile birleşerek dijital şiddete dönüşmesi ve beraberinde meydana getirdiği siber zorbalık, bu paylaşım platformlarını kendisine kimliksiz ve sınırsız bir şekilde hüküm sürebileceği alan olarak görmesine yol açmıştır.

Kapitalist sistemin egemen olduğu yeni dünya düzeninde kültürel üretimi, kar ve Pazar merkezli kılabilmek uğruna kurum, pratik ve değerlerin metalaşması, sermaye birikiminin mantığına uygun yapılanması doğrultusunda başat bir üretim modeli çerçevesinde örgütlenmiştir.¹⁵⁰ Bu doğrultuda kültür, ekonomi politik bir çizgide içkin meta ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni medya üzerinde içkin meta ise etkileşimlilik oranı ve kullanıcı sayısı aracılığıyla izleyiciler üzerinden nitelik kazanmaktadır. Algoritmalarla bağlanan insanın duygu, düşünce ve davranışlarının nihai sonsuzluk ölçütlerinden biri olan tutum halini alması, sadece kullanıcıyı kendinde tutan ve para kazandırıcı özelliği ile varlığını koruyan bir meta olarak temsil edilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple yeni medya ortamları bir bağlamda içkin metaların mevcudiyeti ile kullanıcının metalaşması ekseninde insan doğasının ilgi ve arzularına yönelik hareket eden kuralsız bir özgürlük alanıdır.

Bu başlıkta yeni medya ortamlarında en çok kullanıcı sayısına sahip uygulamaların şiddetin üreticisi olarak kullanımı ele alınacaktır.

2.4.1. YouTube

Youtube, Web 2.0 dönemiyle birlikte hayatımıza dahil olmuş bir video barındırma sitesidir. İlk kurulduğu yıllardaki içerik üretimleri ve kullanım amacı günümüzdeki mevcut durumu ile kıyaslandığında oldukça sığ kalmaktadır.

¹⁵⁰Douglas Kellner, "Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomipolitik", (Çev: Hakan Ergül), İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar içinde, (Der. Sevilay Çelenk), Ankara: De Ki Basım Yayım, 2008,. s.151.

Günümüzde web sitesi olmaktan uygulama haline dönen Youtube, 2005 yılında kurulmuş, 2006 yılında da Google'a satılarak, Google'ın yan kuruluşu olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.¹⁵¹ Başlangıçta dijital video arşivi olarak hizmet vermesi düşünülen YouTube, zamanla kullanıcı odaklı bir platform haline gelerek farklı amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. "Your Digital Video Repository" (Dijital Video Deponuz) olan sitenin sloganı da yaşanan bu dönüşüm sonucunda "Broadcast Yourself" (Kendin[i] Yayınla) şeklinde değişmiş ve bugünkü halini almıştır.¹⁵² Youtube'a içerikler üyelik hesabı açan bireyler tarafından yüklenmektedir.

Siteye üye olmayan kullanıcılar içerikleri sadece izleyebilmekte ancak içerik yükleme ya da içeriklere yorum yapma, beğeni veya beğenmeme gibi etkileşim olanaklarından yararlanamamaktadır. Youtube, saldırganlık ve şiddet unsuru barındıran içerikleri sadece 18 yaşından büyük olduğunu onaylayan üyelere açmaktadır. Uygulama 2014 yılı itibariyle üyeye para kazandırma modeline geçmiştir. Üye hesap ayarlarından para kazanma kısmını aktif hale getirdiğinde yüklediği videoların izlenme oranı doğrultusunda izlenme başına para kazanmaktadır. Ücretlendirme politikası videonun türüne, konusuna göre değişim göstermektedir. Youtube'ın kazanç etme olanağını sunmasının ardından yeni dünya düzenine yeni bir meslek dalı doğmuştur: Youtuber'lık.

Siteye üyeliğin ardından kullanıcısına kanal açma opsiyonu da tanıyan uygulama, kullanıcıya kendi oluşturduğu içerikleri de yayınlama fırsatı vermektedir. Günümüzde bu uygulamaya düzenli bir şekilde video yükleyerek bu yolla para kazanan kullanıcılara Youtuber adı verilmeye başlanmış ve bir meslek olarak kabul edilmiştir. YouTube üzerinde kullanıcılar hem üretici hem de tüketici konumunda yer almaktadır. Uygulamanın sunmuş olduğu bu imkanla birlikte üre-tüketicilerin oluşumuna olanak tanıyan YouTube'u cazip kılan en önemli etken ise hem ticari içeri hem de ticari olmayan içeriğe sahip olmasıdır.¹⁵³ Şiddet üreticisi olarak YouTube ele alındığında öncelikle YouTube'ın yayın politikalarına değinmek gerekir.

¹⁵¹YouTube, <https://tr.wikipedia.org/wiki/YouTube>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

¹⁵²Jean Burgess, Joshua Green, "YouTube Online Video and Participatory Culture", Cambridge, UK: Polity Press. 2010, s.4.

¹⁵³Michael Strangelove, "Watching YouTube: Extraordinary Videos by Ordinary People", University of Toronto Press: Canada, 2010, s.7.

YouTube, “Şiddet veya vahşet barındıran içerikle ilgili politikalar” başlığı altında “YouTube’da, izleyicileri şoke etmeyi veya iğrendirmeyi amaçlayan, şiddet ya da korku unsuru barındıran içeriklere izin verilmez. Ayrıca başkalarını şiddet eylemlerinde bulunmaya teşvik eden içeriklere de izin verilmez.” Uyarısına yer verilmektedir. Böyle bir durumda karşılaşıldığında da politikayı ihlal eden içeriğin şikâyet edilebileceği bir sistem inşa edilmiştir. Ancak YouTube içeriklerine bakıldığında sayısız şiddet ve vahşet içeriği yer alan videoların varlığı görülmektedir. 18 yaş teyidi getirilen videolarda ise 18 yaşının altında olan kullanıcıların sadece bir “tık” ile bunu onaylayabileceği, bunun haricinde gerçek bir doğrulama sisteminin olmadığı düşünüldüğünde YouTube’ın toplumsal işlevsellik bağlamında herhangi bir önleyicilik sağlayamadığı görülmektedir.

Alexa sıralamasına göre dünya çapında Google arama motorunun ardından en çok takip edilen site YouTube’dur. Medya kullanıcıları 2021 yılı verilerine göre aylık periyot bazından zamanını en çok YouTube üzerinde geçirmektedir.¹⁵⁴ Ayrıca yine aynı araştırmanın sonucuna göre uygulamanın kullanıcı sayısının 2 Milyar olduğu ve erkek ağırlık olduğu görülmektedir. Bu veri doğrultusunda dünya genelinde en çok kullanılan uygulamaların başında gelen YouTube’ın da eril yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Jenkins’e göre¹⁵⁵ yeni teknolojilerin güçlendirdiği “eski ve yeni medya arasındaki kesişme noktasında yer alan izleyiciler” kültüre katılma hakkını talep etmektedir. Jenkins’in ‘katılımcı kültür’ olarak tanımladığı bu yapıda bireyler, yeni içeriğin oluşturulması ve dolaşımında aktif olarak yer almaktadır. Videoların facebook, instagram ve twitter aracılığıyla paylaşılabilmesi için bağlantı olanağı sunulmakta, kullanıcılar coğrafi sınırlar olmaksızın içeriği beğenebilmekte veya onlara cevap verebilmektedir.

¹⁵⁴We are Social, <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

¹⁵⁵Henry Jenkins, “**Convergence Culture-Where Old and New Media Collide**”, New York University Press, 2006, s.290.

2.4.2. Facebook

Mcluhan'ın dediği gibi koskoca bir küresel köy haline dönüşen dünyanın yakın zamandaki en güzel örneği şüphesiz ki Facebook uygulamasıdır. 2004 yılında kapalı bir sistem olarak kurulan site hızla yayılarak 2006 yılında dünya geneline açılmıştır. Yaş sınırlamasını 13 yaş olarak belirleyen facebook, teknik açıdan web otoriteleri tarafından en başarılı web 2.0 uygulamalarından biri olarak gösterilmektedir.¹⁵⁶ Facebook'un kurulduğu günden itibaren yola çıkış amacı insanların eski okul arkadaşlarıyla bağlantıya geçerek iletişim kurmasını sağlamaktır.

Durum güncellemesi, fotoğraf ve video paylaşımı gibi etkileşim ortamı da sunan site, sosyal paylaşım sitesi olarak hayat bulmuştur. Dünya genelinden kullanıcıların katılımıyla hızla yayılan site günümüzde dünya sıralamasında ilk üçte yer almaktadır. Türkiye, dünyada Facebook'u en çok kullanan 10 ülke arasında bulunmaktadır.

Facebook birçok içerik türünün paylaşımına olanak tanınması sayesinde oldukça dikkat çeken bir uygulamadır. Kuruluş amacı olan iletişimde kalma özelliğinin ötesine geçerek insanların sürekli olarak ne yapıyor oluşlarını izlemeye dayalı bir hal almıştır. Facebook son yıllarda canlı yayın açma seçeneğini bünyesine ekleyerek YouTube'ın bu özelliğini kullanıcılarına sunmuştur. YouTube'dan farklı olarak anında mesajlaşma seçeneği bulunmaktadır. Hatta son yıllarda Facebook yönetimi tarafından verilerini Facebook üzerinden alan ona bağlı ancak ayrı bir indirme gerektiren “messenger” adı altında farklı bir uygulama geliştirilmiştir.

YouTube'ın meslek dalı kazandırma özelliği gibi Facebook'un da insan hayatına kattığı olumlu/olumsuz kazanımlar ve kavramlar mevcuttur. Facebook yönetimi, 2009 yılında kullanıcılarını “like” özelliği ile tanıştırmıştır. Kullanıcıların yaptıkları paylaşımlara arkadaşları beğeni anlamına gelen “like” segmentine tıklayarak görüş bildirmeye başlamıştır. Böylelikle bir “like kültürü” ortaya çıkmıştır.

Zamanla like'ların sayısal oranlarının da görünüyormuş olması, like sayısına bağlı olarak insanlardaki mutluluk duygusunu da güdülemeye başladı. Çünkü like sayısının

¹⁵⁶Facebook, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

fazla oluğu bireyde popülerlik algısı yaratarak, sanal mutluluğu tetikler niteliğe bürünmüştür. Hatta günümüzde bu duruma bağlı olarak meydana gelen facebook depresyonu, photolurking gibi fotoğraflara saatlerce bakma bağımlılığı gibi psikolojiye temelli e-rahatsızlıklar ortaya çıkmıştır.

İki Alman üniversitesi tarafından yapılan bir diğer çalışmaya göre ¹⁵⁷, Facebook'ta başka kullanıcıların profillerine 'pasif takip' yapan birçok kişi diğer kullanıcıların özellikle tatil fotoğraflarına bakarken bu kişilere yönelik kıskançlık ve kin duyguları beslemektedir. Bu da Facebook'un amaçları dahilinde olmasa da kullanıcılarda şiddete yönelik nasıl zemin hazırladığının örneğidir.

2.4.3. Instagram

Instagram, 2010 yılında fotoğraf ve video paylaşımı amacıyla kurulan 2012'de Facebook'a satılmış bir mobil chech-in uygulamasıdır. Kullanıcılar bu uygulama üzerinden yaptıkları paylaşımların altına düşüncelerini yazarak başka kişilerin kullanıcı isimlerini etiketleyebilmektedir. YouTube ve Facebook'un hayatımıza kattığı kavram ve meslekler olduğu gibi Instagramın da yeni dünya düzenine kazandırdığı kavram, meslek ve ruhsal problemler bulunmaktadır.

Öncelikli olarak hashtag(#) kavramıyla bizi tanıştıran Instagram böylelikle paylaşımları kategorize etmeyi hedeflemiştir. Web 3.0'ın hedeflediği içerikleri kategorize etme amacıyla örtüşen instagramın sunmuş olduğu bu opsiyonla birlikte kullanıcılar yaptıkları paylaşımların altına hashtag'ler açmalarına izin vermektedir. Konu etiketi anlamına gelen hashtagler kullanıcılar tarafından arama motorunda aratılabilmek ve böylelikle aynı konu etiketiyle içerik paylaşan diğer kullanıcıların gönderilerine ulaşabilmektedir. Ancak bu erişimin sağlanabilmesi için kullanıcı profilinin “gizli hesap” değil “herkese açık” bir profil olması gerekmektedir.

Sadece fotoğraf ve video paylaşımı amacıyla yola çıkan Instagram günümüzde “influencer” adı altında yeni bir mesleği hayatımıza dahil etmiştir. Instagram üzerinden popüler hale gelen kullanıcılar influencer adıyla nitelendirilmekte, yaptıkları paylaşımlarda ürün tanıtımları gerçekleştirerek kazanç elde etmektedir. Bu

¹⁵⁷Instagram depresyonu ortaya çıkarabilir mi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37230051>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

doğrultuda instagram uygulamasının ciddi bir reklam alanı olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta instagram, sanal gerçekliğin reklam stratejilerine uyarlanmasına yönelik iyi bir örnektir. Modern zaman hastalığı olarak tanımlanan yeni medya hastalıkları arasında instagramın insanlar üzerine etkileri de yer almaktadır. Kullanıcılar günümüzde Instagram paylaşımları için yaşamlarını şekillendirmektedir. Instagramdaki paylaşımların görünen tarafının aksine aslında bireyin yaşamına ve benliğine dair önemli ipuçları verdiğiine yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

Harvard Üniversitesi'nin çalışmasına göre¹⁵⁸, Instagram'da gerçekleştirilen paylaşımlarda mavi, gri veya karanlık renklerin kullanımı ile fotoğrafları siyah-beyaza dönüştüren Inkwell filtresinin kullanımı depresyon belirtisi olabilmektedir. Ayrıca instagram kullanımının artmasıyla “güzellik” algısı da yeniden şekil alan kavramlar arasında yer almaktadır. Uygulamanın kullanıcılara sunmuş olduğu filtreler ile yeni bir güzellik anlayışı gelişmiştir: “Mükemmellik”.

Kullanıcıların başta bu filtrelerin kullanımıyla ya da diğer fotoğraf düzenleme programlarını kullanarak kendilerini yeni baştan tasarlamaları ile “çirkinlik” kavramı instagram üzerinde yok edilmeye çalışılmaktadır. Ancak burada ortaya çıkan çatışma ise gerçek ile sanal hayat arasında yaşanmaktadır.

Lacan’a göre “her birimiz için belirleyici olanın kendimizi nasıl gördüğümüz veya görmek istediğimiz değil, kültürel nazar tarafından nasıl algılandığımızdır”.¹⁵⁹ Yeni medyada sadece kelimeler ve imajlarla yer alınması gerekirken Instagram kullanıcıları başta bedenleriyle var olmaktadır. Bu doğrultuda da sanal dünyada var olan kusursuzluğu fiziki dünyaya ve fiziki bedenine de taşımak istemektedir. İşte tam da bu noktada maddi-manevi olanaklar devreye girerek bireyde başta içsel çatışmalara devamında da bu içselin dışa vurumuyla nefret söylemleri, psikolojik şiddet vb. durumlar tezahür etmektedir. Yeni medya ortamlarında biri olan instagram bu eksen şiddetin taşıyıcısı rolüne bürünmektedir.

¹⁵⁸Instagram depresyonu ortaya çıkarabilir mi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37230051>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

¹⁵⁹Kaja Silverman, “**Görünür Dünyanın Eşiği**”, çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.37.

2.4.4. Twitter

Twitter diğer tüm yeni medya ortamları arasında yapılanması ve toplum içerisinde konumlanması en farklı olan uygulamalardan birisidir. Günümüzde en çok ziyaret edilen sitelerden biri olan Twitter, “internetin SMS’i”¹⁶⁰ olarak tanımlanmaktadır. İçerik olarak önceliği görüş ve düşünce paylaşmaktır. Diğer paylaşım ortamları olan Instagram ya da Facebook gibi önceliği fotoğraf veya video paylaşmak değildir. Paylaşım sekmesinde 280 karaktere fikir ve düşüncelerini sığdıran kullanıcılar her gün 500 milyondan fazla paylaşım gerçekleştirmektedir.¹⁶¹ Twitter’ın diğer yeni medya platformları ile karşılaştırıldığında daha politik olan yapısı birçok siyasi faaliyetin ve örgütlenmenin de bu zemine kaymasına yol açmıştır. İletişimsel eylem¹⁶² kuramı¹⁶³ bağlamında Twitter ülkemizde de örgütlenme gücünü 2013 yılında yaşanan “Gezi Parkı olayları” sırasında ortaya koymuştur. Olaylara dahil olan veya haber almak isteyen kişiler tüm bu haberleşme ve örgütlenme yapılanmalarını Twitter uygulaması üzerinden gerçekleştirmişlerdir.

İletişim kuramları çatısı altında Twitter’ın analizi için en doğru yaklaşım iletişimsel eylem modeli ile gerçekleşmektedir. İletişimsel eylem kavramı, dil ve eylem yatkınlığına sahip kişilerarası sözlü-sözsüz (beden dili) iletişime giren en az iki kişinin etkileşimi ile ilişkilidir. Bu kişiler eylem planlarını ve eylemlerini görüş birliği içinde koordine etmek için eylem durumu üzerinden bir anlaşma sağlamaktadır.¹⁶⁴ Bu kuramın temelinde iletişime dahil olan “konuşma ve eyleme” yetisine sahip kişilerin konsensüsa(uzlaşma) ulaşabilme arzusu bulunmaktadır.

Yeni medya bünyesinde yer alan en politik paylaşım platformu olan Twitter, bu politize yapısının getirmiş olduğu şiddet unsuruna da ne yazık ki ev sahipliği

¹⁶⁰Twitter, Vikipedi Özgür Ansiklopedi,

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Twitter#:~:text=Jack%20Dorsey%2C%20Noah%20Glass%2C%20Biz,339.6%20milyon%20aktif%20kullan%C4%B1c%C4%B1ya%20ula%C5%9F%C4%B1.>, erişim tarihi: 19 Ekim 2021.

¹⁶¹Hüseyin Sevgi, “Sosyal Ağ Analizi ile İşçi Konfederasyonlarının Twitter Etkinliğinin İncelenmesi: Hollanda ve Türkiye Örneği”, Sosyal Güven Dergisi, Yıl:9, S.18, ss.377.

¹⁶²Jürgen Habermas, “İletişimsel Eylem Kuramı”, (Çev.) Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001, s.30-31.

¹⁶³Habermas, Marx’ın iletişim ve özgürleşme arasındaki bağı oluşturmaya çalışırken iletişimsel eylem kavramını ortaya çıkarmıştır.

¹⁶⁴Habermas, a.g.e. s.112.

yapmaktadır. Çünkü politik olan içerisinde öteki rolünü de barındırır. Kendinden olmayana yönelik istemsizce geliştirdiği -dışlama- devamında ve bazı durumlarda şiddet duygusunu da körüklemektedir. Burada söz konusunu şiddet fiziki değil, psikolojik şiddetin söylemlere yansımalarıdır.

Günümüzde Twitter siyasi bağlamda ülke ve dünya gündeminin nefret söylemleri ekseninde ele alındığı, değerlendirildiği, örgütlenme sağlandığı, oylamaların yapıldığı ve en önemlisi haberleşmenin temel kaynağı işlevi gören bir yapıya sahiptir. Ülke çapında ana akım medyanın kısıtlayıcı yapısından uzak, engellenmeyen bir erişim ağına sahip olması, Twitter'ın haberleşme gücünü ortaya koymaktadır.

Günümüzde yeni medyanın bu güce sahi olduğunu fark eden pek çok hükümet yeni medyaya dair yasalar çıkartarak yeni medya ortamının kamu ortamı olarak değerlendirilmesine yönelik hukuki ve etik açıdan önlemler almaya çalışmaktadır.¹⁶⁵ Çünkü örgütlenme gücünü çok net bir şekilde ortaya koyan yeni medya platformlarının kitleleri yönlendirme gücü de belirgin bir şekilde görülmüştür.

2.4.5. TikTok

TikTok, 2016 yılında Çin'de piyasaya sürülen özellikle Asya ülkeleri arasında hızlıca yayılarak günümüzde Türkiye'de de oldukça ilgi gören bir kısa video platformudur. Genel yapısı itibarıyla Facebook, Instagram ve Twitter'dan çok farklı içeriğe, kullanım amacına ve kullanıcı kitlesine sahiptir. Dünya çapında oldukça eleştiriye de maruz kalan bu uygulama için ABD'nin o dönemdeki başkanı Donald Trump, 1 Ağustos 2020 tarihinde TikTok'u yasaklayacaklarını açıklamıştır. Zaten uygulamaya erişim 2019 yılının Aralık ayında ABD Donanması ve Ordusu içerisinde kullanılan devlet cihazlarında yasaklanmıştı. Temmuz 2020'de de Joe Biden ABD'nin başkanlık seçimleri sürecinde personeline güvenlik sebebiyle TikTok'u silme talimatı vermiştir.¹⁶⁶ Kullanıcıların yoğunlukla kullanmayı tercih ettiği her platformun kendine

¹⁶⁵Christian Fuchs, “Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş”, Dotabene Yayınları, İstanbul, 2016, s.256-259.

¹⁶⁶ABD'de TikTok Uygulaması Devlet Cihazlarında Yasaklandı, TRTHaber, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-tiktok-uygulamasi-devlet-cihazlarinda-yasaklandi-580947.html>, erişim tarihi:19 Ekim 2021.

has özellikleri olduğu gibi TikTok uygulamasının ve kullanıcılarının da kendilerine has özellikleri ve rolleri bulunmaktadır.

Instagram’da görsellik, Twitter’da düşünceler ön plandayken TikTok’ta ise ön planda olan “benlik” tir. Çünkü birey bu uygulama üzerinden bedenini üretimini gerçekleştirmektedir. Uygulamada hazır bir şekilde bulunan filtreler, replikler, şablonlara birey kendi bedenini malzeme etmekte ve kendisine sunulan bu tasarlanmış sistem olan dijital sahnede benliğini sunmaktadır.

Bu uygulama da yeni medya üzerinde yer alan diğer paylaşım platformları gibi sonsuz akış özelliği sunduğu için bağımlılık oluşturma potansiyeli oldukça yüksektir. Ayrıca TikTok’un 11-20 yaş aralığındaki¹⁶⁷ penetrasyonunun oldukça yüksek olması akran zorbalığını da beraberinde getirmektedir. Bu platform üzerinden gerçekleşen şiddet içeriği, çocuklar ve gençler arasında akran zorbalığı, kültürel deformasyon, müstehcen içerikler sebebiyle cinsellik yaşının küçülmesi, zihinsel ve fiziksel gelişimin doğrudan hasara uğraması olarak tezahür etmektedir.

2.5. Şiddetin Yeni Medya Üzerinden Eyleme Dönüşmesi

Yenidünya düzeni olarak tanımlanan sistemde kapitalizm ve popüler kültürün bileşimi ile vuku bulan bireyin yeni tasarlanmış yaşam standartları, bireyin kendinden uzaklaşarak, bir meta haline dönüştüğü, “aşırılıklarla” konvansiyonel hale gelmiş içkin bir hayatı zorunlu kılmaktadır.

İletişim, “Herkesin bildiği ancak çok az kişinin doyurucu biçimde tanımlayabildiği bir insan etkinliği” olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸ Bu tanım her ne kadar basit, yalın ve masum gibi dursa da aslında içerisinde çok derin anlamlar barındırarak, birçok ruhsal hastalığında sebebini anlamaya yönelik ipuçları barındırmaktadır. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi insan toplumsal bir varlıktır. Anlamak ve anlaşılacak ister. Kendini açığa vuramadığı, istemlerini dile getiremediği ve bunun karşılığında da

¹⁶⁷ Uzmanlar “TikTok’a Karşı Aileleri ve Gençleri Uyardı, Hürriyet Gazetesi, <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/uzmanlar-tiktoka-karsi-aileleri-ve-gencleri-uyardi-41310248>, erişim tarihi: 19 Ekim 2021.

¹⁶⁸ John Fiske, “İletişim Çalışmalarına Giriş”, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s.15.

anlaşıldığını düşünmediği zamanlarda öfke duygusu açığa çıkmakta ve birey bu duygusunu da yönetememektedir.

Geleneksel anlamda fiziksel şiddet günümüzde dijital şiddete dönüşmüştür. Günlük hayatta kişiler kendilerini ifade etmeleri için en az bir bireye ihtiyaç duyarken, yeni medyanın gelişmesi ile birlikte karşılarında herhangi bir kişi olmadan sadece teknolojik araçlar vasıtasıyla kitlelere ulaşabilmektedirler. Bu da insanların toplum içerisinde etik, üslup, saygı gibi toplumsal değer filtreleri olmaksızın kendilerini diledikleri biçimde ifade etme, akıllarına geleni herhangi bir kısıtlama olmaksızın dışarı aktarma olanağı sunmaktadır. Yaşanan bu süreç, bireylerin evlerinde tek başınayken gerçekleşmesinden dolayı bireye olduğundan fazla bir özgüven vermekte ve birey kendinden olmayana yani ötekine karşı şiddet güdülenmesi yaşamaktadır.

Yeni medya ile birlikte şiddet türlerinin içerikleri dijital olarak kodlanmaktadır.¹⁶⁹ Psikolojik şiddetin ve uzun süreli şiddet unsurlarına maruz kalma ile uzun dönemli algısal değişimler meydana gelmektedir. Yeni medya kullanımının özellikle genç yaş grubunda yaygın olması “öğrenme” etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Toplum içerisinde tam gelişme ve öğrenme çağında olan gençlerin öğrenme pratiklerini yeni medya platformlarına bağlı olarak geliştirmeleri ve paylaşım ağlarında gördüklerini gündelik yaşam pratiği ve boş zaman etkinliği olarak alımlamaları, öğrenme etkinliğinin olumsuz yönde ilerlemesine neden olmaktadır. Genç yaştaki bireyde etik, mahremiyet ve saygı kavramları olması gereken bir biçimde inşa edilememektedir. Daha önce sözü geçen yeni şiddet ortamlarının görünür kısmına gizlice yerleşmiş şiddet içerikli öğeler bireyi toplum içerisindeki insan olma erdemlerinden uzaklaştırmaktadır.

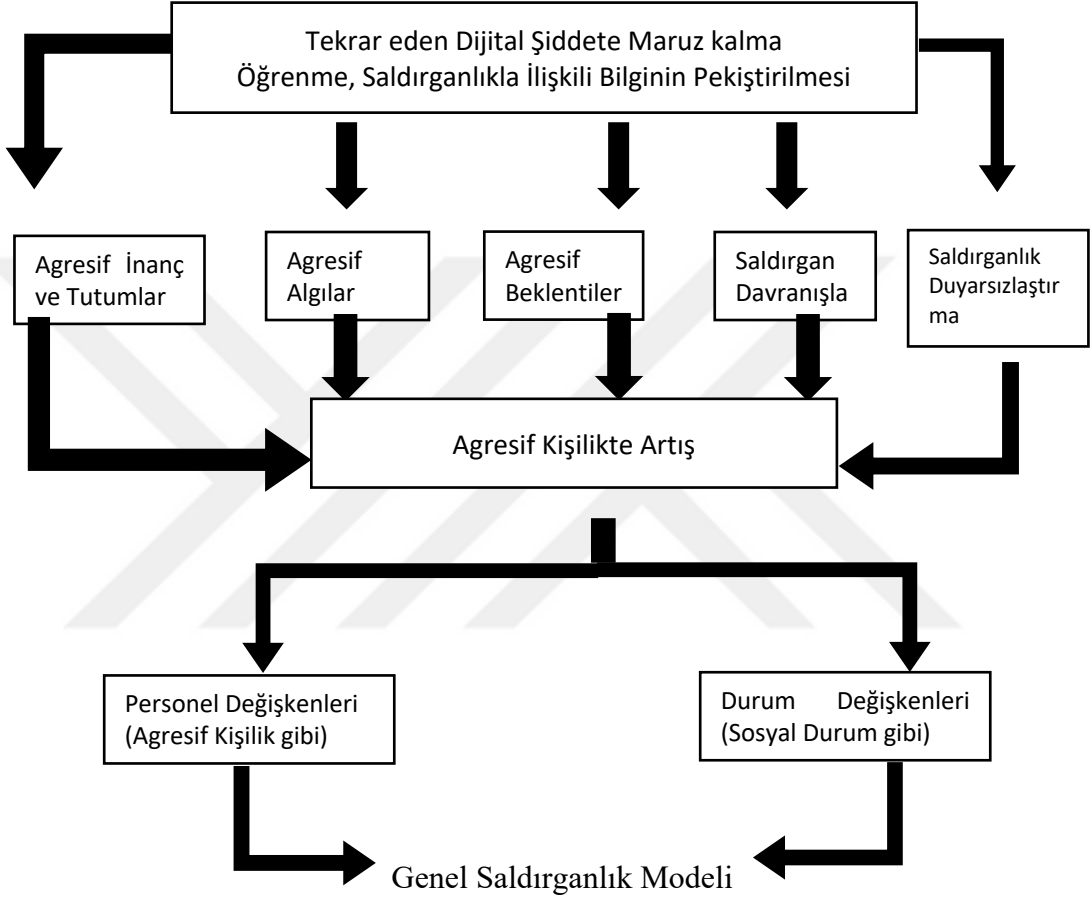
Öğrenmeyle ilişkili bilgi yapılarının beş çeşidi tekrarlanan şiddete maruz kalma ile değişmekte ve bireyin saldırgan davranışlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Sürekli yeni medyaya maruz kalma sonucu artan olumsuz davranışları azaltmaya yönelik hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ortaya çıkan bu etkiler, cinsiyet fark etmeksizin kız ve erkek çocuklarda aynı miktarda görülmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁹Deniz Yengin, “Dijital Oyunlarda Şiddet”, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.131-134.

¹⁷⁰Craig. A. Anderson, Brad J. Bushman, “Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-

Aşağıda Anderson ve Buchman tarafından bireylerin saldırgan davranışlarına yönelik geliştirilen Genel Saldırganlık Modeli (GAM) yer almaktadır. GAM, sosyal öğrenme ve ilgili sosyal bilişsel teori kavramlarını bir araya getiren modeldir.

Şekil 6: Genel Saldırganlık Modeli: Kişilik Süreçleri

(Kaynak: Carnagey N.L & Anderson C.A., Violent video game exposure and aggression, Minerva Psichiatri, s.13.)

Bu model, dijital oyunlar, görseller, yeni medya iletiler ile birlikte yeni medya şiddetinin etkisini anlamak adına faydalı bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca geliştirilen model, insan ve çevre arasındaki etkileşimin döngüsel bir yapısını açıklamaya da yardımcı olmaktadır. “Girdiler, takip edilecek yol ve çıktılar” olmak üzere üç ana nokta bu döngüyü oluşturmaktadır.¹⁷¹ Bu tablo doğrultusunda ortaya çıkan saldırgan

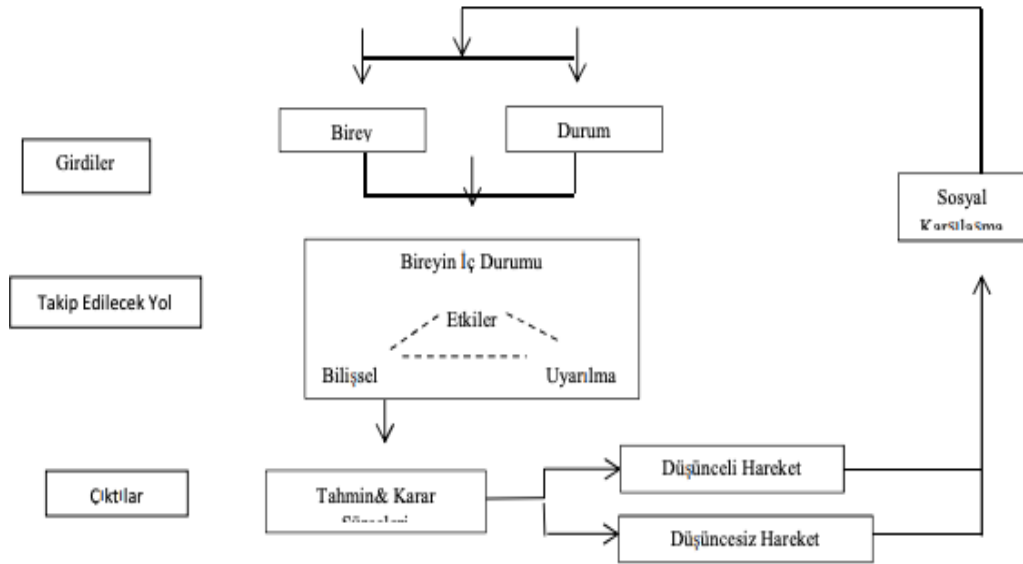
analytic review of the scientific literature”, Psychological Science, 12, DOI: 10.1111/1467-9280.00366, 2001, s.354.

¹⁷¹N.L Carnagey, C. A. Anderson, “Violent video game exposure and aggression”, Minerva Psichiatri, 45, 2004, s.7.

davranışın oluşmasının çoğunlukla öğrenmeye dayalı aktivite ve hafızada depolanmış şiddetle ilgili yapıların uygulanmasına bağlı olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere öğrenme pratikleri şiddet ile harmanlanarak yeni medya zemini üzerinden topluma nüfus etmektedir. Bireyselin örgütsele dönüşmesinde araç yeni medya platformlarıdır. Söz konusu şiddetin her zaman fiziksel olmadığını ifade etmiştir. Hatta günümüzde geleneksel yapı içerisinde yer alan fizikselin günümüzdeki dijital sunum ile şiddet görünmez kılınmış, şiddet yanlısı olmayan bireyleri dahi içine almayı başarmıştır.

Şekil 7: Genel Saldırganlık Modeli: Olaylı Süreç¹⁷²

Bu şekilde ise girdi değişkenlerin nitelendirdiği etki; bireyin iç durumuna etki eden, duygusal, kavramsal ve canlandırılarak gösterilen saldırgan davranışlardır. Uzun dönemli etkiler, öğrenme sürecini pekiştirerek, geliştirmektedir. Başlangıçta bireyler sosyal çevre içerisinde psikolojik olarak “nasıl algılayacaklarını ve bunu nasıl yorumlayacaklarını” öğrenirler. Bilgi yapılarının çeşitli tipleri ise zamanla gelişmektedir.¹⁷³

¹⁷²Carnagey, Anderson, a.g.e., s.11.

¹⁷³A.e., s.11.

Yeni medya üzerinde şiddetin yeni zemini olan paylaşım ağları, bireye yaşam kıstası olarak “beğeni, yorum, takipçi” sayılarını getirmektedir. Bireylerin mutluluk ve doyum seviyelerine ulaşmaları bu üç bileşenin rakamsal değerlerine bağlı olarak artmakta veya azalmaktadır. Bu doğrultuda özellikle de gelişim aşamasında olan çocuk ve ergen bireyler sırf bu rakamsal değerler için etik ve erdemden kopma yaşamaktadır. Bu bireyin gelişimi için bir kırılma anıdır. Onun için önemli daha fazla beğeni, takipçi ve yorumdur. Hangi tür içerikleri paylaştığında daha fazla rakamsal değere sahip olacağını hesap ederek, bu yönlü içerikler oluşturmaya doğru yönelir. Bu süreçte kendisine örnek teşkil edecekler ise yeni medya fenomenleri ya da diğer bir adıyla influencerlardır.

Ayrıca diğer bir dikkat çekici olay ise bireylerin gerçekleştirecekleri olaylar üzerine önceden paylaşım gerçekleştirerek, kamuoyu oluşturma çabasıdır. Özellikle Facebook, Twitter ve Instagram’ın kullanıcılarına sunmuş olduğu oylama özelliği sayesinde bireyler kendi gerçek yaşamlarında yapacakları eylemleri yeni medya platformları aracılığı ile sanal hayata taşır.

Örneğin birey saçını boyamayı düşündüğü renkleri oylama ile takipçilerine sunmaktadır. Bunun sonucunda aldığı tepkiler doğrultusunda gerçek yaşamına yön vermektedir. Bu durum görünürde basit ve masum gibi dursa da aslında birey kendi hakkındaki en temel kararı bile hiç tanımadığı insanların belirlemesine izin vermektedir. Şahsi alanını hiç tanımadığı kimselere açarak onlara kendi yaşamı hakkında fikir sunma olanağını tanımaktadır. Tam da bu noktada mahremiyet kavramının yeniden üretimi sorunu tezahür etmektedir. Somut mesafeler ile soyut mesafeler iç içe girerek, kişinin yaşamı sınır tanımaksızın açılım göstermektedir.

2.5.1. Dijital Sahneler ve Benlik

Yeni medya platformlarında bireylerin uygulamalar üzerinden paylaşımlarını nasıl gerçekleştirdiklerini açıkladık. Yeni medyada en çok aktif kullanıcı sayısına sahip olan YouTube, Facebook, Twitter ve Instagram uygulamalarının yürütücüleri ve aktarıcıları “kullanıcı” olarak tanımlanan toplumun bireyleridir. Sözü geçen uygulamalarda gerçekleşen paylaşımların içerikleri farklı olsa da (video, fotoğraf, metin vb.) genel itibarıyla hepsinin ortak bir noktası vardır: benlik sunumu.

Yeni medya platformlarında “kullanıcı” olarak tanımlanan birey aslında müşteri, meta, izleyici, aktarıcı, aracı, tüketici rollerinin de bu tanımın içine sığdırılmış olduğunun farkında değildir. Tüm paylaşımların en temel dinamiği bireyin benliğini ortaya koyması ve kendini ifade etme biçimi olarak tercih edeceği söz, görsel, ses vb. metinlerdir.

Giyim-kuşam, araçlar veya mülkler benlik değildir. Benlik, bedenin ilkesinde değil, ruhun ilkesinde bulunduğundan özen gösterilecek olan beden değil, ruhun kendisidir. Burada özen, etkinliğe yöneliktir, yani töz olarak ruha yönelik bir özen değil, “ben”e yönelik bir özen (öz-özen) söz konusudur.¹⁷⁴ “Ben” kavramı hem auto yani “aynı” anlamına gelmekte hem de “kimlik” kavramını ifade etmektedir. Ben’in bu ikinci anlamı olan “kimlik” soruyu “benlik nedir?” şeklinden “kimliğimi bulacağım yer neresidir?” şekline dönüştürmektedir.¹⁷⁵ Yeni medya tam da bu noktada kapitalizm penceresinde küreselleşme ağına sıkışmış, boş zaman etkinliklerini hedonistik bir yapıda dışa vurumu hedefleyen bireyin “kendini bulacağı yer” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gerçek hayatta benlik gelişimini henüz tamamlayamamış, kendini gerçekleştirme evresine henüz geçememiş genç yaştaki bireyler, yeni medya platformları aracılığıyla tamamlanmamış benlik süreçlerini dijital benliğe dönüştürmektedir.

Yeni medya platformları, kullanıcı olarak tanımlanan bireylere benlik sunumlarını gerçekleştireceği dijital sahneler sunmaktadır. Geleneksel anlamda sahnelerde sergilenen performanslar “alkışlar” ile değerlendirilirken, dijital sahnelerde bu takdir şeklinin yerini beğeni, yorum ve takipçi sayısı almaktadır.

¹⁷⁴Michel Foucault, “**Benlik Teknolojileri**” içinde: G. Çağalı Güven (Çev.), 4. Baskı, *Kendini Bilmek*, Om Yayınları, İstanbul, 1999, ss.32-85.

¹⁷⁵Foucault, *a.g.e.* s.48.

Bireylerin sosyal paylaşım ortamlarındaki benlik performanslarına yönelik gerçekleştirilmiş çok sayıda çalışmanın çoğunlukla Facebook¹⁷⁶, Twitter¹⁷⁷, Instagram¹⁷⁸ ve YouTube¹⁷⁹ gibi günlük yaşam pratikleri arasında en çok zaman harcanan paylaşım platformlarının kullanıcılarına dijital benliklerini inşa edebilmeleri için uygun altyapıyı sunduğu ve bireyin bu altyapıdan faydalanarak benlik performansını nasıl sergilediğine odaklandığı görülmektedir.¹⁸⁰ Yapılan bu çalışmalar incelendiğinde bireylerin gelişim süreçlerinin gelenekselden koptuğu ve birileri tarafından tasarlanan kurgusal düzene göre -bireye göre- farklı genelden bakıldığında -aynı- şablonlar üzerinden gerçekleşmektedir.

Öncesinde geleneksel kitle iletişim araçları (televizyon, gazete, dergi vb.) üzerinden sağlanan reklam ve yayın içeriklerinin yönlendirdiği bireyin bedeni, güzellik algısı, moda gibi gündelik yaşam pratikleri ve yaşam perspektifi, yeni medya gelişimi ile yerini -birileri- tarafından tasarlanan fotoğraf filtreleri doğrultusunda

¹⁷⁶Detaylı bilgi için bkz. E. M. Bryant, J. Marmo, "The Rules of Facebook Friendship: A Two-stage Examination of Interaction Rules in Close, Casual, and Acquaintance Friendships". *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(8), 2012, ss.1013-1035.

S. Mehdizadeh, "Self-presentation 2.0: Narcissism and Self-esteem on Facebook". *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(4), 2010, ss.357-364.

G. Seidman, "Self-presentation and Belonging on Facebook: How Personality Influences Social Media Use and Motivations". *Personality and Individual Differences*, 54(3), 2013, ss.402-407.

E. A. Vogel, J. P. Rose, "Self-reflection and Interpersonal Connection: Making the Most of Selfpresentation on Social Media". *Translational Issues in Psychological Science*, 2(3), 2016, ss.294-302.

S. Zhao, S. Grasmuck, J. Martin, "Identity Construction on Facebook: Digital Empowerment in Anchored Relationships". *Computers in Human Behavior*, 24(5), 2008, ss.1816-1936.

¹⁷⁷Detaylı bilgi için bkz.K. Lebel, K. Danylchuk, "How Tweet It Is: A Gendered Analysis of Professional Tennis Players' Selfpresentation on Twitter". *International Journal of Sport Communication*, 5(4), 2012, ss.461-480.

K. Lebel, K. Danylchuk, "An Audience Interpretation of Professional Athlete Self-Presentation on Twitter". *Journal of Applied Sport Management*, 6(2), 2014, ss.16-36.

¹⁷⁸Detaylı bilgi için bkz. A. Geurin-Eagleman, L. M. Burch, "Communicating via Photographs: A Gendered Analysis of Olympic Athletes' Visual Self-Presentation on Instagram". *Sport Management Review*, 19(2), 2016, ss.133-145.

C. A. Jackson, A. F. Luchner, "Self-presentation Mediates the Relationship Between Self-criticism and Emotional Response to Instagram Feedback". *Personality and Individual Differences*, 2018, ss.133: 1-6.

L. R. Smith, J. Sanderson, "I'm Going to Instagram it! An Analysis of Athlete Self-presentation on Instagram". *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 59(2), 2015, ss.342-358.

¹⁷⁹Detaylı bilgi için bkz. C. Chen, "Forming Digital Self and Parasocial Relationship on Youtube". *Journal of Consumer Culture*, 16(1), 2016, ss.232-254.

¹⁸⁰Detaylı bilgi için bkz. Derya Gül Ünlü, Oğuz Kuş, Oğuz Göksu, "Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol Yapmaktayım": TikTok Kullanıcılarının Benlik Performansları Üzerine Bir İnceleme", *Intermedia International e-Journal*, Spring-June, 7(12), 2020, ss.115-128.

oluşmuş güzellik algısına ve beğeni ve takipçi sayısı temelli mutluluğa bırakmıştır. Bireyin bu dijital sahnelerdeki tek amacı paylaşım içerikleri ile daha çok rakamsal değerlere ulaşmaktır. Bu serüvende yitirilmiş olan ise bireyin kendiliği yani benliğidir.

2.5.2. Aleksitimi Bağlamında Şiddet Seyircisi

Kişilik ve kimliğin oluşması sürecinin bilinç nezdinde anlamlı kılındığı benlik olgusu var olduğu yaşamsal süre boyunca aile, okul, sosyal çevre, iş hayatı, travmalar vb. birçok dış faktörlere maruz kalmaktadır. Bireyin benliğini tam olarak algılayabilmesi, kendisine sorular sorabilmesi ve en önemli aşama olan sormuş olduğu bu sorulara yine kendi kendine içtenlikle cevap verebilmesi gibi durumlar ne yazık ki her bireyde stabil olarak ilerlememektedir.

Yaşamsal arenada birey içerisinde bulunduğu durumlardan her zaman aynı şekilde etkilenmemekte, aynı durumların tekrarı durumunda aynı davranış ve tutumu sergileyememektedir. Bu doğrultuda özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde benlik gelişimini olması gereken gibi yaşayamamış bireylerde kişilik bozukluğu oluşma ihtimali daha yüksektir. Kişilik bozukluğuna sahip bireyler günlük yaşamlarında ve sosyal yaşamları içerisinde anlaşılamadıklarını ve diğer bireyler tarafından çatışmaya sebep olacak düşmanca tavırlar ile karşılaştıklarını savunmaktadırlar. Çevreye uyum sürecinde yasadıkları zorluklarla baş edebilmek için kendi davranışlarını değiştirmek yerine, çevrelerindeki kişilerin davranışlarını değiştirmesi gerektiğini düşünmekte ve istedikleri yöne doğru manipüle etme eğilimindedirler.

Psikolojik bir problemin kişilik bozukluğu olduğunu söyleyebilmek için bireyin toplumsal hayata uyumunda, kişilerarası iletişim süreçleri ve uzun süreli arkadaşlık ilişkilerinin yönetiminde belirgin işlev bozuklukları meydana gelmesi gerekmektedir. Bahsi geçen durumlar benlik bütünlüğü içerisinde gelişmekte ve ortaya çıkan dışavurumsal durumlar da bireyin çatışmalar yaşamasına sebebiyet vermektedir. Bu tarz yapıbozumsal durumlara sahip bireylerin iç görüleri, karar verme süreçleri ve olay örgüleri gerçek düzlemde sağlıklı bir şekilde ilerleme göstermemektedir.

İnsanın doğası gereği toplumsal bir varlık oluşu, sürekli olarak sosyalleşme ve diğer insanlar arasında yer edinme edinimlerini aktif tutmaktadır. Genellikle düşük özgüvene sahip olmak ve diğer insanlarla nasıl bir iletişim süreci izleyeceğini

bilememe gibi durumlar sosyal fobiye yol açmaktadır. Kişilik bozukluğu çatısı altında kaçınan kişilik bozukluğu olarak tanımlanan bu durumu sosyal fobiden ayırt eden en önemli özellik kişinin yaşamında ne kadar süreyi kapsadığıdır. Bu kişilik örüntüsüne sahip olan bireyler için nasıl görüldüğünü bilmek oldukça önemlidir.¹⁸¹ Bu istemin sebebi de toplumun beklentilerini karşılayamayacaklarına inanmalarıdır. Bu sebeple kişi, kendisine yönelik düşüncelerinin önüne başkalarının onun hakkındaki görüşlerini koymasını. Alacakları bu geri dönüşlerden çekindiklerinden dolayı yüz yüze iletişimleri çoğu kez başlatmazlar hatta iletişim kurmaktan kaçınırlar. Bu durumun altında yoğun kaygı da barınmaktadır.

İletişim ve psikoloji bilimlerinin birbirinden beslenen disiplinler olduğu bilinmektedir. Sağlıklı bir psikolojik örüntü, istikrarlı ve bilinçli bir iletişim sürecini de beraberinde getirmektedir. Bireyin benlik oluşturma sürecinde, kendi iç dünyasına yönelik yapması gereken en önemli ayrışimlardan biri de duygusal farkındalıktır. Duygular, temel güdüler arasında yer almaktadır. Çoğu insan duygusal farkındalığının bilincinde olmamakla birlikte içerisinde bulunduğu duygusal süreçleri de kontrol altına alamamaktadır. Bazı insanlar duyguları ile sürekli olarak iletişim halinde olurken bazıları ise yaşadığı duyguların ne olduğuna yönelik net bir açıklama getirememekte hatta farkında olamamaktadır. Duygularının farkında olan bireyler ise bazen bu duygularını gizlemeyi tercih ederler. Duyguların dışavurumunun engellenmesi zaman içinde kişinin iç dinamiğine yönelik bozucu bir etki oluşturmaktadır.¹⁸² İletişimin geleneksel yapılanmasında bu tür çekincelere sahip bireyler toplumdan kendilerini soyutlarken günümüzün yeni medya yapılanması içerisinde ise kendilerine yeni bir saha bulmaktadır.

Sağlıklı kişilik örüntüsü olmayan bireylerin dışavurumlarını gerçekleştirebilmek yeni medya kullanımı oldukça elverişli bir ortama dönüşebilmektedir. Kendisini doğru ifade edemeyen, sosyalleşme olgusundan kopuş yaşamış, benliğinde kırılmalar olan birey, iç görüşünde yaşadığı ve tuttuğu şiddet

¹⁸¹American Psychiatric Association, “**Diagnostic and statistical manual of mental disorders**” (DSM-5), American Psychiatric Pub, 2013.

¹⁸²Recep Koçak, “**Aleksitimi: Kuramsal çerçeve tedavi yaklaşımları ve ilgi araştırmalar**”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 2002, s. 1-2.

olgusunu bu mecrada sahneye çıkarmaktadır. Zaten iç dünyasında ve benlik bütünlüğünde kırılmalar yaşayan bireyin medyada karşılaştığı şiddet içerikleri sonucu davranışsal olarak yaşadığı değişim şöyledir:

- Gözlemsel Öğrenme: Bireyler medyada yer alan şiddet içerikleriyle daha önce davranış dağarcıklarında yer almayan, insana zarar vermenin ve şiddetin yeni yöntemlerini öğrenerek davranış dağarcıklarına katmaktadırlar.
- Kontrolün kaybolması: Saldırgan davranış ve eylemleri izleyenlerin saldırganlık ve şiddete karşı olan engelleyici kontrol mekanizmaları gevşemektedir.
- Duyarsızlaşma: İzleyicilerin saldırgan davranışlara ve şiddetin kurbanlarına yönelik meydana gelen sonuçlara karşı geliştirdikleri duygusal tepkiler azalmaktadır. Çünkü medyada yer alan şiddet görüntüleri olağanlaşarak ve kanıksanmaktadır. Bu durum sanki gerçek değilmişler gibi algılanmakta ve zaten görüntüler asla gerçeğin yerini tutmamaktadır. Şiddet medyaya olanca çıplaklığıyla yansıyamamakta, âdeta tül bir perde altına alınmaktadır. Sonuç olarak kişi artık olaylara duygusal bir tepki gösterse bile bu çok az olmaktadır.¹⁸³ Gündelik yaşam içerisinde sosyal yaşamda kendine yer edinemediğini düşünen birey davranışsal şiddet modellemesini yukarıda verilen şekilde göstermekte, bunun sonucunda da duygusal süreçlerinin kontrolünü de yitirmektedir.

Birey içinde bulunduğu bu süreçte başlarda kendi duygularına yabancılaşan birey devamında hissizleşme, toplumda tanık olduğu duygulara karşı körlük gibi duygusal sağırlık yaşamaya başlar. Aleksitimi adı verilen bu duygusal-bilişsel bozukluk durumu, kişilik bozukluğu olarak addedilebileceği gibi sağlıklı bireylerde de sıkça görülmektedir. Aleksitiminin meydana gelmesinde sosyo-kültürel faktörlerin etkisi oldukça yüksektir. Yeni medya gibi yeni yaşam alanı haline gelen dünyada birey, bu faktörlere daha çok maruz kaldığı için aleksitimi tehdidi ile daha çok karşı karşıyadır.

Geleneksel medyanın şiddet taşıyıcısı olarak konumlandırılması daha görünürken, yeni medyanın şiddet taşıyıcısı olarak var olması ne yazık ki gözle görülür

¹⁸³Rehberlik ve Araştırma Merkezi Erenler, “Şiddetin Önlenmesi”, Millî Eğitim Bakanlığı, Eylül, 2020, s.4.

bir ayrıma sahip değildir. Bu da şiddeti yeni medya içerisinde görünmez kılarak, topluma daha çok nüfus etmesini sağlamakta ve kullanıcılar şiddet iletilerinden kaçamamaktadır.

Yeni medyada, sosyal fobisi ya da kaçınan kişilik bozukluğu olan bireyler ifade ediş biçimi olarak psikolojik şiddet ve nefret söylemi gibi sözlü şiddet içeriklerine başvurmaktadır. Bu şiddet içeriklerine maruz kalan diğer kullanıcılar ise izleyici rolüne bürünerek, tanık oldukları bu durumları zamanla normalleştirmekte, aleksitimi adı verilen duygusal sağırılık yaşamaya başlamaktadır. Birey, bilişsel çelişki adı verilen vicdani yükümlülüğe dayalı duygusal çatışmalardan uzaklaşabilmek için kendi iç dünyasında durumu normalleştirmekte ya da görmezden gelmeye başlayarak yok saymaktadır. Çünkü tanık oldukları karşısında bir şey yapamıyor oluşu onu bu duruma sürüklemektedir.

Aleksitimi her ne kadar psikolojik ve bireysel bir sorunsal olarak görülse de sosyolojik boyutları da bulunmaktadır. Çünkü yeni medya aracılığıyla bu bireysel durum, toplumsala doğru evrilmiştir. Her bireyin kendi evinde kendi başına maruz kaldığı bu durum aslında kitlesel bir olaydır. Aynı içeriğe kitleler aynı anda tanık olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ BAĞLAMINDA YENİ MEDYADA ŞİDDET İÇERİKLİ PAYLAŞIMLARIN İNCELENMESİ

Bu bölümde yeni medya platformlarında yer alan kullanıcıların Facebook, Instagram, TikTok, YouTube ve Twitter mecralarını kullanarak, kendi profilleri (kullanıcı hesapları) üzerinden gerçekleştirdikleri şiddet içeriği bulunan canlı yayın, görsel, video veya yazılı paylaşımlar incelenecek olup, iletişim psikoloji bağlamında değerlendirilecektir. Söz konusu şiddetten kasıt sadece başka bireylere ve hayvanlara yönelik değil, kişinin kendine yönelik şiddeti (intihar vb.), fiziki şiddeti işaret eden yazılı paylaşımlar (tehdit vb.) ve cansız varlıklara yönelik şiddeti de kapsamaktadır.

3.1. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın problemi; kendilerini şiddet içeren unsurlarla ifade etmek isteyen bireylerin yeni medya platformlarını şiddet taşıyıcısı olarak kullanması, yeni medya üzerinde şiddetin özendirici sunumu ve bu içeriklere maruz kalan diğer kullanıcıların da zamanla duygusal sağrlık yaşama olasılığı ile karşı karşıya kalması üzerinedir. Çalışmanın varsayımı, bireyin kendi yaşamı içerisinde bastırılmış olduğu sorunlarını veya iç dünyasında geliştirdiği şiddet ve güç yönelimlerini yeni medya platformları aracılığı ile ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma yeni medya platformu kullanıcıları için hangi mecralarda ne tür şiddet içeriği ile karşılaşma tehlikesinin bulunduğu, şiddet unsuru taşıyan paylaşımların özendirici veya yönlendirici durumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Var olan çalışmalar şiddeti genellikle tek yönüyle (sadece kadına şiddet, sadece tehdit vb.), tek yeni medya platformu (sadece facebook veya sadece twitter gibi) üzerinden ve psikoloji disiplini içerisinde değerlendirmektedir. Ayrıca yeni medya platformları üzerinden yer alan canlı yayın özelliğinde gerçekleştirilen intihar ve şiddet eylemlerinin ele alınmadığı tespit edilmiştir. Çalışma bu bağlamda özgün bir eser özelliği taşıyarak, literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında 19 Aralık 2011-1 Kasım 2021 tarihleri arasında Türkiye sınırlarında basına yansımış, yeni medya platformları üzerinden paylaşılan intihar, tehdit, fiziki şiddet, istismar, taciz, psikolojik şiddet, şiddete özendirme ve teşvik içerikli video, canlı yayın, metin, fotoğraf, görsel vb. paylaşımlar değerlendirmeye alınmıştır. Başlangıç tarihi olarak 2011 yılının belirlenme sebebi, arşiv taramaları sonucunda erişilebilen en eski tarihli yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet unsuru içerikli paylaşım bu yıla ait olmasıdır. Bu içerikler yeni medya platformları arasında en çok kullanıcı sayısına sahip Instagram, Youtube, TikTok, Facebook, Twitter üzerinden gerçekleştirilen ve medyaya yansiyarak haber haline gelmiş paylaşımlardır. Araştırmanın örnekleme uygunluğa göre örneklem yöntemi çerçevesinde belirlenmiştir. Bu bağlamda intihar eylemi ve intihar notlarına yönelik paylaşımlar, tehdit içerikli videolar/canlı yayınlar, fiziksel Şiddet içeren veya yönlendirici /özendirici paylaşımlar çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma, belirtilen tarih aralığında gerçekleşen medyaya yansımış 71 paylaşım ile sınırlandırılmıştır.

Mevcut çalışma için sınırlamalar aşağıda listelenmiştir:

a) Araştırma Türkiye’de yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımları kapsamaktadır. Bunun sebebi paylaşımı gerçekleştiren kişilerin isim ve görüntülerinin yer alması sebebiyle kişilik hak ve özgürlükleri doğrultusunda hak ihlali gerçekleştirilmemesi amacıyla.

b) Çalışmada yerel ve ulusal olmak üzere son 10 yıl içerisinde basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımlar yer almaktadır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Yeni medya platformlarındaki şiddet içerikli paylaşımların ele alındığı bu çalışmada konu ile ilgili genel eğilimlerin tespitinin sağlanabilmesi ve ardından yapılacak olan çalışmalara yol gösterici özellikte olması amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Barelson tarafından sistematik bir yapıya büründürülen içerik analizi yöntemi, araştırılmak istenen içeriğin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir olmasıyla anlam kazanmaktadır. Araştırmada önemli olan ise, araştırmacının incelemek istediği konu hakkında ölçütlerin net olması ve istatistiksel olarak

çözümleme yöntemi açısından geçerli olmasıdır. Bu durum da istatistiki veriler kullanılarak elde edilen veriler üzerinden yorum imkânı sağlamaktadır.¹⁸⁴

Araştırmada durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan şiddet unsuru içeren paylaşımların temalandırma ve kategorilendirme işlemi, sunuldukları mekân/zemin ilişkileri bağlamında ele alınması, ilgili alanda ve konuda çalışma yapan veya yapmak isteyen araştırmacılara genel eğilimin ne olduğunun gösterilmesi amacıyla betimsel içerik analizi¹⁸⁵ yönteminden faydalanılmıştır. Böylelikle bu analiz yöntemiyle elde edilen sonuçların, hedeflenen konulara yönelik olarak gelecekte planlanan çalışmalara yön göstermesi beklenmektedir.

3.5. İletişim Psikolojisi Bağlamında Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımlarının Değerlendirilmesi

Şiddet, toplumsal yaşam içerisinde zaman ve mekân gözetmeksizin her alanda varlığını sürdürerek, bireylerin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü tehlikeye atmaktadır. Yapılan vaka analizlerinde, şiddete maruz kalan bireylerin şiddeti önemsemeyerek görmezden geldikleri görülmüştür. Bunun da temel sebebi şiddete maruz kalanların zihinlerinde şiddetin kesin bir tanımının olmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁸⁶ Arkeologlar tarafından yapılan bir araştırmaya göre erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 oranında kırığa rastlarken, kadın mumyalarda ise bu oranın %30-50 olduğunu tespit edilmiştir.¹⁸⁷ Bu da bizlere şiddet olgusunun ortaya çıkışının insanlık tarihi ile paralel olduğunu göstererek, güçlü olanın güçsüze yönelik göstermiş olduğu tahakkümün de yine yeni bir durum olmadığını gözler önüne sunmaktadır.

Şiddetin bu güçlü-güçsüz arasındaki etkileşimin uzantısı olması, şiddetin neden bu kadar çekici olduğu sorusunu da ortaya çıkarmaktadır. Weaver ve Wilson, çalışmalarında medyada yer alan şiddet içeriklerinin yoğunluğunun sebeplerini

¹⁸⁴ Orhan Gökçe, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. 21.

¹⁸⁵ Eser Ültay, Hakan Akyurt, Neslihan Ültay, **Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi**, IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, S.10, 2021, s.190.

¹⁸⁶ Ayten Zara Page; Merve İnce, **Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme**, Türk Psikoloji Yazıları Dergisi, sayı:11 (22), 2008, s.82

¹⁸⁷ Melike Dişsiz, Nevin Hotun Şahin, **Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet**, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2008, s.52

sorgulamaktadır. Onlara göre medyada yoğun bir şiddet içeriği yer almaktadır. Bu durum medya tarafından izleyici talebi olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, şiddet içerikli programların çekici olmasının birden çok sebebi olabilmektedir. Ancak bu gerekçelerin odak noktasında “haz” bulunmaktadır.¹⁸⁸ Freud’un id kavramı ile açıkladığı bu durum birey için kendini alıkoyamadığı bir durum oluşturabilmektedir.

Trend, “medyada şiddet yok olmayacaktır ve durdurmak için gösterilen çabaların başarılı olması da olası değildir. Maddi aşırılık ve gereksiz seks görüntüleri gibi şiddet de güçlü bir hayal sistemine dayanan ticari bir yapı içerisinde bulunmaktadır. Kabul etsek de etmesek de bu hayaller insanların en derinlerde bulunan arzu ve korkularıyla bağlantılı oldukları için ilgi ve popülerlik kazanmaktadır.”¹⁸⁹ İyi, birçok insan için idealdir. Ancak iyi sıkıcıdır, çekici olan ise kötüdür. Bu sebeple insanların karanlık üçlü kişilik kuramı bölümünde de yer aldığı gibi şiddet, eşik altı psikopati özelliklerinin bir sonucu olarak yansımadır.

Karanlık üçlü kişilik bir patolojik rahatsızlık ifade etmeksizin, kişilik özellikleri arasında kötü sayılabilecek nitelikler barındırmasıyla bilinmektedir. Genel anlamda duygusuzluk, tutarsız yaklaşımlar, kötü ve zarar verici düşünce yapıları, şiddete yatkın davranışları içermektedir. Ortak olarak bu özellikleri gösteren kişilikler, makyavelizm, subklinik narsisizm ve subklinik psikopatidir.¹⁹⁰ Subklinik psikopati, kişilik bozukluklarının ifadesinde kullanılan antisosyal kişilik bozukluğunun ilk adlandırmasıdır.¹⁹¹ Subklinik psikopati Cleckley’in tanımıyla duygusuzluk olarak ifade edilmektedir. Bu kişiliğin taşıdığı özellikler, şiddete yönelik davranışlar, güven vermeme, dolandırıcılık, yalancılık, kural tanımazlık ve en önemlisi vicdan ve pişmanlık duygusundan yoksunluk olarak tanımlanmaktadır.¹⁹² Tam da bu noktada

¹⁸⁸Andrew J. Weaver, Barbara J. Wilson, **The role of graphic and sanitized violence in the enjoyment of television dramas**, Human Communication Research, 35, 2009, s.443.

¹⁸⁹Davi Trend, **Medyada şiddet efsanesi**, Çev: G. Bostancı, İstanbul, YKY Yayınları, 2007, s.19

¹⁹⁰ Adrian Furnham’dan aktaran Elzbieta Sanecka, **The Dark Side of Social Media: Associations between the Dark Triad of personality, self-disclosure online and selfie-related behaviours**, Journal of Education Culture and Society, 2, 2017, s. 79.

¹⁹¹Mehmet Serkan Barlak, **Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerde Psikopati Düzeyinin Disfonksiyonel Şemalar VE Zihin Kuramı Yetenekleriyle İlişisinin Belirlenmesi**, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği Uzm., 2012, s.49.

¹⁹²Duru Lebibe Vural, **Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri İle Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Arasında Savunma Mekanizmalarının Aracı Rolü**, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6(36), 2020, s.1735.

karanlık üçlü kişiliğin vicdan ve pişmanlık duygularından yoksunluk özelliği ile aleksitimiye yönelik uzantısı ortaya çıkmaktadır.

Özellikle bireyin eğitim gördüğü ilk kurum olan aile içerisinde şiddet unsurlarının barınması ile aleksitimik belirti düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle ergenlik döneminde şiddet unsurlarına maruz kalmış bireylerin duygularını tanıma ve tanımlamakta güçlük çektikleri bulgulanmıştır.¹⁹³ Bu doğrultuda yetişkinlik aşamasında şiddet içeren davranışlar sergilemenin altında yatan dinamiklerin yalnızlık duygusu, bireyin kendine yönelik değersizlik hissi ve güven eksikliği olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca birey kendi içsel sıkıntılarını ifade etmek için bir tür iletişim aracı olarak bedenselleşmeyi kullanır. Bu da bireyin ruhsal sorunlarını bedenine yansıtarak bir tür savunma mekanizması oluşturması durumudur. Bireyin sağlıklı bir ruhsal örüntü oluşturmasında iletişim becerileri oldukça önem arz etmektedir. Bu yetinin gelişimi de çocukluk döneminde aile içi süreçlerde hayat bulmaktadır.¹⁹⁴ Çocukluk dönemindeki iletişim kapasitesi bireyin duygusal yaşantısının tanımlanmasında, ruhsal dayanıklılığın oluşmasında en etkili faktörlerden biridir.

Şiddet olgusunun bireysel eksende ruhsal bütünlükteki yarılmalardan süre gelmesi, devamında bireyin sosyal süreçlerdeki bastırılmış duygularıyla ilişkili olarak sosyopatik durumlar sergilemesi ile şiddetin bireyden topluma evrilen sürecinde talep oluşmasına yol açmaktadır. Medya tam da bu noktada taşıyıcı rol üstlenmektedir. Ancak yeni medya platformlarının yaygın kullanımı ile şiddetin algılanma süreçlerine ilişkin en önemli detay, geleneksel medya araçlarında şiddetin kurgusal oluşu, yeni medya platformlarında ise gerçeğe dönüşmesidir.

Geleneksel medya araçlarında şiddet dizi, film gibi kurgusal rollerle estetize edilmiş bir biçimde gösterilmektedir. Ancak geline noktada artık rolü canlandıran bir oyuncu değil direkt olarak kişinin kendisi, gerçekleştirilenler de kurgu değil direkt olarak şiddetin kendisidir. Yani insan doğasındaki karanlık yüz olan saldırganlık ve

¹⁹³Özlem Haskan Avcı, İbrahim Yıldırım, **Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(1), 2014, s.158.

¹⁹⁴Recep Koçak, **Aleksitimi: kuramsal çerçeve, tedavi yaklaşımları ve ilgili araştırmalar**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 2002, 194.

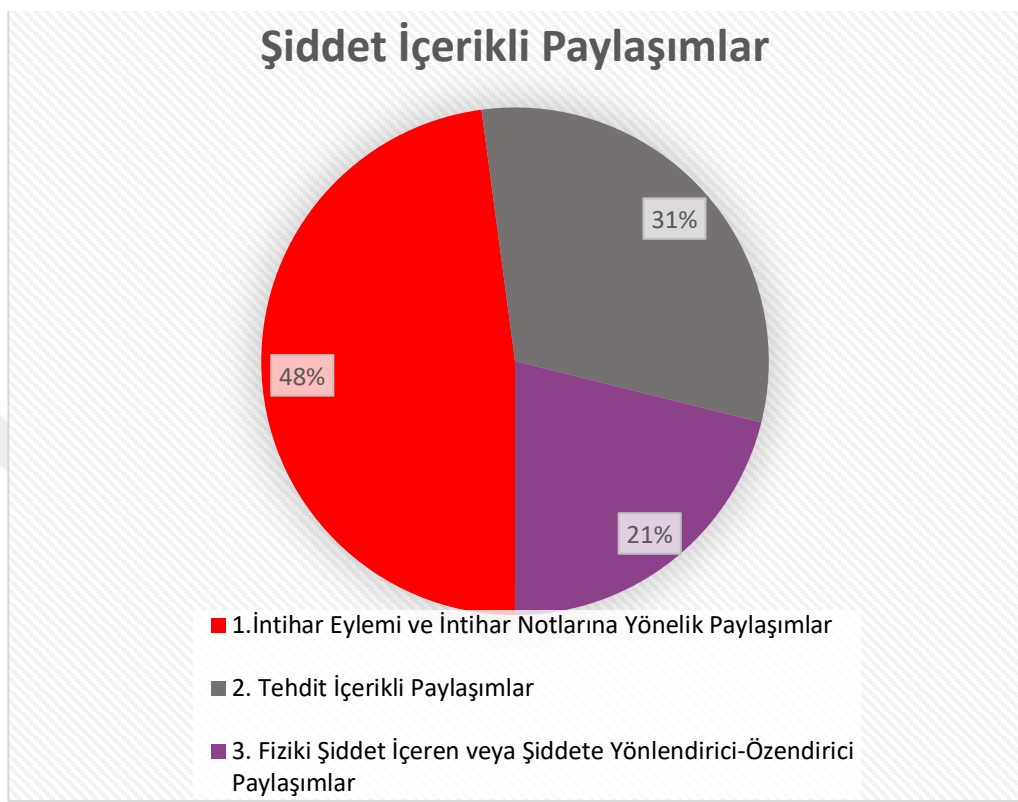
şiddet birey minvalinden toplumsala geçişte yeni medya zeminli olarak basın araçları üzerinden yayılımını gerçekleştirmektedir.

“Şiddet 21. yüzyılda kitle iletişim araçlarına taşınarak daha büyük kitlelere seyirlik hale gelmiştir. Her gün televizyonlarda cinayet, aile içi şiddet, kadına ya da çocuğa yönelik şiddet, töre cinayeti, kan davaları, intihar, namus cinayeti gibi sayısız şiddet haberleri izlenebilmektedir. Üstelik bu tür şiddet olaylarına haberler dışında dizilerde, kadın programlarında hatta çizgi filmlerde bile rastlanabilmektedir. Artık günümüzde kitle iletişim araçlarında tüm çıplaklığıyla gösterilen seyirlik şiddet olayları, izleyicilerin duyarsızlaşmasına hatta izlerken zevk almasına neden olmaktadır. Susan Sontag tarafından “Pornografik Şiddet” ya da “Şiddetin Pornografisi” olarak tanımlanan bu durum birçok izleyici araştırmasına konu olmuştur. Bu durumda pornografik şiddet, medyada yer alan her türlü şiddet olaylarını kapsamaktadır.”¹⁹⁵ Akıner’in de sözünü ettiği medyanın şiddet ile bütünleşik bir yapıya bürünmesi ile duyarsızlaşma yani aleksitiminin de güdülenmesine yol açmaktadır. Yeni dünya düzeninin yeni yaşam yapılanmasının yeniden üretimini sağlayan yeni medya platformları tüm bu dinamikleri ve sorunsalları bünyesine absorbe etmektedir.

Yeni medya platformları üzerinden her gün milyonlarca paylaşım yapılmaktadır. Ancak bunlar arasında yeni medya platformlarından geleneksel medya araçlarına yansıyan, toplumsal olay bağlamına sahip haber olma niteliği taşıyan içerikler yer almaktadır. Kısaca suç teşkil edecek içerikler yeni medya zemininde vuku bulmaktadır. Özellikle medyada ve kamuoyunda yankı uyandıran Aleyna Çakır isimli genç kadının ölümüne ilişkin Instagram canlı yayın özelliği kullanılarak yapılan paylaşımların ortaya çıkması ile yeni medya platformlarının şiddet ortamı olarak kullanıldığı gerçeği daha görünür kılınmıştır.

¹⁹⁵Nurdan Akıner, **Bir modern zamanlar silahı olarak medya: kaddafi’nin lincinin satır arasını okumak, Esad’ı anlamak.** Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 2014, s.2.

Şekil 8: Şiddet İçerikli Paylaşımlar

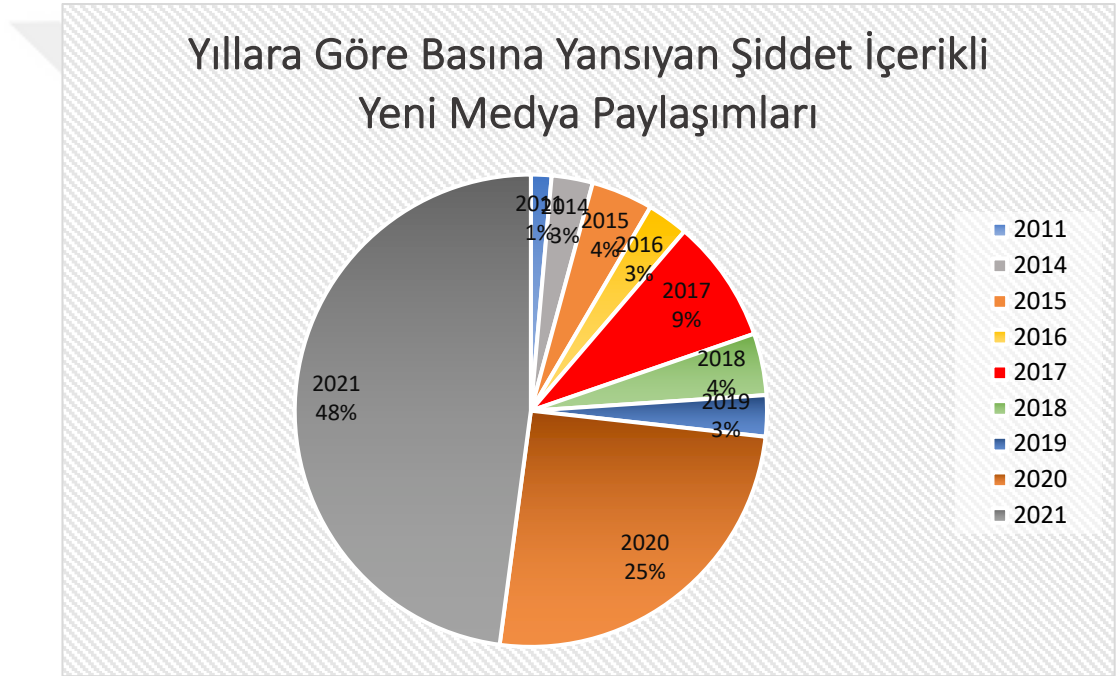

Son on yıl içerisinde gerçekleşen olaylar doğrultusunda araştırma kapsamında ele alınan haberleşmiş 71 olaya ilişkin içeriklerin tamamı doğrudan geleneksel medyaya yansımış olan şiddet içerikleridir. Bu paylaşımların medyaya yansyarak haber haline gelen 34 paylaşımın içeriği intihar eyleminin sahnelenmesi veya intihar edeceğini duyurdukları intihar notları şeklindedir. Paylaşımların 15 tanesi fiziki şiddet uygulaması veya şiddete yönlendirici/özendirici nitelik taşımaktadır. Şiddet türleri arasında duygusal şiddet olarak yer alan fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etme de yine yeni medya paylaşımları üzerinden kendisine zemin bulmaktadır. Bu içerikle gerçekleştirilmiş paylaşımların sayısı ise 22'dir. Son 10 yıllık süreçte yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan paylaşımların içeriklerine göre oranları aşağıda verilmiştir.

Araştırmada paylaşımların çoğunluğunun bireyin yaşamını sonlandırmaya yönelik olduğu görülmektedir. İkinci yüksek orana tehdit içerikli paylaşımlar sahiptir. Kullanıcıların profil olarak adlandırdıkları kendilerine ait sayfalardan yaptıkları

paylaşımlarda sürekli olarak birilerine yönelik tehdit söylemi gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Yeni medya platformlarından basına yansıyan bir diğer şiddet içeriği ise doğrudan fiziksel şiddetin gösterimi ve şiddete yönlendirici/özendirici unsurlar barındıran paylaşımlardır. Yeni medya platformlarından 2011-2017 yılları arasında basına yansiyarak haber haline gelen paylaşımların yıllara göre dağılımı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 9: Yıllara Göre Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımları 1

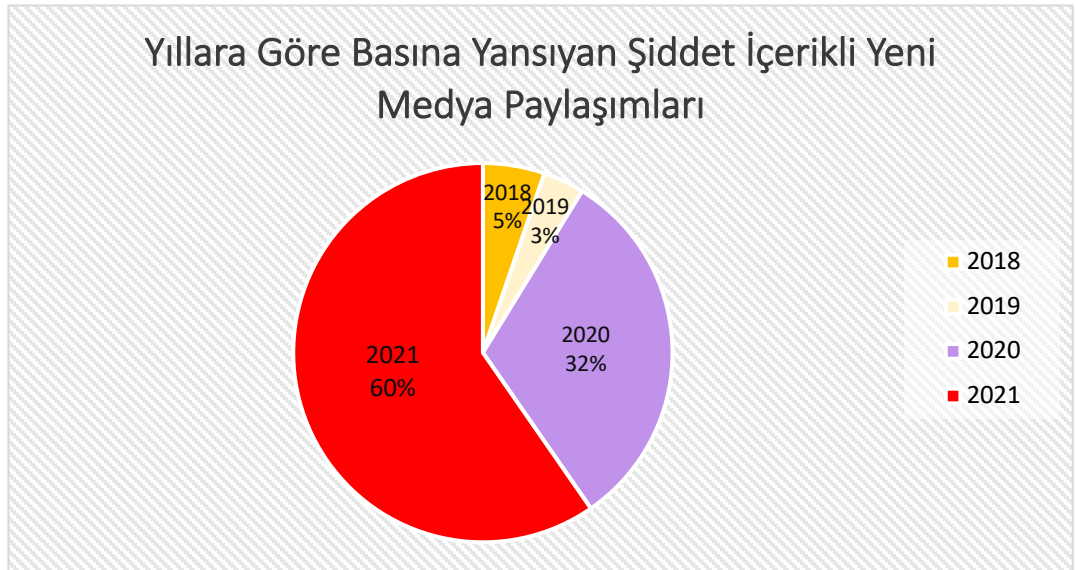
Çalışmada son 10 yıl içerisinde yeni medya platformlarından basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımlar incelenmiştir. Facebook platformu üzerinden ilk intihar notuna yönelik paylaşım haberi 2011 yılında gerçekleşmiştir. 2012 ve 2013 yıllarında yeni medya platformlarından basına yansıyan şiddet içerikli herhangi bir paylaşım rastlanmamıştır. 2014 yılında biri video diğeri yazılı olmak üzere intihar notu içerikli iki paylaşım basına yansımıştır. Paylaşımlardan video içerikli olan basında oldukça geniş yer bulmuştur. Mehmet Pişkin adlı 35 yaşındaki genç yazılımcı Facebook hesabı üzerinden yayınladığı 14 dakikalık videoda, yaşamına son vereceğini dile getirerek,

vasiyetini açıklamıştır. İntihar girişiminin ilan edileceği bir zemin olarak yeni medya platformunun kullanımı ilk kez basına yansdı.

Yurt dışında örneklerine rastlanılan bu durum Türkiye için ilkti. 2015 yılına gelindiğinde 3 olaya rastlanılmaktadır. Bunların biri yine intihar notu diğer ikisi ise ölümle tehdit etmeye yönelik söylemlerin yer aldığı paylaşımlardır. 2016 yılında Facebook yönetimi canlı yayın özelliğini uygulamaya dahil ettiklerini açıklamıştır. Bu yeni gelen özellik aynı yıl intihar eyleminin sahnelenmesine de zemin olmuştur. Canlı yayın açan 22 yaşındaki genç av tüfeği ile karnına ateş ederek intihar etmiştir. Türkiye’de Facebook canlı yayın özelliğinin basına intihar olayı ile yansımalarının ilk örneğidir. Aynı yıl basına yansıyan diğer şiddet içerikli paylaşımlar tehdit söylemi barındırmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde bir önceki yıla göre basına yansıyan şiddet paylaşımların oranında iki katına yakın artış gözlenmektedir.

Bu paylaşımların tamamı intihar eyleminin gerçekleşmesi ve intihar notu içeriklidir. Basına yansıyan haberlerin tamamına zemin teşkil eden platform Facebook’dur.

Türkiye’de yeni medya kullanıcı sayısının ülke nüfus oranın yarısından fazlasına ulaştığı 2018 yılı itibariyle yeni medya temelli şiddet içeriklerine dair basına yansıyan paylaşım sayıları yıllara göre aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 10: Yıllara Göre Basına Yansıyan Şiddet İçerikli Yeni Medya Paylaşımları 2

2018 yılında basına yansıyan paylaşımlara hayvana şiddetin de dahil olduğu görülmüştür. Kullanıcı sayısı hızla artan yeni medya platformlarında bazı profillerin hayvanlara şiddet gösterdiği sırada video çekip paylaşması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Diğer paylaşımlar yine intihar notu ve tehdit içeriklidir.

2019 yılında canlı yayın özelliğinin intihara sahne olarak kullanımına Instagram uygulaması da dahil olmuştur. Aynı yıl içerisinde hem Instagram hem de Facebook platformlarının canlı yayın özellikleri kullanılarak intihar eylemi gerçekleştirilmiştir.

2020 yılının yeni medya ve intihar eyleminin bütünleşik hale bürünmesinde kırılma noktası olduğu görülmektedir. Çünkü bu yıldan sonra basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımların sayısında azalma görülmemiştir. 2020 yılı dünya tarihi açısından oldukça önemli bir yıl olmuştur. Dünya genelini etkisi altına Covid-19 salgını akabinde pandemi sürecinin başlangıcı ile dünya halkı akla hayale gelmeyen yeni bir yaşam ile tanışmıştır. Özellikle Türkiye’de. Uygulanan sokağa çıkma yasakları, eve kapanma süreçleri ile bireylerin sosyal yaşamları bir anda ortadan kalkmıştır. İş yaşamları da evin içerisine dahil olan bireyler tam kapanmayla birlikte haftalarca evlerinden çıkamamıştır. Tüm bu bileşenler doğrultusunda son dört yılın önemi farklılık göstererek diğer yıllardan ayrılmaktadır. Bu sebeple çalışmada son dört yıla dair şiddet içerikli paylaşım oranları ayrı bir tabloda yeniden ele alınmıştır.

Bu dönemde dış dünya ile iletişim sağlanabilecek tek araç olarak yeni medya platformları yüksek oranda etkileşime sahip olmuştur. Kullanıcı sayıları önceki yıllara oranla ciddi artış göstermiştir. Tablet, telefon vb. akıllı cihazlardaki kullanıma bağlı ekran süreleri yükselmiştir. Yine aynı yıl içerisinde akıllı cihazların kullanım ve şarja bağlama sıklığına bağlı olarak pil ömründe azalma oranı önceki yıllara göre iki katına çıkmıştır.¹⁹⁶ Bu bağlamda insanın yeni medya ile bütünleşen yapısının toplumun sosyal boyutlarının yanı sıra ekonomik ekseninde tüketim sistemine katkı sağlaması yine dikkat çeken bir durumdur.

¹⁹⁶Zorlu Center, Apple Destek Uzmanı tarafı ile yapılan görüşme sonucu elde edilen bilgidir. Görüşme Tarihi: 13.06.2021

3.5.1. İntihar Eylemi ve İntihar Notlarına Yönelik Paylaşımlar

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün tanımına göre intihar iki ayrı kategoride ele alınmaktadır: İntihar eylemi ve intihar girişimi.¹⁹⁷ İntihar girişimi bireyin kendisini yok etmek, kendisine zarar vermek veya zehirlenmek amacıyla gerçekleştirdiği intihara yönelik, istemli bir şekilde gerçekleşen ancak sonucu ölümcül olmayan girişimleri içermektedir. İntihar Eylemi ise ölümlle sonuçlanmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda dünya çapında intihar vakalarında en fazla erkekler olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri doğrultusunda Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında gerçekleşen intihar vakalarında da erkeklerin sayıca fazla olduğu görülmektedir.¹⁹⁸ 15- 24 yaş aralığında daha sık görülen intihar vakalarının Dünya'da ve Türkiye'de aynı olduğu görülmektedir.¹⁹⁹ İntihar durumu hem psikolojik hem de sosyolojik boyutları olan bir sorundur. Bu bağlamda psikososyal açıdan intihara ilişkin çok sayıda yaklaşım mevcuttur.

Durkheim'e göre, intihar birey ile toplum arasındaki ilişki bozukluğundan, çatışmalardan kaynaklanmaktadır. İçerisinde bulunduğu topluluğa/zümreye bağlılık oranının daha fazla olduğu kişilerde intihar olaylarının, grup özdeşleşmesi sağlayamamış kişilere oranla daha seyrek olduğu, intihar oranının evlenmemiş ya da boşanmış kişilerde evli olanlardan, dindar olmayanlarda dinine bağlı kişilerden daha yüksek olduğunu açıklamıştır.²⁰⁰ Ortaya çıkan bu sonuçları sosyal hızlandırma durumunun günlük hayatta örnekleri olarak nitelendirmek mümkündür.

Freud, intiharı kişinin kendisine yönelttiği saldırgan davranış olarak tanımlamaktadır. İntihar durumları için öne sürmüş olduğu iki hipotez bulunmaktadır. İlki depresyon sürecinde sıkıntının oldukça ileri gitmesi ile nefret edilen ya da çok sevilen ve kaybedilmiş objeden kurtulmak amacıyla depresyonlu şahsın seçtiği bir kurtuluş yolu olmasıdır. İkinci hipotez ise aşırı derecede artan agresyon durumu

¹⁹⁷World Health Organization, **Preventing Suicide in Jails and Prisons**, 2007, s.2, https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_jails_prisons.pdf, erişim tarihi:25.11.2021

¹⁹⁸Türkiye İstatistik Kurumu, **İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması ve cinsiyete göre ölümler**, 2018, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701>

¹⁹⁹ Pınar Harmancı, **Dünya'daki Ve Türkiye'deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi**, Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Hacettepe Üniversitesi, S.1(1), 2015.

²⁰⁰Geçtan, a.g.e., s.164.

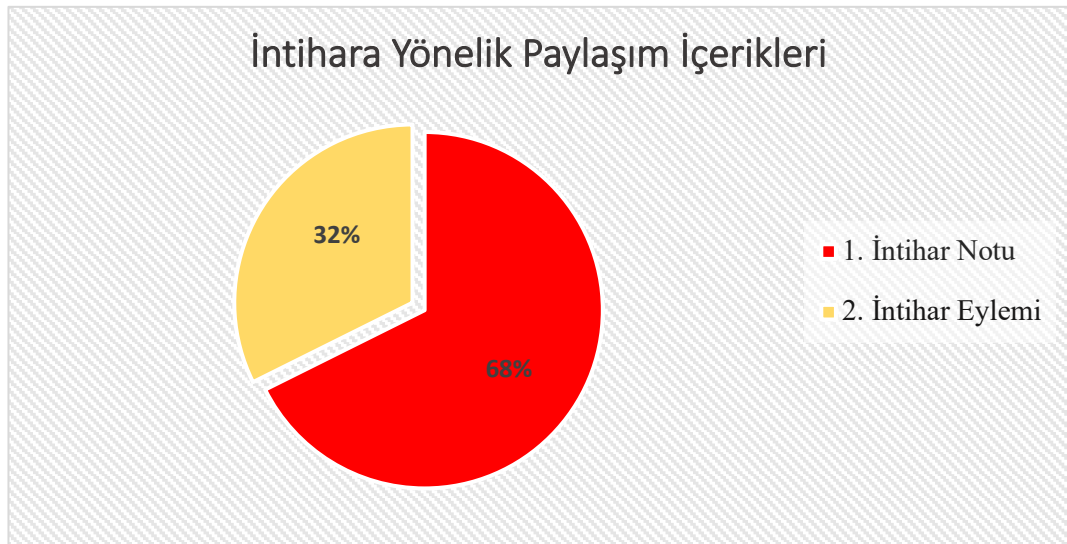
sonucu kişi intihar ederek kendini tahrip etmektedir.²⁰¹ Ayrıca Freud 1918 yılında Viyana’da gerçekleşen Psikanaliz sempozyumunda intiharın bilimsel açıdan çözümlenmemiş ve açıklanamayacak bir sorun olduğunu ifade etmiştir.²⁰²

Toplumlarda intihara yöneltici faktörler, koruyucu önlemlerle ortadan kaldırılamayacak veya etkisiz hale getirilemeyecek kadar güçlüdür. İntihara yönelik her davranışın, psikolojik ve sosyolojik sebepleri, toplumsal ve bireysel etki faktörleri söz konusudur.²⁰³

Toplumların intihara yaklaşımı da oldukça önemlidir. Toplum içerisinde yazısız olarak varlığını sürdüren, örf, adet, dini inanç, toplumsal yapı gibi etmenler intihar olayına yönelik genel algının oluşumunda oldukça etkilidir.

Yeni medya platformlarının şiddet zemini olarak tezahür etmesiyle dikkat çeken ilk durum bireylerin yaşamlarına bu platformlardan gerçekleştirdikleri yayınlar aracılığıyla son vermek istemeleridir. Çalışma doğrultusunda elde edilen son on yıla ait basına yansımış paylaşımların şiddet türü olarak büyük bir çoğunluğu bu gruba aittir.

Şekil 11: İntihara Yönelik Paylaşım İçerikleri

²⁰¹Emile Durkheim, **İntihar**, Çev: Özer Ozankaya, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1992; s: 7.

²⁰²Durkheim, **a.g.e.**, s.7

²⁰³ Mehmet Emin Artuk **İntihara İkna ve Yardım Suçu Üzerine Bir Deneme**. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ayrı Basım, sayı: 4 1994; 1-2, cilt s.128.

Yeni medya platformlarının intihar olayı sebebiyle haber haline gelmesi ilk olarak 2011 yılının Aralık ayında gerçekleşmiştir.

Bursa’da gece yarısı denize atlayarak intihar eden asker olduğu belirlenen 20 yaşındaki gencin ölümünden 18 saat evvel Facebook üzerinden intihar notu paylaşması yeni medyaya ait bir platformun intihar gibi şiddet içerikli bir olaya aracı edilmesinin ilk örneğidir. Yeni medyadan kamuoyuna yansıyan intihar ve şiddet içerikli ilk haber olarak karşımıza çıkan bu notun şöyledir:

"Beni seven sevmeyen kim varsa hepiniz hakkınızı helal edin. Neden diye sormayın. Yarın haberlerden öğrenirsiniz. Bana yaşamak haram. Artık Dayanamıyorum. Her şey bitti"

İlgili paylaşımı gerçekleştiren bireyin bir gün önceki paylaşımı ise şöyledir: *"Ey sevgili! Hatırlar mısınız? Bir gün sen okuldan çıkmıştın. Hem de nisan yağmurları yağıyordu. Ve biz ayrıldık. Ben gururumu ezip mesaj atacaktım, ama telefonum yoktu. Hani o gün verdiğimiz sözler vardı ya birbirimize..."*

Paylaşımlardan da anlaşılabileceği üzere gencin bir süre önce sevgilisinden ayrıldığı ve intihar sebebinin de bu olabileceği yönde bilgiler basına yansımıştır. Genç, sevenlerine, yakın çevresine veda etmeyi unutmamış, yeni medyanın kendisine sunmuş olduğu “profil” olarak tanımlanan mecra da kendisini son kez ifade edip, vedalaşmak istemiştir. Paylaşım da yer alan “helal edin” söylemi dikkat çekmektedir. Genç adam, yaşamına son vermeden önce dini bir söylem olan “helallik isteme” yi gerçekleştirmiştir. Bu da gencin aslında dini bir inancının olduğunu göstermektedir.

Müslümanlığın kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’e göre bir kul herhangi bir sebepten dolayı yapmış olduğu haksızlığı ahirete bırakmadan dünyadayken helallik isteyerek giderirse Allah ona rahmet edecektir. Çünkü ahirete kalan her hakkın ödenmesi dünyadaki helalleşme kadar kolay olmayacaktır.²⁰⁴ Bu durumda karşımıza çıkan ihtimaller, dinin toplum içerisinde bütünleşmiş bir yapısı olmasından dolayı gündelik dile yerleşmiş bir helalleşme bilincinin varlığıdır. Çünkü helalleşmeye önem veren Müslüman bir bireyin İslam dininde intiharın büyük ve affedilmeyecek günahlar

²⁰⁴Şu’arâ Suresi: 26/227

arasında olduğunu da bilmesi gerekmektedir.²⁰⁵ Türkiye’de veriler; Müslümanların daha fazla intihar ettiğini göstermektedir. Bu durum ülkemizde yaşayan halkın çoğunlukla Müslüman olmasından kaynaklanmaktadır.²⁰⁶ İki içgüdü sürekli olarak çatışma halindedir. Ölüm içgüdüsünün baskın olduğu durumlarda ortaya çıkan sonuç, bireyin kendini cezalandırması ya da intihardır. Ancak insanların büyük bölümünde yaşam içgüdüğü ölüm içgüdüsünü bastırmaktadır. Böylelikle zarar verici bir durumun ortaya çıkması engellenmektedir.

İnsanlarda gözlenen saldırgan davranışlar ölüm içgüdüsünün dışa yöneltilmesinin bir sonucudur.²⁰⁷ Fromm, yıkıcılık kavramının insanların özgürlük anlayışı ile birlikte gelen güçsüzlük ve kaygı duygularını aşmak için kullandığı stratejilerden biri olduğunu belirtir. Ayrıca yıkıcılığı kaçışın ikinci yöntemi olarak da nitelendirmektedir. Kişi yaşamın tehdit edici durumlarından, onları yok ederek kurtulmayı dener.

İnsanlar, hoşlanmadığı insanlara yönelik yok etme çabalarını din, görev duygusu, vatanseverlik gibi kavramlarla haklı çıkarmaya çalışmaktadır. Bu insanların aslında bilinçaltında yer alan güçsüzlük ve yalnızlık duygularını yenmek için çabalıyor olmaları muhtemeldir.²⁰⁸ Ele alınan paylaşımlarda yer alan ‘yapmam gereken bu, sevgimi ispatlamak için yapıyorum’ ifadeleri aslında eylemlerini kendilerine kabullendirme süreçleri ile ilişkilidir.

Yalnızlık duygusu, sosyal olarak içe kapanmayı tetikleyerek şiddet olaylarının çoğunda erken uyarı işareti olarak görülmektedir.²⁰⁹ Dünya genelinde ortaya çıkan ve etkileri yıllara yayılan bir biçimde süregelen koronavirüs pandemi sürecinde tam zamanlı olarak eve kapanma, insanlarda yalnızlık duygusunun tetiklenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda araştırmada yıllara göre intihar içerikli paylaşımların durumuna bakılarak aşağıdaki grafik ortaya çıkarılmıştır.

²⁰⁵El-Mâide Suresi: 5/32

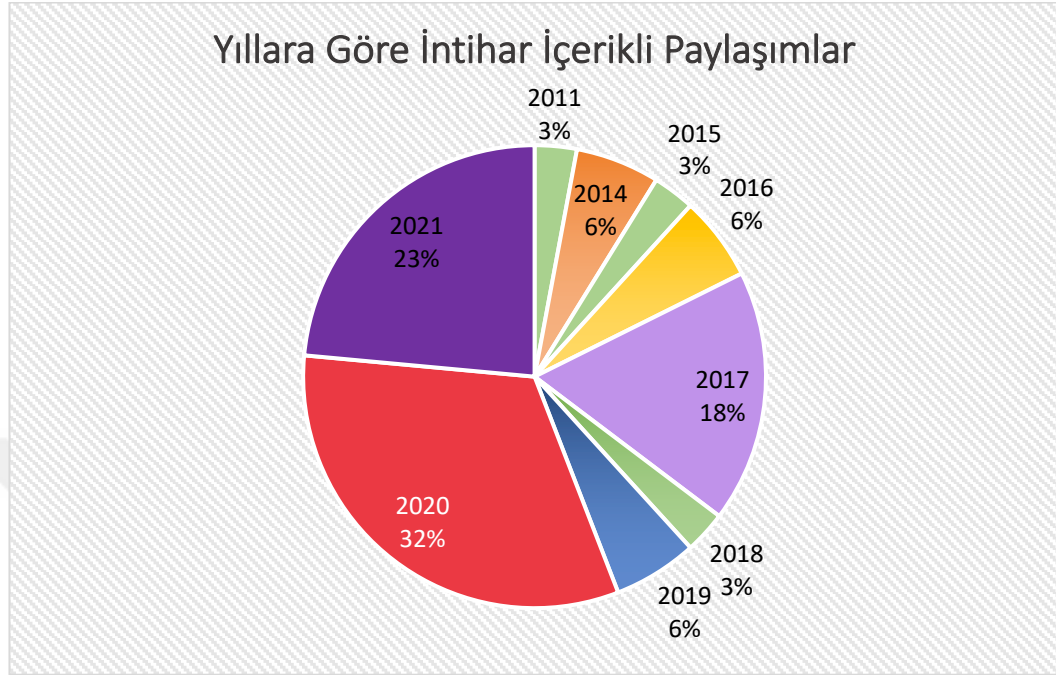
²⁰⁶Harmancı, **a.g.e.**

²⁰⁷Berka Özdoğan, **Saldırganlığın Kökeni**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 11(1), 1978, s.20.

²⁰⁸Burger, **a.g.e.**, s.183.

²⁰⁹Wendy Schwartz, **An Overview Of Strategies To Reduce School Violence**. ERIC/CUE Digest No: 115, ED410321, <https://eric.ed.gov/?id=ED410321>, erişim tarihi: 05.12.2021.

Şekil 12: Yıllara Göre İntihar İçerikli Paylaşımlar

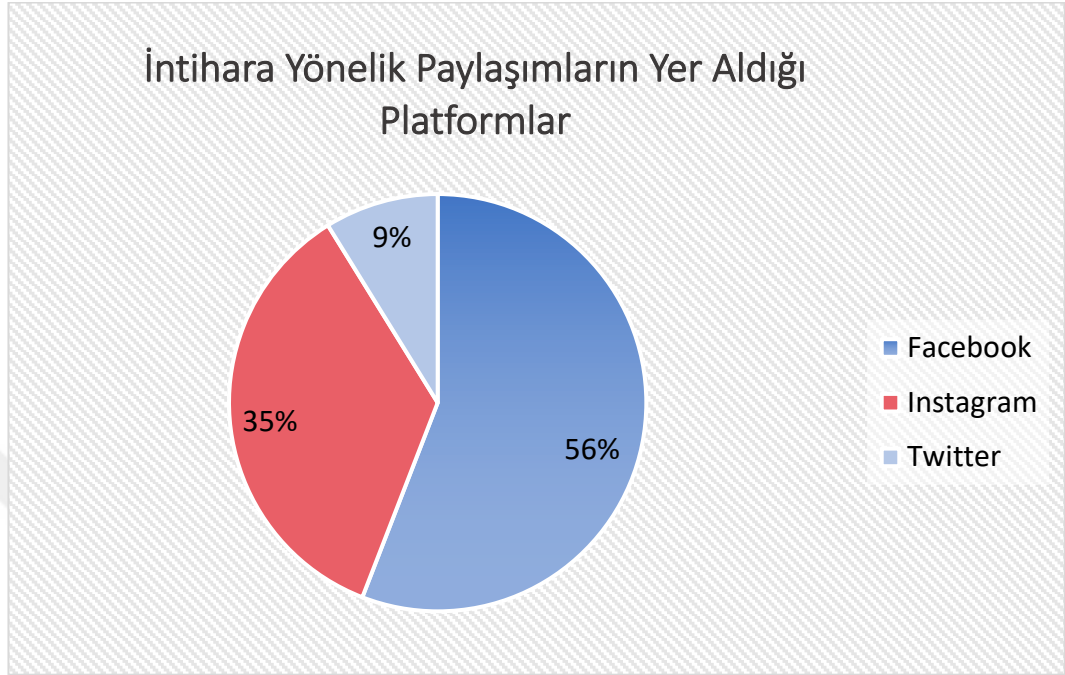

Türkiye’de 2020 yılının Mart ayında ilk koronavirüs vakasının görülmesi ile birlikte tam zamanlı kapanma süreci başlamıştır. Evden çalışmaya geçilmesi, günlerce uygulanan sokağa çıkma yasakları bireylerin yaşamlarını adeta ev hapsine döndürmüştür. Araştırma sonuçları da bu durumu doğrular niteliktedir. Çünkü yeni medya platformları üzerinden basına yansıyan intihar içerikli paylaşımlar en çok 2020 yılında gerçekleşmiştir. Bu intihar eylemleri ve notlarında gerekçe olarak maddi yetersizlikler, hayattan zevk alamama ve sevdiği kız tarafından terkedilme sebepleri yer almaktadır.

Araştırmada dikkate alınan diğer bir husus da kullanıcıların intiharlarını sergilemek üzere hangi platformu tercih ettiğidir.

İntihar eylemi ve intihar notu içeriğine sahip paylaşımların en çok yer aldığı yeni medya platformları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 13: İntihara Yönelik Paylaşımların Yer Aldığı Platformlar

Adı geçen platformlar üzerinden gerçekleştirilen paylaşımları video, yazılı içerik, canlı yayın, hikâye ve fotoğraf türünden içerikler oluşturmaktadır. Ancak kullanıcılar intihar eylemlerini sergilemek ağırlıklı olarak canlı yayın özelliğini tercih ederken, intihar notlarını ilan etmek için ise yazılı içerikler kullanmayı tercih etmişlerdir. Araştırma sonucunda Facebook üzerinden intihar eylemini gerçekleştiren kullanıcıların yaş ortalamalarının 2009-2021 yılları arasında 40 yaş üstü olduğu görülmüştür. 2019 yılı öncesinde gerçekleşen intihar eylemlerinde ise ortalama 25 yaş altı gençlerin tercih ettiği görülmektedir. Bu rakamlar ile son yıllarda Facebook platformunu kullanan bireylerin yaş ortalama istatistikleri karşılaştırıldığında oranların paralel olduğu görülmüştür. Yani son yıllarda Facebook'u kullanan genç yetişkin neslin azalması aynı şekilde Facebook üzerinden intihar eden kullanıcıların yaş ortalaması ile benzer niteliktedir.

3.5.2. Tehdit İçerikli Paylaşımlar

Tehdit etmek psikolojik bir şiddet türüdür. Bu şiddet türü yeni medya platformları üzerinden yeniden bir form alarak dijital boyuta evrilmiştir. Psikolojik şiddet diğer bireylere yönelik, hakaret, aşağılama, küçük düşürme veya korkutma gibi kişiye ya da çevresindekilere zarar vermekle tehdit etme, söz ile taciz etme ve karar

alma hakkı tanımama, bağırma ve şiddetli dil kullanma gibi davranışları kapsamaktadır. Psikolojik şiddetin duygusal, sözel ve fiziksel olmak üzere üç temel çeşidi bulunmaktadır. Genel olarak tehdit, şantaj ve aşağılama gibi baskı kurma yöntemlerini içermektedir.²¹⁰ Yeni medya platformlarında kullanıcılar fotoğraflarını, videolarını, düşüncelerini paylaştıkları sosyal ağ sitelerini aynı zamanda şiddetin kolaylıkla gerçekleştiği yer olarak da kullanmaktadır. Yeni medya platformları toplumsal davranışların sergilendiği, seyircilik eden insanların davranışlarının etkilenmesine yol açan konumda olmasından dolayı iletişim bilimci, sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının üzerinde durdukları bir mecra haline gelmiştir.

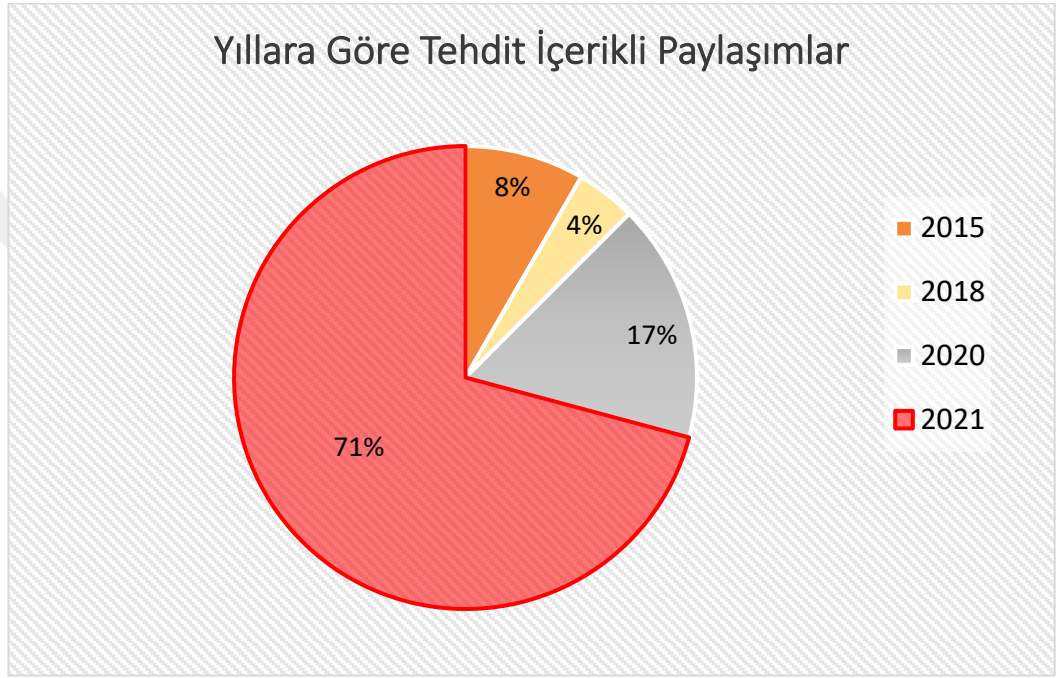
Yeni medya platformları üzerinden ortaya çıkan psikolojik şiddet, tehdit, taciz, şantaj ve hakaret olarak tezahür etmektedir. Şiddetin her türü ruh sağlığının bütüncül yapısının bozulmasında ciddi bir etkidir. Şiddet denilince akla ilk gelen fiziki olarak müdahale olsa da psikolojik şiddetin hasarı çok daha fazla olmaktadır. Çünkü ruh sağlığında meydana gelen tahribatların öncelikle fark edilmesi gerekmektedir. Uzun dönemde yaşam kalitesi üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran bu şiddet türü bireydeki düşünce kalıplarını da olumsuz etkilemektedir.

Tehdit içerikli söylemler aynı zamanda mahremiyet alanına yönelik olmasından dolayı mahremiyetin inşasına da zarar vermektedir. Günlük yaşam pratiklerinde yeni medya platformları üzerinden bireyin iç huzuruna yönelik gerçekleşen tehdit ve hakaret söylemlerinde çoğu kez şiddetin faili bulunmamaktadır. Çünkü tehdit ve hakaret doğrudan gelmemekte, dijital sahnelerde yeni formlara bürünmektedirler. Burada beğeni, takipçi, yorum sayısına endeksli bir kabullenme, reddetme, dışlanma durumları söz konusudur. Tehdit aynı zamanda kanunen bir suç eylemidir. Türk Ceza Kanunu’nda yer alan tehdit ve hakaret suçu kapsamında olaya yol açan kişi hapis cezası veya adli para cezası ile cezalandırılacağı hükmedilmektedir. Yeni medyanın insan yaşamına dahil olması ile birlikte hakaret ve tehdit suçunun kapsamı internet yoluyla tehdit suçu şeklinde genişletilmiştir. Bu çalışma kapsamında

²¹⁰Bahar Yalın, Kadriye Onbaş, Sernur Karaoğlu, **Sosyal Medyada(N) Psikolojik Şiddet: Baskı, Sömürü, Tehdit Olarak “Paylaşma!” Kültürü**, The Journal of Academic Social Science Studies, S:73, Kış 2018, s. 284.

incelenen basına yansımış şiddet içerikli paylaşımlarda içerik olarak tehdit, taciz ve hakaret söylemleri de yer almaktadır. Şiddet paylaşımlarının yüzde 31'ini oluşturan tehdit içerikli paylaşımların yıllara göre görülme grafiği aşağıdaki gibidir.

Şekil 14: Yıllara Göre Tehdit İçerikli Paylaşımlar

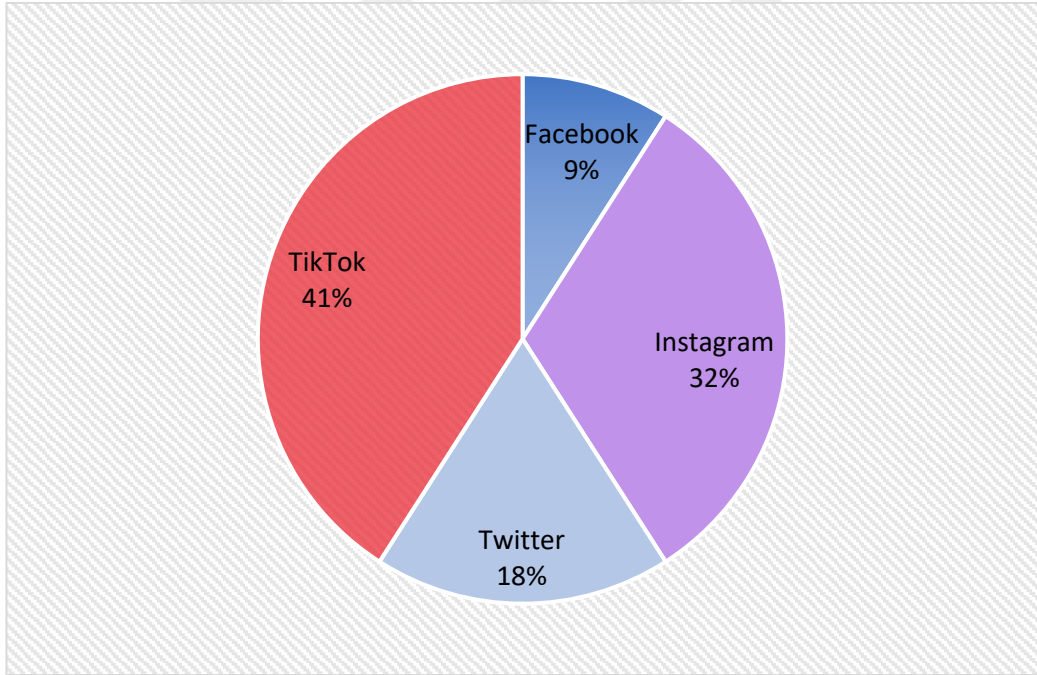

Ortaya çıkan verilere doğrultusunda görülme sıklığının arttığı yılların dünya genelinde 2020 yılı itibariyle hakimiyetini sürdüren pandemi sürecine denk geldiği görülmektedir. Bu süreçle birlikte yaşanmaya başlayan sosyo-ekonomik ve sosyal yaşam şartlarındaki değişimler doğrudan bireylerin düşünme ve davranış stillerine yansımıştır.

Tehdit içerikli paylaşımlarda içerik olarak ölümle tehdit etme, hakaret ve kadına yönelik şiddet söylemleri yer almaktadır. Basına yansıyan tehdit içerikli paylaşımların arasında intihar paylaşımlarında da rastlanılan Aleyna Çakır cinayetinin şüphelisi Ümitcan Uygun'un ağabeyin de eylemleri yer almaktadır. Ağabey Erol Uygun, yeni medya fenomeni olarak bilinen Pucca isimli genç kadını Instagram uygulaması üzerinden ölüm ve tecavüz ile tehdit etmiştir. Bu olayın gerçekleştiği tarihi takip eden birçok kadına yönelik tehdit söylemi içeren paylaşımlar daha peşi sıra

basına yansıyan haberler arasında yer almaktadır. Ayrıca tehdit söylemlerini paylaşımlarına taşıyan kişilerin sivil vatandaşlardan, ünlü camiasına, kolluk kuvvetlerinden, sporcu kimliklere uzanan geniş bir portföyde yer aldıkları görülmektedir. Yani yeni medyadaki hesapları üzerinden tehdit içerikli paylaşım yapan kişilerin kamuoyuna mal olmuş, topluma yön verebilecek konuma sahip, devlet memurluğu kademelerinde yer alan kimlik ve statülere sahip oldukları görülmektedir. Bu kişilerin kendilerini ifade etme biçimi olarak kullandıkları tehdit söylemlerini yeni medya platformları üzerinden gerçekleştirirken ağırlıklı olarak canlı yayın özelliğini kullandıkları görülmektedir. Platformlara göre tehdit söylemlerinin gerçekleştiği oranlar aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 15: Tehdit İçerikli Paylaşımın Yapıldığı Platformlar

We are social'ın 2021 raporuna göre dünya genelinde en çok kullanılan sosyal platformları arasında Facebook, Youtube ve Instagram'ın ardından gelen TikTok'un tehdit içerikli paylaşımlarla en çok basına yansıyan uygulama olduğu görülmektedir. TikTok, 2020 yılında dünyanın en büyük 6. paylaşım ağı iken 2021 yılında 4. sıraya

yükselmiştir.²¹¹ Dünya genelinde kullanıcı yaş grubu en çok 16-24 yaş grubuna aittir. TikTok kullanıcılarının yaş grubu ise resmîyette 18-24 yaş olarak gözükmekte ancak 18 yaş altı ergen yaştaki bireylerin yaşlarını büyük göstererek kayıt olduğu da bilinmektedir. Son iki yılda kullanımı hızla artan ve en çok indirilen uygulamalar arasında birinci sırada olan TikTok'un tehdit içerikli paylaşımlarıyla basına en çok yansıyan platform olması sonucu da birbiriyle örtüşmektedir. Ağırlıklı olarak kullanımı gençler arasında popülerlik kazanan TikTok'un kullanıcılarının yüzde 42'si genç yetişkin bireylerden oluşmaktadır.²¹² Araştırma kapsamında incelenen tehdit içerikli paylaşımların sahipleri de değerlendirildiğinde ortalama yaşın 30 yaş altı olduğu görülmektedir. Bu noktada ortaya çıkan verilerin dünya genelinde artış durumu ile Türkiye nezdindeki verilerin birbiriyle tutarlılık gösterdiği görülmüştür.

TikTok'un ardından en çok tehdit paylaşımları için kullanılan platform Instagram olmuştur. Bu her iki platformda da canlı yayın özelliğinin bulunması ortak noktadır. Kullanıcılar bu paylaşımlar için özellikle canlı yayın yolunu tercih etmektedirler. Burada anında gelen geri bildirim özellikleri ile söylemi gerçekleştiren hesap sahipleri kendisini anında izleyen takipçilerinin söylemleri ile motivasyon olmaktadır. Tehdit söylemini gerçekleştiren hesap sahibine, takipçileri canlı yayın esnasında motive edici söylemlerle destek vererek, anında yaptıkları yorumlarda hesap sahibinin "haklı" olduğuna dair dönütlerde bulunmaktadır. Tam da bu noktada aslında bu tür durumlara tanık olan bireylerin de maruz kaldıkları olumsuz iletilere yönelik farkında olmadan yaşadıkları ruhsal bölünmeler meydana gelmektedir. Pasif rolde olan izleyici konumundaki kullanıcılar, aleksitimi tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır.

3.5.3. Fiziki Şiddet İçeren veya Şiddete Yönlendirici-Özendirici Paylaşımlar

Medya sektöründeki tekelleşme süreci, tüketim kültürünün hızlıca yaygınlaşması, rekabet ortamının daha çetin hale dönüşmesi ile medya organlarındaki kar elde etme amaçlı ticari kaygılar, etik ve ahlaki bağlamdan kopmaya başlamıştır.

²¹¹We are social, 2020 Global Raporu.

²¹²Globalde Öne Çıkan 20 İstatistiği ile TikTok, <https://webrazzi.com/2020/05/20/markalarin-dikkatine-20-istatistik-ile-tiktok/>, erişim tarihi: 10.12.2021.

Bu tiraj ve izlenme oranı kaygısı “insan medya aracının başında nasıl tutulur” sorusuna karşılık gelebilecek her türlü cevabın tüm bu etik ve ahlak paradigmasından bağımsız bir biçimde yayın içeriklerine yansımaya yol açmıştır.

Her türlü içerikte işlenmeye başlanılan şiddet olgusuna karşın izleyici de karşıt duruş göstermeyerek, bakışını bu tür içeriklerden çevirmemekte hatta ona ilgiyle yaklaşmaktadır. Bu noktada özellikle de bedensel bütünlüğü bozma amaçlı olarak bilinçli veya kasıtlı bir şekilde uygulanan şiddet türlerinin görsel ve işitsel anlatılarda işlenmesinin yanı sıra izleyici tarafından alımlanmasına yönelik bakış açısı Baudrillard²¹³ ve Sontag²¹⁴ gibi isimlerce “şiddetin pornografisi” olarak tanımlanmaktadır. Burada sözü edilen pornografik söylem genel anlamda cinsel aktivitelerin açıkça gösterildiği farklı türde medya içeriklerinin ötesinde, acı çeken insan bedenlerinin gösteriliş ve alımlanışının da pornografik imgeler oluşturduğu anlamını taşımaktadır. Şiddete maruz kalan kimsenin yani mağdurun bedeni ve şiddet eyleminin teşhiri ile izleyicinin bu teşhir karşısındaki hazzı şiddet uygulayıcısı olmayan bireyler için de özendirici veya yönlendirici bir zemin oluşturmaktadır.

Sosyal psikologlar tarafından sunulan en yaygın bakış açısı şiddet ve saldırganlığın öğrenilerek gerçekleştiği yönündedir.²¹⁵ Baron ve Richardson (1994), Berkowitz (1993) ve Geen (1998) başta olmak üzere çoğu bilim insanı, filozof ve düşünür, şiddet ve saldırganlığın öğrenilen davranışlar olduğunu savunmaktadır.²¹⁶ Salırganlığın ve şiddet eğilimlerinin çözümlenmesi için Bandura tarafından gerçekleştirilen çalışmalar özellikle önem arz etmektedir. Bandura²¹⁷ salırganlığın kökeninde direkt ya da dolaylı çevresel deneyimler olduğunu belirterek salırgan davranışların öğrenildiğini söylemektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde yer verilen sosyal öğrenme kuramı ile içgüdü kavramları kıyaslandığında, Bandura salırganlığın doğuştan gelmediğini belirterek,

²¹³Jean Baudrillard, **Tam ekran**, Çev: B. Gülmez, İstanbul: YKY, s.134.

²¹⁴Susan Sontag, **Başkalarının Acısına Bakmak**, Çev: O. Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, s.19.

²¹⁵M. Nur Erdem, **Medya İçeriğinde Şiddetin Sunumu Üzerine Argümantatif Bir Çalışma**, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:9, S:2, 2020, s. 1204.

²¹⁶Elliot Aronson vd., **Sosyal Psikoloji**, Çev: O. Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010, s. 676.

²¹⁷Albert Bandura, **Aggression: A social learning analysis**. PrenticeHall, Inc., New York, 1973.

engellenebilir ve değiştirilebilir bir yapı olarak görmesiyle, saldırganlığın öğrenildiği kadar söndürülebileceğini ya da hiç öğrenilmeyebileceğini de öne sürmektedir.²¹⁸

Öğrenme etkinliğinin en yoğun gerçekleştiği çocukluk döneminde saldırgan davranışların dışarıdan seyredilmesi mümkündür. Anooshian'a²¹⁹ göre bu çocukların iletişimlerinde saldırganca bir tutum izledikleri ve kendilerini sosyal ve duygusal yönden izole etme davranışları sergiledikleri gözlenmektedir. Saldırgan davranışların oluşum sürecinde taklit etme eylemi oldukça önemlidir. Çocuk, ergenlik veya genç yetişkinlik döneminde öfke ve saldırganlık düzeyini kontrol edemeyen ve bunu sağlıklı şekilde ifade eden ebeveynlerini gözlemlediğinde, sözle saldırmayı, insanlara bağırması ve katı bir şekilde eleştirmeyi öğrenmektedir.

Saldırganlık üzerine bir başka görüş de Lorenz'dir. Ona göre insandaki saldırganlık, dış uyaranlara karşı bir tepkinin sonucu olmaksızın sürekli akan bir enerji pınarının beslediği bir içgüdüdür. Lorenz, içgüdüsel bir harekete özgü enerjinin, o davranış kalıbıyla ilişkili sinir merkezlerinde sürekli olarak biriktiğini ve eğer yeterince enerji birikmişse, bir uyaran olmasa dahi herhangi bir patlamanın meydana gelme olasılığı bulunduğunu savunmaktadır. Bunun gerçekleşmesi için çoğu kez uyaran aramakta hatta yaratmaktadırlar. Lorenz, W. Craig'i izleyerek, bu davranışı "iştah davranışı" olarak adlandırmaktadır.²²⁰ Böylelikle bireyin içerisinde var olan şiddet potansiyelinin çoğu zaman ufak bir uyarıcı sinyal ile açığa çıkmak için tetikte beklediğini söylemek mümkündür.

Öte yandan şiddet potansiyelinin insanın doğasında genetik olarak var olup olmadığı da ciddi bir tartışma konusudur. Serotonin azlığı saldırganlığa neden olduğu gibi erkeklik hormonu olan testosteronun da gereğinden salgılanması aynı sonucu doğurmaktadır.²²¹ Moyer (1983) tarafından yürütülen araştırmada testosteron enjekte edilen laboratuvar hayvanları daha fazla saldırganlaşmıştır ve insanlarda da buna paralel bulgulara ulaşılmıştır. Şiddet içerikli suçlardan hüküm giyenlerde doğal

²¹⁸Coşkun Arslan vd., **Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi**, İlköğretim Online, 9(1), 2010, s.381.

²¹⁹Anooshian'dan aktaran Suna Kaymak Özmen, **Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c.37, S.2, 2004, s. 31.

²²⁰Erich Fromm, **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri-I**, Payel Yay. 2.Basım, İstanbul, 1993, s.36.

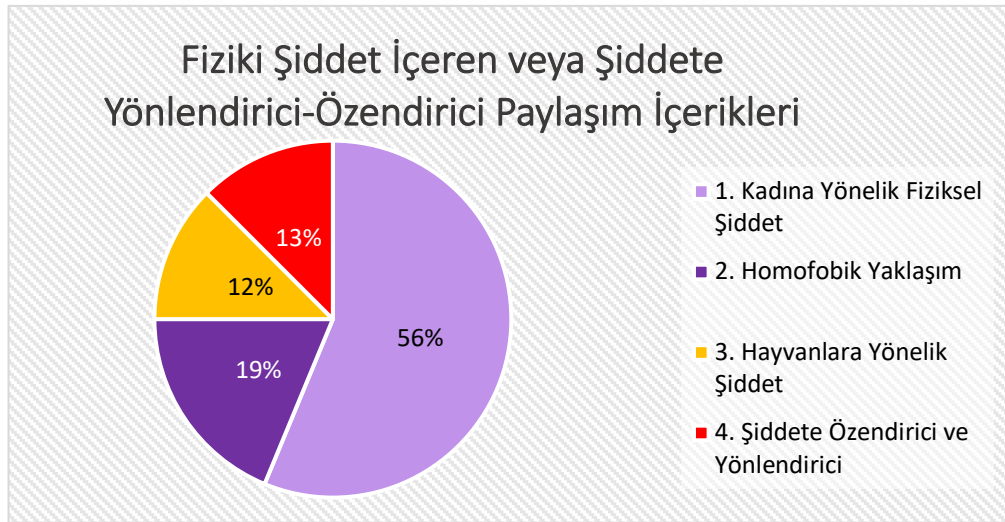
²²¹ Aronson vd., **a.g.e.**, 684-685.

testosteron düzeylerinin, şiddet içermeyen suçlardan hüküm giymiş mahkumlara oranla önemli ölçüde yüksek olduğu görülmüştür.²²² Şiddet ve saldırganlığın kaynağını sorgulayan en güncel yaklaşım ise toplumsal ve feminist kuramdır. Bu kurama göre saldırganlığın belirleyici temel faktörü sosyal yaşamdır.

Toplum tarafından kadın ve erkeğe biçilen rol ve görevler şiddet yaşantısını da doğrudan etkilemektedir. Erkeklerin şiddete eğilimli oluşunun kaynağını da bu sosyal şartlanma hali ve sosyalizasyon sürecinin belirlediği kuram içerisinde yer almaktadır. Bu görüşün, özellikle işsizlik, yoksulluğun artması, göç gibi sosyal etkilerin şiddet olaylarında artışa neden olduğuna dair tespiti genelde kabul gören bir yaklaşımdır.²²³

Bu araştırma doğrultusunda incelemeye alınan şiddet içeriklinin yüzde 21'i fiziki şiddet içeren veya şiddete yönlendirici-özendirici paylaşımlar oluşturmaktadır. Paylaşımlar şiddetin yönlendirildiği kişi ve duruma göre aşağıdaki tabloda yer verildiği gibi kategorilere ayrılmıştır.

Şekil 16: Fiziki Şiddet İçeren veya Şiddete Yönlendirici-Özendirici Paylaşım İçerikleri

²²² E. K. Moyer, **The physiology of motivation: Aggression as a model**. In C. J. Scheirer & A. M. Rogers (Eds.), The G. Stanley Hall lecture series, Vol. 3, American Psychological Association, 1983, s.83

²²³ Mehmet Gök, **Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2009, s.23.

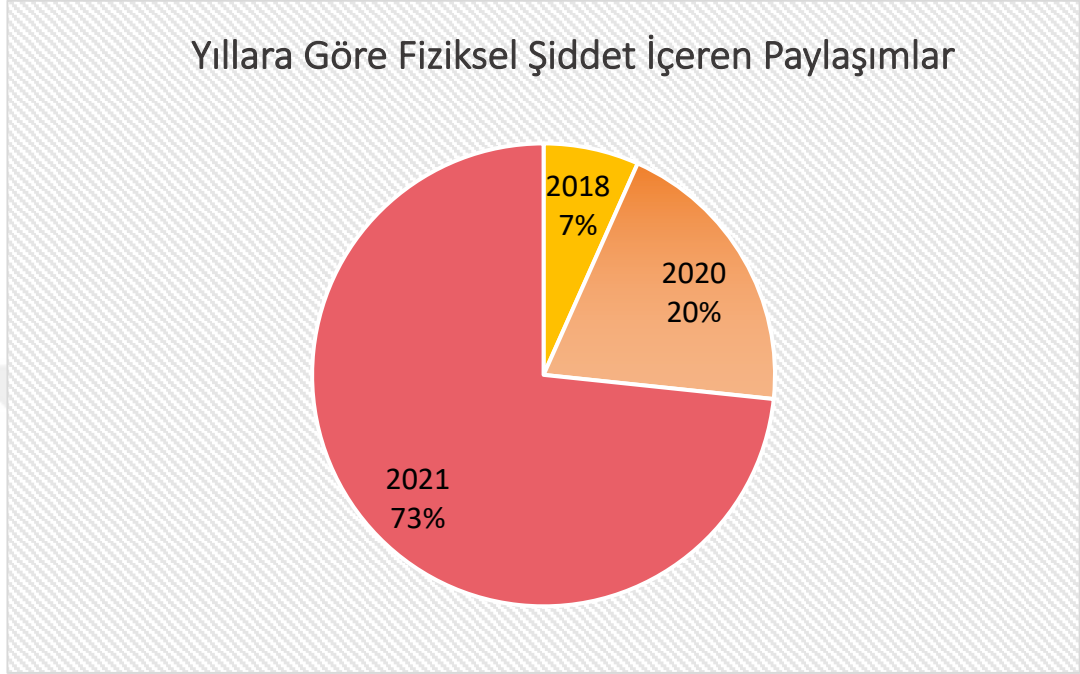
Uygulanan şiddetin yeni medya platformları üzerinden canlı yayın özelliği aracılığıyla kamuoyuna açık halde sunulması 3 Haziran 2020 tarihinde evinde boynunda ipe ölü bulunan Aleyna Çakır isimli genç kadının cinayet haberi ile basında dikkat çekmiştir. Çünkü bu zamana kadar basına yansıyan şiddet haberlerinin hiçbirinde bir kadına uygulanan şiddet bu kadar aleni biçimde canlı yayında gerçekleştirilmemiştir. Cinayetin ardından baş şüpheli Ümitcan Uygun ile Aleyna Çakır arasında yeni medya platformlarından herkese açık bir şekilde gerçekleşen diğer canlı yayın görüntü ve konuşmalarının da ortaya çıkmasıyla yeni medya platformlarının şiddet zemini olarak kullanımı basına yansımıştır. Çakır ve Uygun, cinayetten kısa bir süre önce yine canlı yayın üzerinden birbirlerine tehdit ve hakaret içeren söylemlerde bulunmuşlardır. Kısa süre sonra Uygun'un kendi şahsi hesabından başlattığı canlı yayında Aleyna Çakır'ın yerde yatan baygın bedeni kameraya yansıtılmıştır.

Geleneksel medya organlarında oldukça ses getiren bu üzücü olay, diğer yeni medya platformlarında da örgütlenmeler doğurmuştur. Aleyna Çakır'ın kadın cinayeti olarak basında yer alması, Twitter gibi örgütlenme gücü olan platformlar üzerinden kullanıcılar tarafından hak ve adaleti arama amaçlı paylaşımlarla mahkeme süreci yakından takip edilmiş ve gereken cezanın verilmesine yönelik desteklenmiştir.

Bu olayın ardından bu olay ile ilişkili kişiler, yeni medya platformlarını kullanarak birçok şiddet içerikli yayının daha baş aktörü olmuşlardır. Çakır olayına karışan kişilerin haricinde de bu olay tarihi itibarıyla benzer olaylar basına yansımıştır. Özellikle TikTok fenomeni olarak adlandırılan gençler yine kadına şiddet vakası olarak kız arkadaşlarına uyguladıkları ağır fiziksel şiddet görüntülerini canlı yayın özelliği ile yeni medya platformlarından sergilemişlerdir. Şiddet içerikli paylaşımların özendiriciliğine yönelik en büyük göstergelerden biri Aleyna Çakır olayının ardından benzer olayların basına yansımada artış olduğudur.

Bu çalışmanın kapsamı 2011 ile 2021 yılları arasındaki dönemi ele alan 10 yıllık bir süredir. Ancak basına yansıyan haberlerde yeni medya platformlarında fiziki şiddetin direkt olarak gösterimine ilk olarak 2018 yılında rastlanmıştır. Yıllara göre fiziki şiddet içeren paylaşımların dağılımına aşağıdaki grafikte yer verilmiştir.

Şekil 17: Yıllara Göre Fiziksel Şiddet İçeren Paylaşımlar

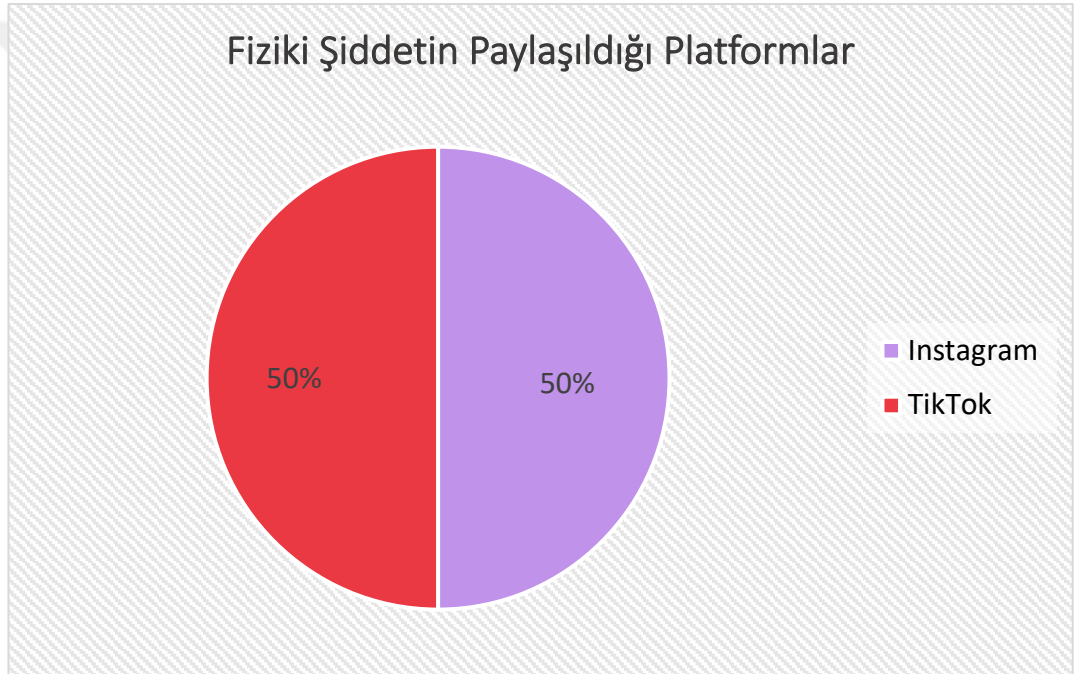

Tabloda da görüldüğü üzere 2018 yılına gelinceye kadar yeni medya platformlarından basına yansıyan fiziksel şiddet içerikli herhangi bir paylaşım rastlanmamıştır. 2019 yılında da yine aynı şekilde hiçbir paylaşım yer almamaktadır. Ancak 2020 ve 2021 yıllarında aniden büyük bir artış gerçekleşmiştir. Şiddetin doğrudan sergilenerek basına yansıyan ilk paylaşım, hayvana şiddettir. Bir televizyon programı sayesinde tanınan Murat Özdemir adlı kişinin papağanına uyguladığı şiddet ve işkence görüntülerini Instagram hesabı üzerinden paylaşması basına yansıyan ilk haberdır. Papağanın ölmesi ile sonuçlanan durumuna yönelik yine yeni medya platformları üzerinden kullanıcılar büyük tepkiler yağdırmıştır. Özdemir, önce gözaltına alınmış ardından akıl sağlığı için 21 gün hastanede yatırılmıştır. Ayrıca Özdemir’e para cezası kesilmiştir.

2020 yılı itibariyle TikTok uygulamasında Trend haline gelen “şiddete meyilim var” akımı başlamıştır. Gençler “şiddete meyilim var” sözünün yer aldığı şarkıyı paylaşımlarına ekleyerek, birbirlerine yönelik şiddet uyguladıkları kısa videoları paylaşmaya başlamışlardır. Hatta Youtube fenomenleri bu paylaşımlarını konu

edindikleri YouTube videoları çekerek kimin daha iyi vurduğu şeklinde olumlayıcı yorumlamalarda bulunmuşlardır. Bu durum şiddeti müzikal hale getirerek oyunmuş gibi göstermesi sebebiyle şiddete özendirici ve şiddete yönlendirici niteliktedir. Bu akımın ardından gelen fiziki şiddet paylaşımların içerikleri kadına yönelik ve homofobiktir. Şiddete aracı olarak kullanılan yeni medya platformlarının dağılımı aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Şekil 18: Fiziki Şiddetin Paylaşıldığı Platformlar

Fiziki şiddete zemin olan ve şiddete yönlendirici paylaşımların gerçekleştiği platformlar Instagram ve TikTok'tur. Araştırma kapsamında ele alınan süreçte bu başlık altındaki paylaşımların diğer platformlar üzerinden gerçekleştiğine yönelik habere rastlanmamıştır. YouTube platformunun bu noktada şiddet taşıyıcı rolü bulunmaktadır. Şöyle ki ilk paylaşım yeri Instagram ve TikTok hesapları olan şiddet içeriklerini, YouTube fenomenleri kendi kanalları üzerinden yorumlayarak paylaşmaktadır. Yani YouTube üzerinden direkt olarak sergilenen ya da basına bu şekilde yansımış olan paylaşım yoktur. Ancak gerçekleşen olayların görüntülerine yer verilmektedir. Son yıllarda Facebook kullanıcı sayısındaki düşüş ve genç nüfusun

ağırlıklı olarak Instagram ve TikTok kullandığı göz önüne alındığında ortaya çıkan bu sonuç paralel bir bağlantı olmuştur.

Araştırma sonucunda TikTok ve Instagram üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarının tamamının video olarak yer aldığı görülmektedir. Basına yansıyan bu içeriklerle ilişkili olarak yer alan diğer haberlerde, bu paylaşımları gerçekleştiren kişiler paylaşımları sebebiyle gözaltına alındıkları sırada daha fazla beğeni almak için yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifade sonucunda ortaya çıkan tabloda insanın beğenilme ve takdir edilme arzusunun yeni medya platformlarında dijital benlik oluşumu sırasında yeni bir biçime büründüğü görülmektedir. Bireylerin toplum içerisinde takdir edilme arzusu yeni medyadaki beğeni sayısı ile ilişkilendirilmiştir. Böylelikle şiddet içeriklerine gelen daha fazla beğeni ve izlenme oranının kullanıcıya haz verdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.6. Gündelik Yaşamdan Yeni Medyaya Aktarılan Şiddet Paylaşımları

Sosyal yaşam ve yeni medya arasında hem ilişkisel hem de etkileşimsel boyutta döngüsel bir bağlılık bulunmaktadır. Yeni medya platformları insanları kendilerini ifade edip, dışavurum gerçekleştirdikleri gündelik yaşamın bir mecrası olduğu gibi aynı zamanda gündelik yaşamı şekillendiren yönetmen rolüne de sahip döngüsel bir süreci bünyesinde barındırmaktadır. Bu doğrultuda iki dinamik karşımıza çıkar:

- Yeni medya platformları gündelik yaşamı yansıtmaktadır.
- Gündelik yaşam yeni medya platformlarına göre uyarlanmaktadır.

Bireylerin önceleri kendilerini ifade ettikleri profil alanları, zamanla burada tutunma çabasına evrilerek, beğeni ve takipçi “sayısı” gibi rakamlar ile ilişkilendirilen insani duygularla bütünleşmiştir. Bu tutunma çabası zamanla haz duygusunu körüklemeye başlayarak, bu rakamsal değerlerin verdiği haz, etik bağlamdan kopuş sergilemiştir. Zaman içerisinde yeni medyada haz duygusuyla güdülenen birey kadar bu içeriklere maruz kalan, tanıklık eden “izleyici” konumundaki diğeri kullanıcılar yani “takipçiler” de bu haz sürecine dahil olmaktadır.

Krahé vd.²²⁴ medyadaki şiddet içeriğinden alınan “hazzın”, bu türden içeriklere maruz kaldıkça artacağına vurgu yapmaktadır. Bu türden bir şiddet çoğu kez gündelik hayata aktarılmamakta, medyadaki içeriğe tanıklık etmekle yetinilmektedir ki, bu da ikame bir doyum duygusu yaratmada hayli etkindir ²²⁵. Söz konusu içerik aktörlerinin yanı sıra izleyicilerinin de iletişim pratiklerinde bozulmalar meydana gelmektedir. Yeni medya platformları üzerinden tanık olunan şiddet içerikli paylaşımlar, Aleksitimi ve karanlık üçlü kişilik başlıklarında yer verilen, duyarsızlaşma ve bastırılmış kişilik örüntülerinin açığa çıkması için örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz çalışmasında ortaya çıkan sonuçlar örnek teşkil ettiğini destekler niteliktedir.

Hem yeni medya platformlarında hem de geleneksel medya yayın organlarında uzun süre yer alan, Aleyna Çakır cinayeti 2021 yılının Şubat ayında gerçekleşmiştir. Araştırma kapsamında yeni medyadan basına yansıyan paylaşımların zamanları incelendiğinde artış oranının bu tarihten sonra daha da arttığı görülmektedir. Hatta bu olayın ardından gerçekleşen tehdit içerikli söylemlerde özellikle geçmişte yaşanan şiddet içerikli olaylara atıfta bulunarak örnek verildiği görülmüştür.

TikTok platformu üzerinden 2021 yılının Mart ayında gerçekleştirilen canlı yayında fenomen olarak adlandırılan S.B. adlı kişi bir kadına yönelik tehdit söylemleri gerçekleştirerek “Özgecan Aslan gibi olacak onun sonu” ifadesine yer vermiştir. Bu söylemin üzerine Twitter gibi örgütlenme gücü bulunan diğer yeni medya platformlarından tepki paylaşımlarının üzerine gözüktüğü alınan söylemlerin sahibi ifadesinde, şov amaçlı, dikkat çekmek ve beğeni almak için bu sözleri sarf ettiğini dile getirmiştir.²²⁶ Bu olayların ardından yıl içerisinde aynı içerikte olaylar yaşanmaya

²²⁴Barbara Krahe vd., **Desensitization to media violence: links with habitual media violence exposure, aggressive cognitions, and aggressive behavior**, Journal of Personality and Social Psychology, 100(4), 2011, s.631.

²²⁵Rene Girard, **Şiddet ve Kutsal**, Çev: N. Alpay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

²²⁶**TikTok'taki ölüm tehdidini 'şov amaçlı yaptım' dedi, tahliye edildi**, <https://www.sozcu.com.tr/2021/gunun-icinden/sonun-ozgecan-gibi-olacak-demisti-hapis-cezasi-aldi-6316910/>, erişim tarihi:10.12.2021.

devam etmiştir. Bu paylaşımlarda da yaşanan önceki olaylar referans gösterilerek tehdit söylemleri gerçekleştirilmiştir.

Gündelik yaşamdan yeni medyaya, oradan da basına yansıyan şiddet paylaşımlarının ilk örneği 2015 yılında yaşanmıştır. Gündelik yaşamlarında sorunları olan iki kişi, yeni medya platformları üzerinden tehdit içerikli paylaşımda bulunmuş, devamında da bu durum yeniden gerçek hayata yansıyarak cinayet ile sonuçlanmıştır.

Günümüzde yeni medyanın insan yaşamında geldiği son nokta, duygu ve düşüncelerini çevresine duyurmak istediği bir mecra halindedir. Burada ifade edilen duygu ve düşünceler kavramı içerisinde oldukça geniş sorunları da barındırmaktadır. Şöyle ki bireyler gündelik yaşamdaki sorunlarını, öfkelerini, kızgınlıklarını, kırgınlıklarını bireyler, gündelik yaşamda yaşadıkları sorunlarını yeni medya platformları üzerinde kendisine sunulan profil alanlarında ifade etmeye başlamıştır.

Gündelik yaşamın yeni medyayı – yeni medyanın gündelik yaşamı belirleme ve etkilemesine yönelik gerçekleştirilen bir araştırmada, çalışmaya katılan katılımcıların yüzde 41,9’u gündelik yaşamdaki değişimlerin yeni medya kullanımını arttırdığı yönünde görüş bildirmiştir.²²⁷ Gündelik yaşamdan söz ettiğimizde toplumsallaşma kavramına da değinmemiz gerekmektedir. Toplumsallaşma kavramı birincil ve ikincil olmak üzere kendi içerisinde ayrılmaktadır.

Kişilerin çevresine uyum sağlamak için ihtiyaç duyduğu hayat ve dünya bilgisinin temellerinin atıldığı döneme birincil toplumsallaşma adı verilirken, bireylerin toplum içerisindeki yerinin pekişmesinde önemi olan kurumsal alt dünyaların özümsemesine karşılık gelen süreç de ikincil toplumsallaşma olarak tanımlanmaktadır.²²⁸ Yeni medyanın insan hayatına nüfus etmesinden önce bireylerin yaşamını inşa eden geleneksel kitle iletişim araçları etkileşimsiz yapısına rağmen toplumsallaşma sürecine büyük izler bırakmıştır. Ancak yeni medya toplumsallaşma sürecinde, gerçek yaşamın sunulduğu etkileşimli bir sistemin zemini olmasından

²²⁷ Arklan ve Akdağ, **a.g.e.**, s.30.

²²⁸ Alper Altunay, **Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya**, Selçuk İletişim Dergisi, Cilt:9, S:1, 2015, ss.416.

dolayı gerçek durumların karşısında farklı davranış biçimlerinin geliştirilmesi sürecini kapsamaktadır.

Medya aracılığıyla gerçekleşen toplumsallaşma süreçleri, gerçek toplumsallaşma süreçlerini simüle etmektedir. Bu durumun uzantısı olarak ekran tabanlı iletişim süreçleri günümüzün yeni toplumsallaşma süreci haline dönüşmüştür. Ortaya çıkan bu yeni sistem, sosyolojik boyutlu olmasından dolayı ağ toplumu olarak adlandırılmaktadır. Castells ağ toplumu kavramını “gündelik yaşamlarında geleneksel iletişim araçları yerine yeni medyayı koyan, yeni medyanın iletişim olanaklarını gündelik yaşamı içine yerleştirmiş ve belirli bir alışkanlık edinmiş bir toplum” olarak açıklamaktadır.²²⁹ Yeni medyaya yansıyan gündelik yaşam izdüşümleri, modern dünyadaki geleneksel medyanın ortaya çıkardığı toplumsallaşma yapısından önemli farklılıklar içermektedir.

Castells ve Van Dijk’in²³⁰ ağ toplumu olarak tanımladığı bu toplum inşasında bireylerin öncelikli olarak bilgisayar aracılı iletişim süreçlerini kavrayabilmesi, mobil iletişim süreçlerini gündelik yaşamının bir parçası haline getirebilmesi için ağ kültürünü özümseyerek kendi kültürel değerleri içinde konumlandırabilmesi gerekmektedir. Prensky’nin²³¹ dijital yerliler olarak adlandırdığı sayısal devrim sonrası doğan nesil, bu becerilere sahip bir biçimde yetişmektedir. 2000’li yılların sonrasında toplumsallaşma pratiklerini bu nesil belirleyeceğinden dolayı, gündelik yaşamın yansımaları da yine bu nesil üzerinden gerçekleşecektir.

Bu çalışma kapsamında incelenen şiddet içerikli paylaşımların da toplumsallaşma sürecinin bir parçası olarak dijital yerli adı verilen yeni nesil bireyler tarafından inşa edildiği görülmektedir. Son yıllarda şiddet içerikli paylaşım sayılarının artması, TikTok kullanıcılarının yaş aralıkları, beğeni duygusunun altında yatan haz güdülenmesi gibi durumlar kıyaslandığında tüm bu süreçler arasında tutarlı bir korelasyon olduğu görülmektedir.

²²⁹Manuel Castells, **Ağ Toplumunun Yükselişi**, çev.Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.26.

²³⁰J. Van Dijk, **The Network Society**, ed. J.Van Dijk, Sage Publications, London, 2006, s.156.

²³¹Marc Prensky, **Digital natives, digital immigrants**, Part II: Do they really think differently? On the Horizon, November/December, 9(6), 2001, ss.1-6.
<http://d.scribd.com/docs/25yfw2gwrabinjk3vt.pdf>, erişim tarihi: 11.12.2021.

SONUÇ

Yeni medya platformları üzerinden artık egemen bireyin güçsüz bireye uyguladığı basit şiddetin ötesinde yeni bir şiddet ortaya çıkmıştır. Bu şiddet, fiziki şiddetin somut yapısından sıyrılmış, doğrudan tek bir bireye değil, kitlelere ulaşan ve örtük anlamlar içeren yapıya bürünmüştür. Bireyin günlük yaşam içerisinde davranışlarını şekillendirmesi sürecine etkilen eden çevresel faktörler yerini dijital dünyada gördüğü paylaşımlara bırakmıştır.

Bu çalışma içerisinde ele alınan intihar eylemi barındıran paylaşımların kökeninde taklit örnekleme yer almaktadır. Dinsel iletişimin aracı olarak tanımlanan şiddet ise bu çalışma içerisinde bulunan yeni medya platformları üzerinden paylaşılmış intihar notlarında gözlemlenen ‘helallik isteme’ söylemleriyle örtüşmektedir. Tüm dinlerde intihar eylemi en büyük günahlar arasında ifade edilirken, intihar edenler lanetli olarak nitelendirilirken, bireyler intihar eylemlerini yine ‘hakkınızı helal edin’ istemiyle gerçekleştirmektedir. Burada ortaya çıkan diğer bir değişken de bireyin bilişsel çelişki yaşamasıdır. Bireyin ruhsal bütünlüğünün bozulmasına yönelik gerçekleşen travmalar, toplumsallaşma durumu ile bir paradigma oluşturmakta ve birey sosyalleşme istemi ile kendi iç dünyası ile kuramadığı bağ arasında sıkışmaktadır.

Analiz edilmeye çalışılan intihar eylemi paylaşımlarında, olayın öznesi olan kişilerin intihar gerekçelerinde maddi olanaksızlıklar ve işsizlik gibi bireyin toplum normlarından kendisini eksik hissetmesine yol açıcı durumlar yer aldığı görülmektedir. Bu da şiddetin ekonomik boyutunun yeni medyada tezahür ettiğinin göstergesidir.

Şiddet olgusunun insan doğasında var olan özellikle de cinsiyet ile ilişkisi bulunduğu değinilmiştir. Çalışma ekseninde kategorize edilen fiziki şiddet içeren paylaşımlarda da bu durumun yansımaları görülmektedir. Ağırlıklı olan kadına yönelik direkt şiddet içeren paylaşımları, çocuklara ve hayvanlara yönelik şiddet içeren paylaşımlar takip etmektedir. Bu tabloya genel olarak bakıldığında erkek bireyin doğasında var olan şiddet kavramının, insan doğasında genel olarak var olan şiddet kavramı ile daha da körüklenerek, güçsüz olan üzerinden kendini var etmeye

çalışma ve Freud'un baba kavramında yer aldığı gibi kendi içindeki iktidarı dışavurma istemi görülmektedir. Basına yansıyan fiziki şiddet içeren paylaşımlarda özellikle canlı yayın açılarak şiddet eyleminin takipçilere yani kamuoyuna sunulması da aslında anlık olarak geribildirimlerle bireyin bu yapmış olduğu güç gösterisini herkese sunma isteği ile takdir alma beklentisinden kaynaklanmaktadır.

Bireyin kimlik ve kişilik inşa süreçlerinde sosyokültürel, aile, çevre gibi unsurların yanında bireyin iç dünyasına yönelik karanlık üçlü kişiliğine değinilmiştir. Kişinin bastırmış olduğu yetersizlikleri özellikle de sevgiden yoksun olarak gelişim göstermesi şiddet unsurunu tetikleyici faktörlerden biridir. Bu durumun örnekleri analiz edilen paylaşımlar arasında şiddetin canlı yayın olarak sunumunda açıkça görülmektedir. Çünkü analiz edilen paylaşımlarda şiddet gösterilen kadınların, sevgilileri ya da eski sevgilileri olduğu görülmüştür. Bu durumda sevgi kavramının bir sonucu olarak şiddetin gerçekleştiği sonucu karşımıza çıkmaktadır. Nasıl ki takdir edilme ve başarı kavramlarının örüntüleri bireyde her zaman doğru şekilde gerçekleşmediği gibi sevgi kavramının inşası da ne yazık ki bireylerde doğru bir formla yer almamaktadır.

Basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımlarda rastlanan kadına ve çocuğa yönelik şiddet içeren paylaşımlarda yer alan "aldattı ve cezasını aldı", 'yaramazlık yaparsan işte böyle olur', 'beni terk etmek ne demek şimdi gördün' şeklindeki söylemler ben kavramı ile başlayıp aslında toplumsala dönüşen bir ceza verme sistemidir. Burada şiddet eylemini gerçekleştiren bireyin içindeki yargıç artık toplumsallaşmış ve adeta yargıyı dağıtır hale gelmiştir. Birey tüm bu dışavurumları gerçekleştirirken yeni medya platformlarını kullanmayı tercih etmeye başlamıştır. Bunun sebebi makro düzeyde arkaik toplumların modernite sürecine girişi, mikro boyutta ise zaten gündelik yaşam içerisinde toplumsallaşma sürecine sağlıklı bir şekilde dahil olamayan bireyin dijital bir ekrandan benliğini sunabileceği, yüz yüze gelmeden binlerce insana aynı anda ulaşabileceği, kendisinin çevrimiçi olma süreçlerini yöneterek sadece tek bir tıkla bağlanıp yine tek bir tıkla bu insan topluluğunun önünden yok olabileceği bir zemin sunmasıdır.

Topluluk önünde kendini ifade etmek her birey için aynı kolaylıkta olmamaktadır. Sunum ve iletişim becerilerine sahip olması gereklidir. Ancak yeni

medya platformları bireylerin bu çekingen davranışlarını ortadan kaldıracak nitelikler barındırmaktadır. Birey dijital bir ekrandan benlik sunumunu kendi istediği, sürede kendi istediği kadar gerçekleştirmekte ve tüm bunları yaparken kendi istediği alandan sahnelemektedir. Bu alan genellikle kişinin dört duvar ile çevrili olan güvenli alanı yani evi veya şahsi odasıdır. Yani yeni medya ruhsal bölünmeler yaşayan bireylerin iletişim kurmaları için kendi güvenli ortamlarından topluma açılan bir aracı konumundadır.

İncelenen paylaşımlarda gözlemlenen beğeni sayısını arttırmak amacıyla paylaşılan tehdit söylemi içerikleri, bu durumun yeni medya zemininde tezahür etmesine örnektir.

Yeni medyanın sunmuş olduğu özgürlük alanı ve kısıtlanamaz yapısı, şiddet paylaşımlarını gerçekleştirenler kadar buna maruz kalan kişilerde de yapıbozum meydana getirmektedir. Özellikle tehdit söylemlerinin gerçekleştirildiği Instagram platformunun canlı yayın özelliğinde kullanıcının takipçi listesinde olan diğer kullanıcılar şiddet meyli göstermese dahi bu içeriklere tanık olmaktadır. Tam da bu noktada TikTok uygulamasının kullanıcılara erişme konusunda engellenemez ve öngörülemez bir tehlike oluşturduğu görülmüştür. Çünkü bu uygulamada bulunan özelliğe göre takipçisi olmadığınız veya sizi takip etmeyen insanların dahi canlı yayınlarına yukarı kaydırarak erişmeniz mümkündür. Böylelikle karşınıza çıkacak olan canlı yayın içeriğine müdahale etmeniz veya tahmin etmeniz mümkün olmamaktadır. Canlı yayında her yaş grubundan insan istediğini yapabilmektedir ve bu durum da ne yazık ki herhangi bir denetimden geçmemektedir. Kullanıcılar o sırada canlı yayından istediğini yapabilirken, kendisini hiç tanımayan bir insanın belki de bir çocuğun bu içeriğe erişmesi olanaklı kılınmaktadır.

TikTok'un kullanıcı kitlesinin ergen ve genç yetişkin bireyler olduğu göz önüne alındığında şiddet unsurlarının yer aldığı paylaşımların özellikle 2020 yılı itibarıyla artış göstermesi genç bireyler arasında özendiriciliğe yol açığının göstergelerindendir. İncelenen paylaşımlarda, içeriğinde şiddet unsuru ile yapılan her bir paylaşımın ardından gelen diğer paylaşımlarda bir önceki şiddet paylaşımına referans verilen söylemler gözlemlenmiştir.

Çalışmada, Instagram ve TikTok platformlarında ağırlık olarak tehdit içerikli söylemlere ve fiziksel şiddet görsellerine rastlanırken, kullanıcıların intihar girişimlerini sergilemek için Facebook'u tercih ettiği görülmüştür. Facebook kullanımının son yıllarda artış göstermemesi, genç bireylerin diğer yeni medya platformlarına doğru kayma göstermesi ile Facebook uygulamasında rastlanan intihar girişimlerini gerçekleştiren kullanıcıların da orta yaş üstü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Facebook'un genel kullanıcı kitlesinin orta yaş üstü olması ile paralel bir durum ortaya çıkmaktadır. Pandemi süreci ile birlikte şiddet içeriklerinin arttığı görülmüştür. Şiddet paylaşımlarının intihar içeriğinden tehdit ve fiziksel şiddete dönüştüğü ve bunun için de yine aynı genç kullanıcı kitlenin özellikle Instagram ve TikTok platformlarını tercih ettiği yine çalışmanın sonuçları arasındadır. YouTube platformu bu bağlamda diğer yeni medya platformları ile kıyaslandığında dijital şiddet noktasında daha farklı bir konuma sahiptir. Youtube üzerinden basına yansıyan doğrudan bir paylaşım ya da yayın bulunmamaktadır.

YouTube platformu genel yapısı itibariyle de diğer uygulamalardan daha farklıdır. Burada kullanıcılar kendilerine kanallar açarak bu kanallara video yüklemektedir. YouTube'un genel denetleme mekanizması da diğer platformlara göre daha iyi işlemektedir. Şikayetlere daha hızlı dönüş sağlanarak, içeriklere müdahale edilmektedir. Youtube'un genel itibariyle şiddet taşıyıcısı rolünde olduğu görülmüştür. Şöyle ki kullanıcıların kendilerinin direkt olarak şiddet içerikli paylaşımları yer almazken, videolar kısmında diğer uygulamalardan derlenen görüntülerden oluşan, paylaşımların birleştirip sunulduğu videolara yer verilmektedir. Bu noktada YouTube direkt olarak şiddeti sunmazken, şiddet içerikli paylaşımların derlenip, eleştirel olarak yaklaşılsa dahi sunulduğu bir ortam görevi görmektedir. Aktif şiddet zemini değil, pasif şiddet taşıyıcısı rolündedir. Buradaki kanal sahipleri bu tarz içerikleri eleştirerek, olumsuz görüşlerini aktarsalar da yine de şiddet unsurlarını barındıran diğer platformlarda yayınlanmış paylaşımları toparlayarak tek bir videoda sunmaktadır. Böylelikle dolaylı yoldan yine Instagram, Facebook ve TikTok üzerinden paylaşılan içerikler Youtube üzerinden sergilenmektedir.

Sonuç olarak 2020 yılı itibariyle yeni medya platformları üzerinden yapılan ve basına yansıyan şiddet içerikli paylaşımların sayısında artış görülmüştür. Kullanıcılar,

tehdit içerikli paylaşımları karşısında tepki aldıklarında bunu beğeni almak ya da takipçi sayılarını arttırmak amacıyla gerçekleştirdiklerine yönelik ifadelerde bulunmaktadır. Ancak burada önemli olan ve tehlike barındıran kısım, kişinin beğeni ve takipçi sayısı gibi rakamsal verilere mutluluk gibi duygularını ilişkilendirerek, insani erdemlerden uzaklaşıyor olmasıdır. Kullanıcılar iletişim yöntemi olarak şiddet yolunu seçmektedir. Konuşma eyleminin nicesel anlamda genişçe yer aldığı ancak niteliksel çizgide ise ne yazık ki anlam bulamadığı günümüzde kullanıcılar kendilerini ifade edebilmek için şiddet unsuru barındıran eylemleri ve söylemleri tercih etmektedir.

Kişilik ve kimlik oluşum süreçlerinde bireyin ileriye yönelik davranış kalıplarının ve algılama süreçlerini etkileyen karanlık üçlü kişilik paradigması, yeni medya platformlarında daha kolay biçimde açığa çıkabilmektedir. Aynı zamanda bu platformlar üzerinden şiddet unsurlarına tanık olan bireyler de zamanla duyarsızlaşmaya ve yanlışa ortak olmaya başlamaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan paylaşımlardaki yorumlarda gözlemlenen şiddet içerikli paylaşımlara destekleyici nitelikteki yorumların haricinde bu içeriklere katılıp seyirci olarak gözlemlemek de diğer kullanıcılar üzerinde potansiyel bir şiddet yöneliminin açığa çıkmamış hali olduğunun göstergesi olabilmektedir. Kendini gerçek yaşamda gerçekleştirememiş, olmak istediği kişilik ile mevcut yaşantısında sahip olduğu kimliği eşleşmeyen, gündelik yaşamda sosyal ortamlarda statülerden uzak kendisi olarak var olamamış ya da kendini ifade edemeyen bireyler için yeni medya platformları dijital benliklerin sunumu noktasında oldukça elverişli alanlar sunmaktadır.

Instagram, Facebook, TikTok ve Youtube ile kıyaslandığında Twitter platformunun şiddet içerikli unsurlar barından paylaşıma daha az zemin oluşturduğu görülmektedir. Genel olarak Twitter'ın örgütlenme gücünün ağır basması, kullanıcılarının arasında da bilinç durumunun oluşmasının bu doğrultuda olması Twitter'ı daha kullanışlı ve bilinçli bir ortam haline dönüştürmektedir. Yapılan çalışmada Facebook, Instagram ve TikTok uygulaması üzerinden paylaşılan şiddet içerikli paylaşımların Twitter üzerinden açığa çıkarılarak, kamuoyunda bilinç oluşturulduğu hatta Twitter üzerinde Trend Topic başlıkları oluşturularak buradan da

basına duyurulduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan rakamsal verilere de bakıldığında Twitter'ın diğer platformlara göre şiddete zemin oluşturmaması veya şiddet taşıyıcısı olarak konumlandırılmasının daha düşük olduğu görülmüştür.

Yeni medya platformları yeni bir insan tanımının heyecanına kolayca varabilen kullanıcıların yanı sıra gündelik yaşamda sosyalleşmeyi sağlıklı bir şekilde başaramayan, yüz yüze iletişimde zayıf, kendisi sağlık bir biçimde ifade edemeyen bireyler için yeni bir dünyanın kapısını aralamıştır.

Yeni medya platformları üzerinden oluşturulan dijital sahnelerde bireylerin kendilerini ifade etmek için seçtikleri iletişim yöntemleri iletişim bilimlerinin tüm sağlıklı dinamiklerinin ötesinde bir yapıya sahiptir. Yeni medya platformlarından uzak durmak günümüzde mümkün değildir. Burada önemli olan fiziksel şiddet içeren paylaşımların ötesinde doğrudan şiddet olduğu anlaşılamayan metinlere yönelik farkındalık oluşturmaktır.

TikTok üzerinden gerçekleşen 'şiddete meyilim var' akımı gibi ya da şiddet içeriklerini derleyip yorumlayan YouTube videoları gibi ya da 'kasalardan atlama düellosu' gibi doğrudan bakıldığında şiddet olarak belirmeyen, platformlar üzerinden emojilerle veya müziklerle süslenmiş ancak zemininde şiddet barındıran içeriklere yönelik farkındalık oluşturularak, bu içeriklerin ve akımların bireyleri özellikle de genç yetişkinleri şiddete yönlendirici, özendirici durumuna yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Literatürde iletişim psikolojisine yönelik çalışmalar oldukça kısırdır. Psikoloji disiplininde çalışma yapan meslek mensupları ile iletişim bilimcilerin bu alanda ortak çalışmaları gerekmektedir. Bu çalışmaya iletişim bilimleri bakış açısıyla iletişim psikolojisi kuramları bağlamında yaklaşıldığından dolayı ilerleyen zamanlarda bireylerin yeni medya mecralarını yeni şiddet alanı olarak kullanmalarına yönelik psikoloji disiplini içerisinde çalışmaların yapılması önerilmektedir. Paylaşımları gerçekleştiren ve izleyici olarak maruz kalan kullanıcıların bilişsel süreçleri tıp bilimleri tarafından da değerlendirilmeye açık bir alan olarak tezahür etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, Teodor;
Horkheimer, Max :
Aydınlanmanın Diyalektiği, (Çev. Nihat Üner;Elif Öztarhan Karadoğan), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Adorno, Theodor W.:
“Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek”, **Cogito**, Sayı: 36, Yaz, 2003, ss.13-36.
- Adrian Furnham, Richards
C. Steven, Paulhus, Delroy:
“The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review”, **Social and Personality Psychology Compass**, 7/3, 2013, ss.199-216.
- Aghababaei, Naser ve
Błachnio, Agata:
“Well-Being And The Dark Triad”, **Personality and Individual Differences**, Vol:86, 2015, s.365–368.
- Akıner, Nurdan:
“Bir Modern Zamanlar Silahı Olarak Medya: Kaddafi’nin Linçinin Satır Arasını Okumak, Esad’ı Anlamak”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2(1), 2014, ss. 1-19.
- Altıntaş, Ersin; Gültekin,
Mücahit:
Psikolojik Danışma Kuramları, Alfa yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Aralık 2003.
- Alperen, Abdullah ve Salur,
Hüseyin:
“Hannah Arendt’te Şiddet ve Şiddetin Kaynağı Üzerine Din Sosyolojik Bir İnceleme”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 8.1, Adana, 2008, ss.65-95.
- Altunay, Alper:
“Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt:9, S:1, 2015, ss.410-428.
- Anderson, Craig A. ve
Bushman, Brad J.:
“Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review

- of the scientific literature”, **Psychological Science**, 12, DOI: 10.1111/1467-9280.00366, 2001, ss.353-359.
- Ankay, Aydın: **Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1992.
- American Psychiatric Association: “Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders” DSM-5(r), **American Psychiatric Pub**, 2013, ss.13-36.
- Arklan, Ümit ve Akdağ, Mustafa: “Gündelik Yaşamın Sosyal Medyası, Sosyal Medyanın Gündelik Yaşamı: İlişkisel Ve Etkileşimsel Perspektiften Uygulamalı Bir Çalışma”, **Vizyoner Dergisi**, Cilt:7, Sayı:16, 2016, ss.16-34.
- Aristoteles: **Retorik**, YKY Yapı Kredi Yayınları, Çev. Mehmet H. Doğan, 2017.
- Aronson, Elliot vd.,: **Sosyal Psikoloji**, Çev: O. Gündüz, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2010.
- Arslan, Coşkun; Hamarta, Erdal: “Ergenlerde Saldırganlık Ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi”, **İlköğretim Online**, 9(1), 2010, ss.379-388.
- Artuk, Mehmet Emin: “İntihara İkna ve Yardım Suçu Üzerine Bir Deneme”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ayrı Basım, sayı: 4 1994; 1-2, cilt, ss.113-142.
- Avcı, Özlem Haskan; Yıldırım, İbrahim: Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 29(1), 2014, s.157-168.

- Gökulu, Gökhan: **Sembolik Etkileşimci Teorinin Gündelik Yaşam Sosyolojisine Katkıları**, Ekev Akademi Dergisi, S.80, Güz 2019, ss.173-190.
- Bakır, Kemal: **Ekolojik Anarşizm ve Teknolojinin Ahlakiliği: Murray Bookchin**, Özne Yayınları, 13, 2010.
- Bandura, Albert: **Aggression: A Social Learning Analysis**. New York, PrenticeHall, Inc., 1973.
- Bandura, Albert: **Social, Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986.
- Barlak, Mehmet Serkan: “Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerde Psikopati Düzeyinin Disfonksiyonel Şemalar ve Zihin Kuramı Yetenekleriyle İlişkisinin Belirlenmesi”, **Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği Uzm. Tezi**, 2012.
- Baudrillard, Jean: **Tam Ekran**, Çev: B. Gülmez, İstanbul, YKY.
- Bauman, Zygmunt: **Kimlik**, Çev. Mesut Hazır, 3. Baskı. Ankara, Heretik Yayınları, 2019.
- Baymur, Feriha Balkış : **Genel Psikoloji**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1978.
- Bayram, Nuran ve Saylı, Müslüm: “Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:71, S.1, 2013, ss.107-116.

- Belsey, Bill: “Cyberbullying an Emerging Threat to the Always on Generation”, <https://billbelsey.com/?p=1827>, Erişim tarihi: 6 Ekim 2021.
- Berg, M. Johanna; Smith, Sarah F.; Watts, Ashley. L. vd.: Misconceptions Regarding Psychopathic Personality: Implications For Clinical Practice And Research, **Neuropsychiatry**, 3(1), 2013, ss.63-74.
- Bolat, Salih: Eğitim Örgütlerinde İletişim: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Uygulaması, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi**, S. 12, 1996, ss.75-80.
- Brown, Jonathan: **The Self**, Psychology Press, 1998.
- Bryant, Erin. M.; Marmo, Jennifer: “The Rules of Facebook Friendship: A Two-stage Examination of Interaction Rules in Close, Casual, and Acquaintance Friendships”. **Journal of Social and Personal Relationships**, 29(8), 2012, ss.1013-1035.
- Bulduk, Bülent: **1990’lardan Sonra Yeni Medyada Kimlik Sorunsalı, şiddet Olgusu ve Sanat Pratiklerine Etkisi**, (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması), Erciyes Üniversitesi, 2014.
- Burger, Jerry M.: **Kişilik**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.
- Burgess, Jean; Green, Joshua: **YouTube Online Video and Participatory Culture**, Cambridge, UK: Polity Press. 2010.
- Buzina, Nadica: “Psychopathy–Historical Controversies and New Diagnostic Approach”, **Psychiatria Danubina**, Vol:24, No:2, 2012, ss.134-142.

- Canlı, Zeynep G.; Hayran, Ceren; Sarial, Gülen: “Customer-Based Brand Equity in A Technologically Fast-Paced”, **Academy of Marketing Science**, Vol:6, doi: 10.1007/s13162-016-0079-y, 2016, ss.23-32.
- Carnagey, Nichoas L. ve Anderson, Craig A.: “Violent Video Game Exposure And Aggression”, **Minerva Psichiatri**, 45, 2004, ss.1-18.
- Carrel, Alexis: **İnsan Denen Meçhul**, Çev. Refik Özdek, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Castells, Manuel: **Ağ Toplumunun Yükselişi**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Chen, Cheng: “Forming Digital Self and Parasocial Relationship on Youtube”. **Journal of Consumer Culture**, 16(1), 2016, ss.232-254.
- Chul Han, Byung: **Şiddetin Tipolojisi**, çev. Dilek Zaptçioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Connolly, William E.: **Kimlik ve Farklılık**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Copet-rougier, Elisabeth: **Le Mal Court’: Başsız Bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet: Kamerun’daki Mkakolar**, **Antropolojik Açidan Şiddet**, Der. David Riches, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1989.
- Corcuff, Philippe: **Bireycilik Sorunu**, Çev. A.U. Kılıç, İstanbul, Versus Kitap, 2009.
- Cüceloğlu, Doğan: **İnsan ve Davranışı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım, 1993.
- Cyber Bullying Statistics. <https://www.guardchild.com/cyber-bullying-statistics/>, Erişim tarihi: 7 Ekim 2021.

- Çelik, Metehan: **Gestalt ve Öğrenme**, (ed. M. Engin Deniz, içinde Eğitim Psikolojisi), Pegem Akademi, Ankara, 2017, s.301
- Çilenti, Kamuran: **Eğitim Teknolojisi**. Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1979.
- Çubukçu, Hatice: Kişilerarası İletişimde Devingenlik: Yeni Bir İletişim Modeline Doğru..., **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt:23, S.1, 2006, s.75-87.
- Demos: “New Demos study reveals scale of social media misogyny”, 2016, <https://www.demos.co.uk/press-release/staggering-scale-of-social-media-misogyny-mapped-in-new-demos-study/>, Erişim Tarihi: 6 Ekim 2021.
- Dereboy, İ. Ferhan: Aleksitimi Öz Bildirim Ölçeklerinin Psikometrik Özellikleri Üzerine Bir Çalışma, **H.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**, Ankara, 1990.
- Digital 2021 Global Overview Report: **2021 Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri**, <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>, erişim tarihi: 27.Aralık.2021.
- Dijk, J. Van: **The Network Society**, ed. J.Van Dijk, London, Sage Publications, 2006.
- Dişsiz, Melike; Şahin, Nevin Hotun: “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet”, **Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2008, ss.17-31.
- Dönmezer, Sulhi: **Toplumbilim**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1994.

- Durkheim, Emile: **İntihar**, Çev: Prof. Özer Ozankaya, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1992.
- Dutton, H. W.: Social Transformation In An Information Society: Rethinking Access To You And The World, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 7, Paris, 2004, <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001520/152004e.pdf>, erişim tarihi: 20.05.2021.
- Edgar, Andrew; Sedgwick, Peter: **Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar Sözlüğü**, çev. Mesut Karaşahan, Açılım Kitap, İstanbul, 2007.
- Erdem, M. Nur: “Medya İçeriğinde Şiddetin Sunumu Üzerine Argümantatif Bir Çalışma”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:9, S:2, 2020, ss.1198-1217.
- Erdem, Sezgin: **Yapısal Sembolik Etkileşimcilik ve Kimlik Teorisi**, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2020, ss.51-66.
- Facebook: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.
- Fernie, Bruce A.; Fung, Agoston ve Nikcevic, Ana V.: “Different Coping Strategies Amongst Individuals With Grandiose And Vulnerable Narcissistic Traits”. **Journal of Affective Disorders**, 205, 2016, ss. 301–305.
- Festinger, Leon: **A Theory Of Cognitive Dissonanc**, Evanston, IL: Row & Peterson, 1957.
- Fichter, Joseph: **Sosyoloji Nedir**, Çev. Nilgün Çelebi, Ankara, Attila Kitabevi, 1994.

- Fiske, John: **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- Foucault, Michel: **Benlik Teknolojileri içinde: G. Çağalı Güven (Çev.)**, 4. Baskı, “Kendini Bilmek”, Om Yayınları, İstanbul, 1999, ss.32-85.
- Freud, Sigmund: **Haz İlkesinin Ötesinde**, çev. Ali Nahit Babaoğlu, yedinci basım, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Friedman, Howard S.; Schustack, Miriam W.: **Personality Classic Theories and Modern Research**, Boston, Allyn and Bacon, 2003.
- Fromm, Erich: **Erdem ve Mutluluk**, Çev. Ayda Yörükan, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1995.
- Fromm, Erich: **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri-I**, İstanbul, Payel Yay. 2.Basım, 1993.
- Fuchs, Christian: **Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul, Dotabene Yayınları, 2016.
- Fuchs, Christian: “An Alternative View of Privacy on Facebook”, **Information**, Vol: 2, 2011, ss.140-165.
- Geçtan, Engin: **Psikodeinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 13. Basım, 1997.
- Garner, Roberta: **Encoding/Decoding**, (içinde Social Theory), S.2, University of Toronto Press, 2010, ss. 568-572.
- Geurin-Eagleman, Andrea; Burch, Lauren. M: “Communicating via Photographs: A Gendered Analysis of Olympic Athletes’ Visual Self-Presentation on Instagram”. **Sport Management Review**, 19(2), 2016, ss.133-145.

Gezginci, Gamze ve Işıklı,
Şevki:

“Web 2.0, Dişil Usu Yeniden İnşa Edebilir mi?”, **Online Academic Journal of Information Technology**, Güz, 2017, Cilt:8, S.29, ss.53-74.

Giddens, Anthony:

Sosyoloji, çev. Cemal Güzel, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2012.

Girard, Rene:

Şiddet ve Kutsal, Çev: N. Alpay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003.

Globalde Öne Çıkan 20
İstatistiği ile TikTok,

<https://webrazzi.com/2020/05/20/markalarin-dikkatine-20-istatistik-ile-tiktok/>, erişim tarihi: 10.12.2021.

Gök, Ayşe:

Ruh Sağlığı Bozukluklarının İyileştirilmesinde Kendilik Psikolojisi Yaklaşımının Etkililiğinin Sistematiik Olarak İncelenmesi, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 13(4), 2021, ss.654-667.

Gök, Mehmet:

Aile İçi Şiddet Ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana, 2009.

Gökçe, Orhan:

İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Göksu, Turgut:

Sosyal Psikoloji, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Güvenç, Bozkurt:

İnsan ve Toplum, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.

Hall, Stuart :

Küreselleşme ve Etniklik, Kültür, çev. Hakan Tuncel, **Mülkiyet Dergisi**, 38(2), 2014, s.134.

- Habermas, Jürgen : **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzal, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Hall, Calvin S ve Lindzey, Gardner'dan aktaran Kılıçlar Arzu; Şahin Ayşe vd.: **Kişilik Tiplerinin Tat Tercihlerine Etkisi**, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5/3, 2017, ss.93-117.
- Hançerlioğlu, Orhan: **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar**, Cilt:1, İstanbul, Remzi Kitabevi, t.y.
- Harmancı, Pınar: "Dünya'daki Ve Türkiye'deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi", Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, Hacettepe Üniversitesi, S.1(1), 2015.
- Hazar, Çetin Murat: "Kişilik ve İletişim Tipleri", **Selçuk İletişim Dergisi**, Sayı:4, Cilt:2, 2006, ss.125-140.
- Hobbes, Thomas: **Yurttaşlık felsefesinin temelleri**, çev. D. Zarakolu, Belge Yayınevi, İstanbul, 2007,
- Horkheimer, Max: **Akıl Tutulması**, Çev. Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayıncılık, 2013.
- Horney, Karen: **Günümüzün Nevrotik İnsanı**, Çev. A. Erdem Bagatur, İstanbul, Yaprak Yayınları, 1986.
- Hoşgörür, Vural: **"İletişim" Sınıf Yönetimi**, Ed: Z. Kaya, Ankara, Pegem A Yayıncılık. 2002.
- Ivan P. Pavlov, **Conditioned Reflexes**, London, Oxford University Press, 1927.

Instagram depresyonu ortaya
çıkabilir mi? :

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37230051>,
erişim tarihi: 11 Ekim 2021.

İnanç, Banu Yazgan;
Yerlikaya, Eşef Ercüment:

Kişilik Kuramları, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara,
2015.

İnceoğlu, Metin:

Tutum, Algı, İletişim, V Yayınları, Ankara, 1993.

Jackson, Christina A. ve
Luchner, Andrew F.:

Self-presentation Mediates the Relationship Between
Self-criticism and Emotional Response to Instagram
Feedback”. **Personality and Individual Differences**,
2018, ss.1-6.

Jenkins, Henry:

**Convergence Culture-Where Old and New Media
Collide**, New York University Press, 2006.

Joseph, Betz:

“Violence: Garver’s Definition and a Deweyan
Correction”, **Ethics**, Vol 87. No:4, ss.339-351.

Jung, Carl Gustave:

Dört Arketip, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

Jung, Carl Gustave:

Keşfedilmemiş Benlik, İstanbul, İlhan Yayınevi, 1999.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem:

İnsan ve İnsanlar, İstanbul, Evrim Basım Yayın
Dağıtım, 1996.

Kalaman, Sefer; Orhan,
Hilal ve Kocabay, İrem:

“Sosyal Medya Kullanımı ve Aleksitimi: Acil Serviste
Çalışan Hemşireler Üzerine Bir Araştırma”, **Online
Academic Journal of Information Technology**,
Vol:10, Sayı:37, Bahar 2019, ss.45-56.

Kant, Immanuel:

“Die Metaphysik der Sitten” (Göreneklerin Metafiziği),
Werke in Zehn Banden, hrsg. von W. Weischedel,
Darmstadt, Bd, 7, 1983.

Kashima, Yoshihisa;
Yamaguchi, Emiko S.:

“Introduction To The Special Issue On Self”, **Asian Journal of Social Psychology**, 1999, ss.283-287.

Kauhanen, Jussi; Kaplan,
George A.; Julkunen, Juhani;
Wilson, Thomas W. ve
Salonen, Jukka T.:

“Social Factors In Alexithymia”, **Comprehensive Psychiatry**, 34, 1993, ss. 330-335.

Kaya, Alim:

İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler, (ed. Alim Kaya) **Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim içinde**, Tarcan Matbaacılık, Ankara, 2014.

Kellner, Douglas:

“Kültür Endüstrileri”, **Kitle iletişim Kuramları içinde** Der. Erol Mutlu, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2005.

Kellner, Douglas:

“Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomipolitik”, Çev: Hakan Ergül, **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar içinde**, Der. Sevilay Çelenk, Ankara: De Ki Basım Yayım, 2008, ss. 147-172.

Kırık, Ali Murat; Sevim
Ergün:

Instagram Üzerinden Sosyal Medyada Gözetim, Mahremiyet ve Teşhir, &. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Mayıs 2019, ss.428-448.

Kessler, Stacey R.; Bandelli,
Adam C.; Spector, Paul E.
vd.:

“Re-Examining Machiavelli: A Three Dimensional Model Of Machiavellianism In The Workplace”, **Journal of Applied Social Psychology**, Vol: 40, Issue:8, 2010, ss.1868-1896.

- Koçak, Recep: “Aleksitimi: Kuramsal ErEve Tedavi Yaklaşımları Ve İlgi AraşTırmalar”, **Ankara Üniversitesi Eēitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 35(1-2), 2002, ss.183-212.
- Korkmaz, İsa: **Sosyal ērenme Kuramı, Gelişim ve ērenme Psikolojisi**, Binnur Yeşilyaprak (Ed.), Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2003.
- Köknel, zcan: **Kişilik**, İstanbul, Altın Kitapları, 1986.
- Krahe, Barbara: “Desensitization To Media Violence: Links With Habitual Media Violence Exposure, Aggressive Cognitions, And Aggressive Behavior”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 100(4), 2011, ss. 630-646.
- Kur'an-ı Kerim El-Mâide Suresi: 5/32
- Kur'an-ı Kerim şu'arâ Suresi: 26/227
- Lebel,K ve Danylchuk, K. : “An Audience Interpretation of Professional Athlete Self-Presentation on Twitter”. **Journal of Applied Sport Management**, 6(2), 2014, ss.16-36.
- Lebel,K ve Danylchuk, K. : “How Tweet It Is: A Gendered Analysis of Professional Tennis Players’ Selfpresentation on Twitter”. **International Journal of Sport Communication**, 5(4), 2012, ss.461-480.
- Lefebvre, Henri : **Gündelik Hayatın Eleştirisi**, ev. Işık Ergden, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2012.
- Lefebvre, Henri: **Yaşamla Syleşi, Sosyalizm, Günlük Yaşam, topya** ev. Emirhan Oēuz, İstanbul, Belge Yayınları, 1995.

- MacNamara, William : **Evaluating the Effectiveness of the Gestalt Principles of Perceptual Observation for Virtual Reality User Interface Design.** Dublin Institute of Technology, Dublin, 2016.
- McDougall, Joyce: “Alexithymia: A Psychoanalytic Viewpoint, Psychother”. **Psychosom**, 38, 1982, ss. 81-90.
- McWilliams, Nancy: **Psikanalitik Tanı: Klinik Süreç İçinde Kişilik Yapısını Anlamak**, Çev. E. Kalem, Cilt 3, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Mehdizadeh, S : “Self-presentation 2.0: Narcissism and Self-esteem on Facebook”. **Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking**, 13(4), 2010, ss.357-364.
- Morva, Oya: **Goffman’ın Dramaturjik Yaklaşımı ve Dijital Ortamda Kimlik Tasarımı: Sosyal Paylaşım Ağı Facebook Üzerine Bir İnceleme**, Medya ve Tasarım, Der. S. Çakır, İstanbul, Urzeni Yayıncılık, 2014.
- Moyer, Kenneth E.: “The Physiology Of Motivation: Aggression As A Model”, In C. J. Scheirer & A. M. Rogers (Eds.), The G. Stanley Hall lecture series, Vol. 3, **American Psychological Association**, 1983., pp.. 123–139.
- Ünsal, Artun: “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, **Cogito**, Sayı:6-7. Kış-Bahar, 1996, ss.29-37.
- Özen, Yener: Kendilik, Kendilik Algısı Ve Kendilik Algısına Bağlı Psikosomatik Bozukluklara Sosyal Psikolojik Bir Bakış, **Akademi Bakış Dergisi**, S.40, Ocak-Şubat 2014, ss.1-12.

- Özmen, Suna Kaymak: **Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c.37, S.2, 2004, s. 27-39.
- Özdoğan, Berka: **Saldırganlığın Kökeni**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 11(1), 1978, s.19-23.
- Özgen, Murat: “Etik Değerler Açısından Gazeteci Kimdir?”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 1996, S.3, ss.69-82.
- Page, Ayten Zara ve İnce, Merve: “Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme”, **Türk Psikoloji Yazıları Dergisi**, sayı:11 (22), 2008, ss.81-97.
- Polat, Fazlı: **Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe**, Kırgızistan Örneği, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Polat, Oğuz: **Şiddet**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, cilt:22, S.1, Mart 2017, s.15-34.
- Prensky, Marc: Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They Really Think Differently? On The Horizon, November/December, 9(6), 2001, ss.1-6. <http://d.scribd.com/docs/25yfw2gwrabinjk3vt.pdf>, erişim tarihi: 11.12.2021.
- Rad, M. Von: “Alexithymia And Symptom Formation”, **Psychother, Psychosom.** 42, 1984, ss. 80-89.
- Rehberlik ve Araştırma Merkezi Erenler: “Şiddetin Önlenmesi”, **Millî Eğitim Bakanlığı**, Eylül, 2020.
- RTÜK, Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması 2018, Çevrimiçi: <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/>

- AltSiteler/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.p,
Erişim Tarihi: 03.06.2021.
- Saltoğlu, Seren; Irak, Doruk
Uysal: Kişiliğın Karanlık Üçlüsü: Narsisizm, Makyavelizm ve
Psikopati, **Türk Psikoloji Yazarları**, 23(45), Haziran
2020, ss.42-58.
- Saral, Yasemin Neslihan: “İletişim Psikolojisi Açısından Televizyon
Programlarının Birey Farkındalığının Oluşmasındaki
Rolü” (Yayınlanmamış eser), İstanbul Üniversitesi,
İstanbul, 2018.
- Sanecka, Elzbieta;
**The Dark Side of Social Media: Associations between
the Dark Triad of personality, self-disclosure online
and selfie-related behaviours**, Journal of Education
Culture and Society, 2, 2017, s. 71-88.
- Schermeron, John.R.; Hun,
James G. ve Osborn, Richard
N.: **Organizational Behavior, University of Phoenix**, 7.
Ed., Publisher Wiley, USA, 1997.
- Schwartz, Wendy:
An Overview Of Strategies To Reduce School Violence.
ERIC/CUE Digest No: 115, ED410321,
<https://eric.ed.gov/?id=ED410321>, erişim tarihi:
05.12.2021.
- Seidman, Jonathan: “Self-presentation and Belonging on Facebook: How
Personality Influences Social Media Use and
Motivations”. **Personality and Individual Differences**,
54(3), 2013, ss.402-407.
- Sen, Amartya: **Kimlik ve şiddet**, Çev. Ahmet Kardam, İstanbul,
Optimist Yayınları, 2010.

- Sevgi, Hüseyin: “Sosyal Ağ Analizi ile İşçi Konfederasyonlarının Twitter Etkinliğinin İncelenmesi: Hollanda ve Türkiye Örneği”, **Sosyal Güvence Dergisi**, Yıl:9, S.18, ss.374-396.
- Shore, Malcolm ve Zhou, Qinglan: **Second Life: The Future of Social Networking?**, Computer-Mediated Social Networking, **First International Conference**, Springer, 11-13 June 2008, Dunedin, 2009, ss.18-27.
- Sillars, Stuart: **İletişim**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Silverman, Kaja: **Görünür Dünyanın Eşiği**, çev. Aylin Onacak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Simmel, Georg: **Bireysellik ve Kültür**, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Smith, Lauren R.; Sanderson, Jimmy: **I'm Going to Instagram it! An Analysis of Athlete Self-presentation on Instagram**, Journal of Broadcasting & Electronic Media, 59(2), 2015, ss.342-358.
- Solmaz, Mustafa; Sayar, Kemal vd.: “Sosyal Fobi Hastalarında Aleksitimi, Umutsuzluk ve Depresyon: Kontrollü Bir Çalışma”, **Klinik Psikiyatri**, S.3, 2000, ss.235-241.
- Sontag, Susan: **Başkalarının Acısına Bakmak**, Çev: O. Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2004.
- Sputniknews: **Prof. Dr. Nevzat Tarhan: Dijitalleşmeyle birlikte dini, milli ve ideolojik aidiyetleri gereksiz gören bir nesil ortaya çıktı**, <https://tr.sputniknews.com/20190328/prof-dr-nevzat-tarhan-dijitallesmeyle-birlikte-dini-milli-ve-ideolojik-aidiyetleri-gereksiz-goren-bir-nesil-ortaya-cikti-1038464786.html>, erişim tarihi: 6 Ocak 2022.

- Staats, Arthur W.: **Social Behaviorism**, Homewood, IL. Dorsey, 1975.
- Strangelove, Michael: “Watching YouTube: Extraordinary Videos by Ordinary People”, **University of Toronto Press**, Canada, 2010.
- Şahin, Gökhan: **Sahte Hatıralarda İşitsel Modalite ile Görsel Modalite Arasında Ortaya Çıkan Farkın Sinyal Denetleme Teorisi ve Güven Aralıkları ile İncelenmesi**, Bursa, Uludağ Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Şiray, Mehmet: Rene Girard’da “Şiddet Kavramı” Üzerine, **Cogito**, S.55, 2008.
- Taylor, Graeme J.: “Alexithymia And The Counter-Transference”. **Psychother, Psychosom**, 28, 1977, ss.141-147.
- Tekayak, Halil Volkan; Akpınar, Ersin: “Özgürlüğe Karşı Bağımlılık: Sosyal Medya Ve Sağlık”, **16.Uluslararası Doğu Akdeniz Aile Hekimliği Kongresi Kongre Kitabı**, Adana, Türkiye. 2017, ss.193-201.
- Tekayak, Halil Volkan; Akpınar, Ersin: Tıp Alanında Yeni Bir Dönem: Dijital Çağda Doğan Yeni Hastalıklar, **Euras J Fam Med** 2017, 6(3):93-100, http://ejfm.trakya.edu.tr/archive/show/volume6/number3/291122?no_redirect=true , erişim tarihi: 21.05.2021.
- TikTok’taki ölüm tehdidini ‘şov amaçlı yaptım’ dedi, tahliye edildi: <https://www.sozcu.com.tr/2021/gunun-icinden/sonun-ozgecan-gibi-olacak-demisti-hapis-cezasi-aldi-6316910/>, erişim tarihi:10.12.2021.
- Tilak, B. Jandhyala: “Education and Poverty”, **Journal of Human Development**, Cilt: 3, 2002, ss.191-207.

- Trend, Davi: **Medyada Şiddet Efsanesi**, Çev: G. Bostancı, İstanbul, YKY Yayınları, 2007.
- Triandis, Harry: “Individualism-Collectivism and Personality”, **Journal of Personality**, University of Illinois, Champaign-Urbana, 2001, ss.907-924.
- TRT Haber ABD’de TikTok Uygulaması Devlet Cihazlarında Yasaklandı:
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-tiktok-uygulamasi-devlet-cihazlarinda-yasaklandi-580947.html>, erişim tarihi:19 Ekim 2021.
- Türk, Burcu; Şenyuva, Gülçin: Şiddet Sarmalı İçinden Siber Zorbalık: Bir Gözden Geçirme, **IBAD Sosyal Bilimler Dergisi**, S.10, 2021, ss.462-479.
- Türk Dil Kurumu: Şiddet Kelime Anlamı, Genel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 10.Ocak.2022.
- Türk, H. Bahadır: **Sihirden Nefret Eden Bir İlizyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji**, Güney Çeğin vd. (Der.), Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi, 1. Baskı içinde (605-626), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması ve cinsiyete göre ölümler, 2018, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701>
- Twenge, Jean M ve Campbell, W. Keith: **Asrın Vebası: Narsisizm İleti**, Çev. Özlem Korkmaz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.
- Twitter : Vikipedi Özgür Ansiklopedi, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Twitter#:~:text=Jack%20Dorsey%2C%20Noah%20Glass%2C%20Biz,339.6%20m>

ilyon%20aktif%20kullan%C4%B1c%C4%B1ya%20ula
%C5%9Ft%C4%B1., erişim tarihi: 19 Ekim 2021.

Uğur, Aydın ve Bilici,
Mücahit:

“Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi: Dijital Alemin
Genleşen Kamusal Alanı”, **Yeni Türkiye**, Sayı:19, 1998.

Uğural, Cemre:

“Wittgenstein’in Psikoloji Felsefesi Bağlamında
Deneyim Ve İfade İlişkisi”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler
Dergisi**, 2018 Güz, Sayı:26, s.104.

Uzmanlar “TikTok’a Karşı
Aileleri ve Gençleri Uyardı:

[https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/uzmanlar-tiktoka-
karsi-aileleri-ve-gencleri-uyardi-41310248](https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/uzmanlar-tiktoka-karsi-aileleri-ve-gencleri-uyardi-41310248), erişim tarihi:
19 Ekim 2021.

Ülgen, Gülten:

Eğitim Psikolojisi, 3.baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi,
1997.

Ültay, Eser; Akyurt, Hakan;
Ültay, Neslihan:

Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi, **IBAD Sosyal
Bilimler Dergisi**, S.10, 2021, ss. 188-201.

Ünlü, Derya Gül; Kuş, Oğuz
ve Göksu, Oğuz:

“Videolarda Gerçek Hayattaki Gibi Değilim, Rol
Yapmaktayım”: TikTok Kullanıcılarının Benlik
Performansları Üzerine Bir İnceleme”, *Intermedia
International e-Journal*, Spring-June, 7(12), 2020, ss.115-
128.

Valesio, Paolo:

“The Beautiful Lie: Heroic Individuality and Facism”, T.
C. Heller, M. Sosna, ve D. E. Wellbery (Dü) içinde,
Reconstructing Individualism, Stanford University
Press, California, 1986, ss. 163-183.

Van Dijk, Teun A. :

Söylem ve İktidar, çev. Pınar Uygun, Nefret Suçları ve
Nefret Söylemi, (Haz). Ayşe Çavdar ve Aylin B.

- Yıldırım, Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Vogel, Erin. A. ve Rose, Jason P. : “Self-reflection and Interpersonal Connection: Making the Most of Selfpresentation on Social Media”. **Translational Issues in Psychological Science**, 2(3), 2016, ss.294-302.
- We are social : 2020 Global Raporu.
- We Are Social : Digital 2021 Turkey Report, Çevrimiçi: <https://wearesocial.com/digital-2021>, Erişim Tarihi: 03.06.2021.
- We Are Social 2021: “Türkiye Sosyal Medya Kullanıcısı Yaş Dağılımı”, <https://dijilopedi.com/turkiye-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri-2021/>, erişim tarihi: 7 Ekim 2021.
- We Are Social 2021: <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>, erişim tarihi: 7 Ekim 2021.
- Weaver, Andrew J. ve Wilson, Barbara J: “The Role Of Graphic And Sanitized Violence İn The Enjoyment Of Television Dramas”, **Human Communication Research**, 35, 2009, ss.442-463.
- World Health Organization: Preventing Suicide in Jails and Prisons, 2007, s.2, https://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_jails_prisons.pdf, erişim tarihi:25.11.2021
- Vural, Duru Lebibe; Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri İle Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Arasında Savunma Mekanizmalarının Aracı Rolü, **International Social Mentality and**

- Researcher Thinkers Journal**, 6(36), 2020, ss.1734-1743.
- Yalın, Bahar; Onbaş, Kadriye; Karaoğlu, Sernur: “Sosyal Medyada(N) Psikolojik Şiddet: Baskı, Sömürü, Tehdit Olarak “Paylaşma!” Kültürü”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, S:73, Kış 2018, ss. 281-297.
- Yaman, Erkan; Eroğlu, Yüksel; Peker, Âdem: **Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık**, Kaknüs Yayınları, 2010.
- Yengin, Deniz: **Dijital Oyunlarda Şiddet**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012.
- Yıldırım, Elif: “Sosyal Medyada Kadınlara Yönelik Dijital Şiddet”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- YouTube: <https://tr.wikipedia.org/wiki/YouTube>, erişim tarihi: 11 Ekim 2021.
- Zabcı, Filiz: **Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset**, Sokrates’den Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler, Ed. Mehmet Ali Ağaoğulları, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Zhao, Shanyang.; Grasmuck, Sherri ve Martin, Jason : “Identity Construction On Facebook: Digital Empowerment In Anchored Relationships”, **Computers in Human Behavior**, 24, 2008, ss.993-1009.

ÖZGEÇMİŞ

Lise öğrenimini Tuncay Azaphan Anadolu İletişim Meslek Lisesi Gazetecilik bölümü'nde bölüm ikincisi, okul üçüncüsü olarak tamamlamıştır. Ardından İstanbul Aydın Üniversitesi İnternet Gazeteciliği ve Yayıncılığı bölümünü tam burslu olarak okuyan Gezginci, burayı da bölüm birincisi olarak bitirmiş ve İstanbul Üniversitesi Gazetecilik bölümüne dikey geçiş yapmıştır. Yüksek Lisansını Marmara Üniversitesi Yayıncılık bölümünde tamamlamıştır. Lisans öğrenimi süresince TRT 1 Dini Programlar departmanında Yapım Koordinatörü olarak çalışmaya başlamış, ardından birçok özel kanalda Yapımcı, Program Danışmanı ve İletişim Koordinatörlüğü görevlerinde bulunmuştur. Teori ile uygulamayı birleştirmek isteyen Gezginci, 2016 yılında Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Halen daha iletişim alanında eğitimler vermeye devam eden Gezginci, akademik görevleriyle birlikte özel sektörde birçok televizyon programına danışmanlık yapmayı sürdürmektedir.